

श्री हेमचन्द्राचार्यग्रन्थावली १७

ॐ अहम्

श्रीवीरचन्द्रसूरिशिष्यश्रीदेवसूरिविरचित

॥ जीवानुशासनम् ॥

स्वोपज्ञवृत्तिसहितम्

पत्तनस्य श्रीहेमचन्द्राचार्यसभायाः सेक्रेटरी—

शाह—जगजीवन उत्तमचन्द्र—लहेरुचन्द्र भोगीलालाभ्यां

प्रकाशितम्

आवकपण्डित—भगवानटाम—वीरचन्द्र—प्रभुदामैश्च

सशोधितम् ॥

अमदावाद—घीकादायाडचण्णगत 'जन एड्वॉकेट' मुद्रणालये
वाढीलाल वापुलाठ शाह इत्यनेन मुद्रितम्

वीर संवत् २४५४

विक्रम संवत् १९८४

सन् १९२८

प्रथमावृत्तिः

प्रतयः ५००.

मूल्यम्—१-०-० रुप्यकमेकम् ।

॥ समर्पणम् ॥

क्रियोद्धारकपन्थासश्रीसत्यविजयगणपदाचर्य-
श्रीगिरिनारतीर्थजीर्णोद्धारक-श्रीहेमचन्द्रा-

चार्यग्रन्थावलीस्थापनकृतोपदेश

आचार्यपदत्रिभूषित श्री

श्री श्री १००८

श्री विजय-

नीतिसूरी-

श्वरेभ्यः

समर्पयन्ति ग्रन्थरत्नमिदम्

श्रीमदाचार्यवर्यनिःशुणगणावर्जितहृदया —

श्रीहेमचन्द्राचार्यसभाया

प्रधानाधिकारिण .

॥ प्रास्ताविकम् ॥

जीवानुशासनमिदं श्रीमन्त्र आचार्यवर्याः श्रीदेवसरयो विरचया-
म्यभूवुः । क्व कदा च सजातैस्त्वैः कस्मिन् समये विरचिनमित्यादि सर्वं प्रान्त-
प्रदर्शितप्रशस्त्यैव स्वयमेव सुस्पष्टं ज्ञापितम् ।

श्रीजयसिंहदेवनरेश्वरे विद्यमाने सति श्रीअणहिल्लपाटकनगरमध्ये
“दोहट्टी” नामश्रावकवसतिस्थितः श्रीचौरचन्द्रसुरीणां शिष्यमार्त्रैः श्रीदेव-
सरिभिर्वृहद्गच्छशिरोमणीना श्रीमदुत्तराध्ययनलघुवृत्ति-वीरचरित रं-
त्नचूडादिशास्त्रकतृणा श्रीनेमिचन्द्रसुरीणामुपदेशादेकादशशतोपरिष्ठाद्द्वापष्टे
सवत्सरे (विक्रम सवत्सर ११६९) नवम्यां तिथावादित्यवासरे प्रयोविंशत्यधिकत्रिंश-
तगार्थं प्रकरणमिदं निर्मितम् । मत्प्रतिगृहनिवासिभिः श्रीजिनदत्तसुरिभि
संशोधितम् । अन्येषा च महेन्द्रसरिप्रमुखाणां सुरिप्रवराणां सम्मतम् ।

अस्य वृत्तिरपि स्वोपज्ञैव । सा च तत्रैव नगरे तस्मिन्नेव राजनि गुर्जरमण्डल
प्रशासति सति, तस्मिन्नेव वसतिस्थाने स्थितैर्दानरुचैः श्रेष्ठिजासकस्य धीरा-
दिमातृश्च जिन साधुपूजनरतायाः श्राविकाया वसुन्धर्या उपपृम्भात् श्रीदेवसरि-
भिरैकेन मासेन सरस्वतीतोपतः कृता । श्रीनेमिचन्द्रसुरिभिश्च संशोधिता ।

अत्र एव ज्ञायते—“ श्रीसुनिचन्द्रसुरीणां शिष्यप्रवराः ममकालीना
अपि श्रीमन्तो वादिदेवसरय एतेभ्यो भिन्ना एव” इति

प्रकरणेऽस्मिन्नपटात्रिंशदर्याधिकारु जीवम्य भव्यात्मनोऽनुशामन्नरूपतया
चर्चिता विद्यन्ते । अर्थात् स्वसमकालीनजनसंघमध्ये प्रचलिताः केचिद् विवादा-
ग्रस्तविषयाः समालोचिताः । ग्रन्थहृदय तु साहोपाह्नग्रन्थावुगाहनेनैव प्राप्स्यन्ति
चर्चाचतुर्ग विद्वांसः । तेन नेह प्रतन्यतेऽर्थविस्तारः ।

विक्रमछादशशतान्दिमध्ये यदा श्रीमद्वृह्मचन्द्रप्रभुमैभूतयोऽनेके महान्न
आचार्यवर्या विहृतवन्तस्तस्कालीनप्रचलितचर्चाभिः जैनसंघपरिस्थितिज्ञापक-
मिदं प्रकरणं समवबुद्धय किञ्चिदशुद्ध-अशुद्धतराभ्यामादेशपुस्तकाभ्यां सशुभ्य
प्रकाशितम् । आदर्शदोषान्मतिमान्यात् मुद्रकप्रमादाद्वा याः काञ्चिदशुद्धयस्त-
जानास्त्यु, ताः संशोभ्या धीधनैः सिद्धान्तहृदयैः—

अणहिल्लपाटकपत्रनम्
न १९८४ फाल्गुन
कृष्णप्रतिपदश्री

इति प्रार्थयन्ति—

५० भगनदान-प्रभुदास-वीरचन्द्रा.

श्रीवीरस्य किमित्येवविध विशेषणद्वय कृतम् ? सत्यम्, प्राधान्य-पापनार्थम् ।
 तथाहि-सर्वस्याप्यनुष्ठानस्य प्रत्युपेक्षणादेः सिद्धताकवलचरणप्रायस्य रागद्वेषजय
 एव फलमुपवर्णत, स च भगवतो वर्द्धमानस्य माध्यस्थ्यभावनानुपपन्नप्रवृत्त-
 शुद्ध्ययानसामर्थ्यादविकल* सम्पन्नः, तत्सम्पत्तौ च सर्वोत्तमत्वादुपकारित्वाच्च
 भुवनत्रयस्य वन्दुर्जातः, अन्योऽपि यो मध्यस्थो भविष्यति स पररिधि पार-
 म्ययेण भविष्यति, अत एव मन्त्रकारेणापि 'माध्यस्थ्यभावनया' इत्युक्तः, अत
 स्थितमित्य विशेषणद्वयोपादानेन इति गाथार्थः ॥ १ ॥

साम्प्रत 'जीवानुशासन वक्ष्ये' इति यदुक्तं तत्सफलीकुर्वन् याद्वि-
 धाना सूरीणा वचसु चित्त दातव्यमिति तेन द्वारेण जीरोपदेश प्रपञ्चप्रा-
 यपरिहारार्थं गाथाचतुष्टयमाह—

गभीरसिद्धसिद्धान्तसिंधुसंपत्तपरमपाराण ।

सयलजणसम्मयाण पत्रयणवच्छट्टञ्जुत्ताण ॥ २ ॥

कुग्गहविवज्जिघाण अण्णिदणिज्जाण परिणयत्रयाण ।

देसाइजाणयाण अणुद्वयाण गुणहूण ॥ ३ ॥

सवेगभात्रियाण अणुओंगपराण परहियरयाण ।

उस्मग्गधवायाण विमयत्रिभागमि ठरूयाण ॥ ४ ॥

एवविहसूरीण त्रयणेसु ठेसु माणस णिच्च ।

जइ भूयम्मरणाओ नित्रिण्णो रे तुम जीव ॥ ५ ॥

व्याख्या—गम्भीरो मन्दमयन्धमय स-चार्मो मिद्वथ प्रमिद्व स
 चासौ सिद्धान्तश्च समय स एव सिन्धु ममुद्र* तस्य सम्प्राप्तो-लब्ध* पार
 पर्यन्तो यैस्ते गम्भीरसिद्धसिद्धान्तसिन्धुसम्प्राप्तपरमपारास्तेषाम् । सकला* सम
 स्ता ते च ते जनाश्च गीतार्थाचार्यादिलोकाः, तथा सम्मता अभिप्रेतान्तेषाम् ।
 प्रवचन सयः, तस्य रात्सल्यमनुकूलता तस्मिन् युक्ता सत्रदास्तेषाम् ॥ २ ॥
 बुद्ध्यै स्वाभिप्रायेण दुष्टाभिनिवेशे तेन विरजिता गहितास्तेषाम् । अतिन्द-
 नीयाना—गीतार्थादिजनादुप्याणाम् । परिणयवयसा वयःस्थविराणाम् ।
 १. १. १. क्षेत्रकालादिपरिज्ञानवनाम् । अनुद्वताना गर्भविर्जितानाम् । गुणा
 १. १. १. तैराख्या, ईश्वरास्तेषाम् ॥ ३ ॥ सवेगभात्रिताना-मोक्षाभिन्नापिणाम् ।

अनुयोगपराणा मिद्धान्तव्याख्याननिष्ठानाम् । परहितरताना-परे-आत्मव्यतिरिक्ता
जीवास्तेषां हित सम्बन्धत्वादिगुणाधानं तत्र रताश्चासक्तास्तेषाम् । उत्सर्गा-
वयायाणति " बहुवयणेण दुःखयण " इति प्राकृतलक्षणनिर्देशाद् उत्सर्गा-
पवादयोः सामान्यविशेषोक्तलक्षणयोर्विषयविभागे—गौचरविच्छिन्नां छेफा-
नाम् । एतेषु च विशेषणेषु परम्परं कथंचिदन्तर्भावेऽपि न पौनरुक्त्यागङ्गा
विशेषा, प्राधान्यरथापनार्थत्वादेतद्व्यन्यासस्य । एवंविधसूरीणां उक्तप्रकारा-
चार्याणां वचनेषु भणितेषु, अनुस्वारश्चात्र " नीयालोयमभूया य आपिया-
एष विदुदुभासा । " इति प्राकृतलक्षणप्रभवः, देहि प्रयच्छ मानस—चित्त
नित्यं सर्वदा, यदीति हृदयाभिप्रायविशेषार्थः, भवसमरणात्—सत्सारसत्यैः
निर्विणः स्त्रिच ' रे ' इत्यामन्त्रणप्रोतनार्थं, त्व भवान् जीव-आत्मन् ? ।
अयमभिप्रायः—'इत्थं भवति इत्थं न भवति, एव क्रियते एव न क्रियते, इदं
यस्तु' इत्यादि वस्तुविचारोपलक्ष्यवेद्युपदिश्यते, सामान्यदेशेना तु किञ्चित्पूर्वो
क्तगुणरहितेष्वपि श्रोतव्या । इति गाथाचतुष्टयार्थः ।

ननु किमन्यथापि केचिद् व्याचक्षते ? येनेत्यमुपदिश्यते । सत्यम्,
'व्याचक्षते' इत्याद्यावेदयन् यदर्थं च जानन्तोऽप्यगणितापाया यादृशाः
स्वमत्येति स्थयश्च गाथात्रयमाह—

जं दृसमभावाज्जां एगं अलसा मधर्मैरुज्जेषु ।
अत्रे तदोसविकृत्यणाण लोधाग सावेक्या ॥ ३ ॥
तह पन्नविंनि धम्मं जह नियपस्सम्म होइ परपुट्टी ।
जाणानि णेय मूढा अत्ताण वच्चिमो एव ॥ ७ ।
जह मरणमुपगयाण जीवाणिद्याट निस्सुणिऊणपि ।
अपगणिणयमयडडा किं सच्चपम्बद्या अम्हे ॥ ८ ॥

यद्-यस्माद् दुःखमानुभावान्-समोक्तलक्षणकालविशेषमाहान्म्यात् एके
केचन अलसाः-मन्त्रोत्साहा. स्वधर्मकायेषु प्रत्युपेक्षणादिव्यापारेषु, अन्ये

१ नीतौ योगमृतौ चारोवा एते विन्दु-द्विर्भावा ।-

एतौ अनुस्वारद्विर्भावौ विद्यमानौ लोप नीतौ-प्राप्तौ-मयत् अविद्यमानौ-तद्वि-
अलीतौ भवनः ।

अपरे तद्दोषविकृत्यनया अस्यापराधपुनःपुनर्घणनेन लोकानां श्रावकाणां सापेक्षां तदभिप्रायानुवर्तकाः ॥ ६ ॥ तथा तेन प्रकारेण प्रज्ञापयन्ति कथयन्ति 'धर्म' श्रुतचारित्रलक्षण 'यथा' यत्र प्रकारेण 'निजपक्षस्य' स्वमतस्य 'भवति' जायते 'परा' प्रधाना हस्वत्वात् चान्न 'एव' उच्च समाणा" इति प्राकृतप्रथमम् 'पुष्टि' 'पोष' । 'जानन्ति' अवबुध्यन्ते 'नैव' न च मदा' परमार्थतोऽथ 'आत्मान' स्व वक्ष्यमाणो विप्रतारयाम् । 'एव' अमुना प्रकारेण ॥ ७ ॥ यथा शरणमुपगतानां जीवानामित्यादि निश्चुत्याऽपि न केवलमश्रुत्वा इत्यपेक्षार्थः । आदिग्रहणादेव दृश्य — "निकिर्यई मिरे जोउ एव आयरिओ वि हु उस्सुत्त पन्नारिंतो उ" सुगम च । 'अपकणितभवदडा' अवधीरितसत्सारभया, किलेति आत्मरुचिसमूचना 'सत्यप्ररूपका' 'अवितथदेशका' 'अम्हे'ति वयम् । इति गाथाश्रयार्थः ॥ ८ ॥

यदि ते एवविधास्तहि किं कर्त्तव्यम् ? इत्याह—

मा देसु तेसु मणवपि माणस माणसुव्वहतेसु ।
धम्मरयपुव्वसूरीण मग्गमग्ग कुणतेसु ॥ ९ ॥

'मा' इति निषेधे 'देहि' प्रपच्छ 'तेषु' अभेदोपचारात्तद्वचनेषु, 'मनागपि' स्तोत्रमपि 'मानस' अन्तःकरण, मान गव्यं 'उद्धहत्सु' धारयमाणेषु, 'धर्मरतपूर्वसूरीणा' उद्युक्तविहारिचिरन्तनाचार्याणां 'मार्गमग पदवीलोप' कुर्वत्सु' विद्वत्सु । 'शीतलविहागिसमाचीर्णमार्गभङ्गेऽपि न दोष' इत्यावेदनार्थं 'धर्मरत' इति विशेषणम् । अयमभिप्राय — यत्किमप्यत्र प्रकरणे प्रतिपादयिष्यति प्रकरणकारस्तत्सर्वं धर्मरतपूर्वाचार्यगुणित किञ्चित्करणत किञ्चित्कथनत किञ्चिच्चानुमतेरिति मत्वा मोह हित्वा स्वाग्रह विहाय आदर विधाय धर्माधिभिरत्रोक्त तथेति प्रतिपत्तव्यम् इति गाथार्थः ॥ ९ ॥

साम्प्रत यदुक्त 'धर्मरतपूर्वाचार्यमार्गभङ्ग कुर्वत्सु' इति दर्शयन्निदमेकी यमत गाथया प्राह । अयं च सम्प्रत्यस्त्वर्थेष्वधिकार्येषु सम्प्रन्धीय सामान्येन, अतः मत्प्रधिकार तत्र भणियाम । आत्र्याधिकाग्द्वयस्य तु विशेषेण
१. सम्प्रत्यन्तनिर्मलीकरणार्थम् । सर्वज्ञप्रतिकृतिः साधुः, यथावस्थि-

ताकरणे हि मालिन्यादि सम्यक्त्वस्योपजायते, तच्च कुश्रवणतो भवति, अतस्त-
द्दर्शयन् जिनप्रतिकृतिविषय तावदाह—

द्रव्यतत्त्ववृत्ति केइ विषयवृद्ध भणंति सद्दृष्टम् ।

तह कल्पे भणियमिण सति पइद्ववणवयणाओ ॥ १० ॥

द्रव्य—वासजुसुमधूपरुपायमृत्तिरूपानेप्रोन्मिलनकारिलक्षण तत्प्रधानस्तत्रो
द्रव्यस्तवः भावप्रधानत्वाभिर्देशस्य ततो द्रव्यस्तत्त्वात्कारणान्, इति-
हेतौ, स च प्रदर्शित एव । केचन एके ' सिम्बप्रतिष्ठा ' सर्वत्रप्रतिनिधेस्तद्गुणा-
न्वारोपलक्षणा भणन्ति जल्पन्ति श्राद्धस्य श्रावकस्य । अथ तेषामाशयः—यति-
धर्मो हि भावस्तवप्रधान', स च प्रतिष्ठाया क्रियमाणाया पूर्वोक्तद्रव्यव्यापार-
णतो न सम्यग् जायतीति । तथा पर कारण—' कल्पे ' उदग्रन्धविशेषे
' भणितं ' प्रतिपादितं ' इद ' प्रतिष्ठाविधानम् तद्धि ' प्रतिष्ठापनवचनात् '
" सावर्ण्यं कोई पदम जिणपदिमाए पइद्ववण करेइ " ति भणनात् श्रावकः
कश्चित्प्रथममाद्य जिनप्रतिष्ठाया. जिनमूर्त्तेः प्रतिष्ठापन प्रतिष्ठा करोति विदधाति ।
गाथाया प्रथम करोत्यादिशब्दानुपादान उन्दोवशान्न कृत सूचनाच्च सूत्रस्येति
लभ्यते । अतः स्थितमेतत् कारणद्वयादुक्तलक्षणात् श्रावक एव प्रतिष्ठा करोति-
न साधुरिति पूर्वपक्षार्थः ॥ १० ॥

साम्प्रत प्रथमपक्षस्य परिहार दातु कामस्तदनुष्ठानेनेव चोत्तर गाथाद्धेनाह—

सयममिलानं टामं खिवति सद्धीण खधदेसमि ।

स्वयं—आत्मना ' अम्लाना ' सार्द्रा, ' टाम ' माला क्षिपन्ति ' आरो-
पयन्ति ' श्राद्धीना ' श्राविकाणा ' स्फुरन्देशे ' ग्रीवायाम् । अयमभिप्रायः—
यदि द्रव्यस्तवमीतेर्भवद्धि ' प्रतिष्ठा न क्रियते किमित्युपधानविधौ मालारोपण
विधीयते ? अम्लानादित्वेनास्याऽपि साध्वनुचितद्रव्यस्तवत्वाद् इदमपि कर्तुं न
युज्यते इति ।

एवमुक्तः परः स्वमतस्थित्यर्थं रुदाचिद्वदिप्यत्येवं तत्तृतीयपादेनाह—

अह सत्थे भणियमिणत्ति ।

' अथ ' इत्याचार्यवचनानन्तर्यार्थः, ' शास्त्रे ' महानिशीथाख्ये ' भणित '

उक्त, 'इदं' मालारोपणविधानम्, इतिर्ज्ञेता, अतो विधीयते इति अस्याऽपि न्यायत उत्तर चरमपाद्रेनाह—

तत्त्वमाप्तिं वचाञ्च ॥ ११ ॥

'तत्र' शास्त्रभणने 'इमा' ति इय वक्ष्यमाणा युक्तिः अतितथभणितिः, 'रक्तव्या' वान्या इति गाथार्थ ॥ १० ॥

तामेवाह—

मत्त्वपि बहुमतं ते रक्ष्यं जं पुञ्चसूरिपवरेहि ।

ताणायरणं नपु मूढं होडं गिञ्जलं विसेसेण ॥ १२ ॥

शास्त्रमेव महानिशीथादिलक्षण, अपिशब्द एवकारार्थ, स च दर्शित एव, 'बहुमत' अतीवाभीष्ट 'ते' तव 'रक्षितं ह्यत्र यत् 'पूर्वसूरिपवरं.' चिरन्तनाचार्यप्रधानं, 'तेषां' आचार्यवृन्दारक्षणा, 'भाचरण' 'चेष्टित नन्वित्यक्षमाया 'मूढ' मन्दमते ! 'भरति' 'जायते, 'ग्राह्य' स्वीकर्त्तव्य 'प्रिगेपेण आदरेण । इदमत्र तत्रम्—यदि तव पूर्वाचार्यवचनं शास्त्रस्थितं प्रमाणं ततस्तच्चेष्टितं प्रिगेपतं कर्तुं युज्यते, न हि ते अनुचितं कुर्वन्ति । अत्र बहुप्रचनप्रक्रमेऽपि यदेवप्रचनेन निगमनं कृतं "तद्गद्गादेशोऽपि एकादेशः" इति वचनाद्दुष्टं मन्तव्यं, एवमन्यत्राऽपि इति गाथार्थ ॥ ११ ॥

अत्र यदि परो नृपान् न मम तन्वाचरितं प्रमाणं, अतस्तत्साधनाय गाथार्द्धमाह—

असद्वेदि समाह्वय इच्छाद्वयणो तय सिद्धः ।

अशुद्धैः—अमायिभिः समाचीर्णं आसेवितं 'इत्यादिरचनत' एव प्रभृतिभणनान् 'तर्कन्' पूर्वोचार्यानुष्ठितं 'सिद्ध' प्रतिष्ठितम् । आदिग्रहणादेव दृश्य—न कथं य केणई असावज्ज न निवारियमक्षेहि बहुमणुमयमेव वापरिय । सुगमं च । एतच्च पराभिप्रायमभ्युपगम्यास्वाभिरुक्तम् । तत्त्वतस्तु द्रव्यस्तव एवेयं सिद्धप्रतिष्ठा न भवति, निरवध्याचार्यमन्त्रप्रनुष्ठानपूर्वकं गुणाध्यारोपणेन भावस्तत्त्वादृश्या । किञ्च—आचार्यप्रतिष्ठाकरणे श्रीमदुमास्वातिवाचक-समुद्रसूरि—हरिभद्राचार्यादिरचिता प्रतिष्ठाकरणा दृश्यन्ते, थावरु

प्रतिष्ठाकरणविधौ तु न किमपि दृश्यते विधातं, ततः कथं ते ता कुर्वन्तु ?
 सा वा भवतु, यदि श्रावणेण कुत्रचित्कटापि च कृता भवति भवद्वचनात् पूर्व
 प्रतिष्ठा, ततो युज्यतेदमपि वक्तुम् । यदप्युच्यते अष्टापदजैनालये कृता भवि-
 ष्यति तदपि युक्तं स्यात् यदि साधुषुच्छित्तो निष्पन्न तत्स्यात् । किञ्च-आव-
 श्यरूप्यां तत्करणविधिः सर्वं प्रतिपादितः न तु साधुना श्रावणेण वा प्रतिष्ठा
 कृता इत्युक्तम् । यच्च सम्प्रतिराजनिर्मापितानार्यदेशचल्येषु साधुभाषान्
 कृता भविष्यति, तत्रापि पश्चाद् गतैः साधुभिः प्रतिष्ठा कृता भविष्यति तदपि
 वक्तुं शक्यते, तस्मात् किमेभिः कुशलाश्रावलम्बनैरिति

द्वितीयविकल्पशोधनायोत्तरार्द्धमाह—

रूपमि वि जं भणिय तं अणुजाणाहिगारंमि ॥ १२ ॥

व्याख्या—कल्पेपि, न केवल प्रथमविकल्पेन तव न किञ्चित्समीहित
 जातं, द्वितीयेनापि नेत्यपिशब्दार्थः । यद्वचन भणितं तद्वचनमनुयानाधिकारे-
 रथस्य पृष्ठतोऽनुव्रजने, न प्रतिष्ठाधिकारे इति गाथार्थः

अभ्यैवार्थस्य सुखावगमार्थं संबन्धपूर्वकमिदानीं कल्पोक्त तदक्षरैर्लिख्यते ।
 तत्र रथयात्रादौ प्रभूतजनसंसर्गाकुले सुसाधुभिर्न प्रवेष्टव्य उत्तमगतः । किं
 कारणं ? ' गच्छता मार्गे ईर्याशुद्धिर्न भवति भक्तादिशुद्धिश्च न भवति, प्राप्ताना
 च तत्स्थाने श्रावकादिलोकैस्त्वखलानि गृहाणि भवन्ति, ततो देवगृहेऽपि स्थातव्य
 स्यात्, तथा ह्यादिसघटनतो रागद्वेषां स्याताम् ' एवमार्थप्रतिपादिका
 विस्तरेण द्वारगाथा प्रतिपादिता, सा चत्र ग्रन्थविस्तरभयान्न लिखिता ।
 " इमेहि पुण कारणे हि परिमियच्च, जइ ण पविसइ तो चउगुरुय पच्छित्त ।
 काणि य कारणाणि ? चेइयगाहा—

“ चेइयपूयां रायाणिमत्तण सन्नैवाइखवगधम्मरुही ।

सकियंपत्तपभावरणंपरिचित्तकर्जा य उट्ठांठो ॥ (द्वारगाथा)

चेइय(पूया/रायानिमत्तण च टीवि दाणे एगट्टे वक्खवाणेइ—पविमत्ते इमे
 गुणा भवति । सद्गाथा—

सद्वाबुद्धी रक्षो पूयाए धिरत्तण पभावणया ।
पडिवाओ य अणत्थे अत्था य कया हवइ तित्थे ॥

रक्षो सद्वा बुद्ध्या भवइ । चंद्रयपूया धिरीरूपा भवइ, तीर्थं प्रभावितम्,
ये चार्हञ्जासनप्रत्यनीका बहुजने दोषान् ख्यापयन्ति एवविधानापनर्थानां
प्रतिघातं कृतो भवति । आस्था नाम स्वपक्षपरपक्षाणा अर्हत्कृते तीर्थं
बहुमानत्वमुत्पादित भवति । निमतण ।

सन्निति सावगा वाइ एए टोवि दारे एगट्टे वरखाणेए, एमेउय गाहा—

“ एमेव य सन्नीण वि जिणाण पडिमासु पढपपट्टणणे ।
मा परवाइ विग्घ करेज्ज वाइ तओ विसइ ॥ ”

कठ्या । सावओ कोइ पढम जिणपडिमाण पट्टवण करेइ ! वाइणा य
पविट्ठेण इमे गुणा—परवाइनिग्गह ददु नय ‘धम्माण’ गाहा—

नयधम्माण धिरत्त पभावणा सासणे अ बहुमाणो ।
अभिगन्तति य विउसा अविग्गपूयाण सेयाए ॥

कठ्या । सेयाएत्ति । अविग्गेण पृभाग कयाए सपक्खस्स उट्ठलोए पर-
लोए य सेय । इह लोणे असिवाइउवदवा न द्रुति, परलोण तित्थगरपूयाए
त्तरिसणविसुद्धी निवत्तिया भवइ ।

खवगत्ति दार । इयाणि ‘आयाविति’ गाहा—

आयाविति तवस्सी भावणया परप्पवाइण ।
जणपरिसावि महिम उव्वेति कार्गिति सद्दा य ॥

कठ्या । कार्गिति सद्दायत्ति । जणपरिसा तवम्मिणो उव्वेति, तओ मावगा
महिम कार्गिति कार्गिति य ।

इयार्णे धम्मकट्टित्ति दार । ‘आयपर’ गाहा—

आयपरसमुत्तारो तित्थविसुद्धी य होइ कहपत्ते ।
अन्नोन्नाभिगमेण य पूयाधिरया सबहमाणो ॥

कण्ठ्या ।

इयाणि सक्रियत्ति दार । निस्संक्रियगाहा-

निस्संक्रिय च काटिड उभये ज सक्रिय च सुअदरेहिं ॥ (दार)

पत्तदारमियाणि-

अब्बोच्छित्तिकर वा लब्भइ पत्त दुपक्खाओ । (दार)

पभावणादारमियाणि-

जाट-कुल-रव-धण-वलसपन्ना इइडिमंत निस्सका ।

जयणाजुत्ता य जई समेच्च तित्थ पभाविति ॥

उवतं च-

प्रावचनी धर्मरुधी यादी नैमित्तिकस्तपस्वी च ।

जिनवचनरतथ कविः प्रवचनमुद्गावयन्त्येते ॥

जो जेण गुणेण रहिओ जेण विणा वा न सिज्झए जंतू ।

सो तेण धम्मरुज्जे मव्वत्थाय न होवेड ॥ (दार)

टयाणि पवित्तिदार-

साहम्मियागयाण भ्वेमसिन्नाण च लब्भइ पवित्ति

गच्छति जहिं ताइ होहिंति नवावि अन्उट वा ॥ (दार)

इयाणि कज्जदार उट्टाहदारे-

कुलमार्त्तणं कज्जाट साहिस्म ल्लिगिणो य मासिस्म ।

ज लोगविरुद्धाट करिति लोयुत्तगइ च

मपाप्पा द्वाग्गावा ।

अत्र सत्तिद्वारेणेव प्रयोजन तदर्थव्याख्यानायाह-

तत्थ य पदम ठरण पदमं णसण भणति समयविज्ज ।

पुच्च पटट्टियाण रहंमि अणुयाण अहिगारा ॥१३॥

व्याख्या- ' तत्र सङ्घिद्वारज्यात्पत्न, च पुनरर्थे , प्रथम स्थापन प्रथम
न्याससमारोपणमिति यावत्, ' भगन्ति ' जन्तानि ' सनयन्ति ' मिद्धान्नङ्ग ।
' पूर्वं ' प्रथम इव न्यसन ? ' रथे ' जिनस्यन्दने अनुष्ठानाधिकारात् उक्तल-
क्षणाद्धेतोरिति गार्थार्थ ।

स्यात्त-रुथमिदं ज्ञायते ? यदुतास्यायमर्था न पुनर्मयोक्तः, अत्र आह—

जड पुण पड्डभन्थो ऋज्ज नो महुरणयग्गिहेसु ।

मगलपडिमाणपि ह तुम्ह मया पायट पड्डा ॥

व्याख्या-यदि पुनरिति पराभिप्रायाश्वामार्थः, प्रतिष्ठाभणोऽर्थाऽभि-
प्रेषो ' भवेत् ' जायेत ततो ' मथुरानगरीगेहेषु ' मथुराभिधानपचनसदनेषु
मङ्गलप्रतिष्ठानामपि, न केवलं तत्र मप्रतानामित्यपिशब्दाभिः, ह पूरणं,
' युष्माक ' भवता ' मताद् अभिप्रायात् ' प्राप्नोति ' भवति प्रतिष्ठा भवत्स-
मता । अत्राप्यस्य शब्दस्य विद्यमान-वाचित्यभिप्राय । मङ्गलप्रतिष्ठाभेद् ता
उच्यन्ते, यासामकर्मणे गृहस्योपद्रवादिक भवति । यथाऽत्र तेऽप्यद्या गृहद्वार
स्योपरि विनायकमूर्तिर्वास्तुविशोपदेशात् क्रियते, तथा मथुराया गृहे गृहे पा-
र्श्वनाथजिनप्रतिमा द्वात्मणात्त्रिभिर्गणैः गृहद्वारस्योपरि कार्यन्ते, यदि न क्रियन्ते
ततो गृहाणा पतनात्किं भवति । तथा च तत्रैव कल्पे भणित मङ्गलचैत्यमरू-
पणावसरे—“मथुराए नयरीए जिणपडिमाभो गिहे गिहे पड्डविज्जति ।” प्रति-
ष्ठाप्यन्ते न्यस्यन्ते इति भवतोऽपि सम्मतम्, न हि नासा मिष्ठात्प्रतिष्ठितव मम
समत प्रतिष्ठाविज्ञान क्रियते । एतन्निहाकृत-अस्य गन्ध्यात्र न्यसनमेव ज्ञान्य-
म् । किंच-प्रथमशब्दस्य नैर्गर्थस्य प्राप्नोति, न तेऽस्या एव प्रतिष्ठाया
द्वितीया प्रतिष्ठा क्रियते, येन तद्व्युत्तिङ्गत्वे प्रथमशब्दोपात्तान क्रियते । अस्म-
त्पक्षे तु प्रथम स्थापन सभक्त्येव । पूज्यास्तु व्यापन-अत्र करोतिभण
नेऽपि काराणं दृश्य, तत्र साधुभ्य मङ्गलान् धारय प्रतिष्ठा काग्यती-
त्यर्थ । यथा उमास्वानिवाचोक्ताऽऽर्थायामस्या-

“ जिनभवन जिनमिन्न जिनण वा जिनमत च य, इयात् ।

तस्य नरामरशिवसुखकलानि करपट्टस्यानि ॥ ”

अत्र कुर्यादित्युक्तेऽपि कारयेदिति दृष्टव्य, न हि श्राद्धः स्वयं जिनमन्दिरे
तत्प्रतिमा वा करोति, एवमत्रापि । प्रथमशब्दसाफल्य त्वेव कथयन्ति—तेन
श्रावकेण प्रथममेव प्रतिमा कारिता, निशीथेऽपि कारापणस्थाने करणशब्दप्र-
योगः स्थाने स्थाने पतिपादित एवेति गार्थः ॥

एव भणितऽप्यप्रतिप्रमानानां सापाय तेषां द्रवणमाह—

नहं काशहृद-मिरिभिल्लमाल-मच्चउरयिवमार्डण ।

अप्रमाणय कुणतेहि नेहि अप्पा भवे वित्तो ॥ १४ ॥

तथेति द्रवणान्तरसमुच्चयार्थः । काशहृद-श्रीभिल्लमाल-सत्यपुरविम्वा-
दीनाम् । तत्र काशहृदनगरमासापल्लिपत्तनाद्वरति, श्रीमाल साम्प्रत यद्
भिल्लमालमिति रुढ, सत्यपुर म्लेच्छराजपलभरदर्पभञ्जनलब्धमाहात्म्यश्री-
महावीरसदनमण्डित, तत्र एषा द्वन्द्वस्तेषु विम्वादि सर्वत्र प्रतिमा, आदिशब्दात्
शत्रुजयगिरिमहातीर्थ-अश्राववोपमहातीर्थ मोडेपुर-मयुरागिरि(नार) अर्बुद-
गिरि-मत्तम्भनस्थादिपरिग्रहस्तामाम् । एतद्विह इदय-एता' साधुभिः प्रतिमाः
प्रतिष्ठिताः । तथा च काशहृदीयजिनमूर्तेः पठ्यते—

“ नमिबिनमिकुलान्वयिभिविद्यापरनाथकालिकाचायः ।

काशहृदशखनगरे प्रतिष्ठितो जयति जिनवृषभ ॥ ”

शेषास्तु सर्वजनप्रतीता ' अप्रमाणता ' आचार्यप्रतिष्ठितत्वेन ' अविधि-
प्रतिमा एताः ' इति प्ररूपणता मुग्धजनर्भावसारतदनाचित्यलभणा कुर्वद्भि-
र्विद्वानैस्तैः श्रावकप्रतिमाप्रतिष्ठाप्रतिपादनपररात्मा जीवो ' भवे ' संसारे
' क्षिप्तः ' प्रणुन्न इति गार्थः ।

ननु किमेतावता एतावान् दण्डो भवति ? ' भवत्येव ' इत्यस्यार्थस्य
साधनाय सिद्धान्तोक्तमाह—

कप्पुत्तमेवमाह अवि पडिमासुवि तिलोयमहियाणं ।

पडिम्बमकुब्बतो पाचइ पाराचियं ठाणं ॥ १५ ॥

व्याख्या—कल्पस्यच्छेदग्रन्थस्योक्तं सवादकं वचनं, परमेतावान्
विशेषः— तत्र ' अन्न च ' इत्यादां गाथायां पठ्यते तीर्थरुगागतनाधिकारे ।

'एवमादि' पूर्वाक्तप्रकारम् । अपीति सभावेने, संभवत्येवंतत् 'प्रतिपारती'
 जिनमूर्तिप्यपि, न करल साक्षाद्भावतीर्थकृतामित्यापिशब्दार्थः । 'प्रतिभ'
 यथोक्ताशाननात्त्रिजनेपदपूर्वज्ञविदधानः । 'मामोति' लभते 'पारवि'
 प्रायश्चित्त लिङ्गादिकम्, ठाणमिति । निष्प्रन्त्यस्मिन्निति कर्माणि प्रायश्चित्त
 नाचरणत इति स्थान कर्माधारः कर्माभिश्च भवः, अतःसिद्धमिति- 'कौ'
 अणा भवे खिनो'ति । किंच-आचाराङ्गनिर्युक्त्या दर्शनविशुद्धिं
 धुनकेवलाना भणित-चिरन्तनचैत्यवन्दन दर्शनशुद्धिर्भवति सद्दृष्टिं तर्ष-

तिरथयराण भयवओ पवयणपावयणिअइ मइद्विणं ।

अभिगमण-नमण-दरिमण-वित्तण-मसणय संयुणण ॥ १ ॥

जम्माभिमेय-निस्वमण-चरण-नाणुण्पाया य णिच्चाणं ।

दियलोयभरणमन्तिर-नदिसर-भोषणगरेसु ॥ २ ॥

अट्टावयमुज्जंते गयग्गपपये य धम्मचरे य ।

पासरहाउत्त चिय चमरुण्पाय च वट्टामि ॥ ३ ॥

गणियानिमित्त दुत्तीम दिट्ठी अ वित्तइ इम नाण ।

इय एगतमणुगया पुण पन्नगा ट्ठे अत्था ॥ ४ ॥

गुणमाहप्प इतिनामकित्तण सुरमदिदपूया य ।

पोराणचेइयाण य इय एसा ण्णसणे होइ ॥ ५ ॥

चिरन्तनचैत्यानि च पूजयतो दर्शनशुद्धिर्भवति, न केवल पूर्वगाथोक्तं
 कुर्वत, अत स्थितमिह चिरन्तनचैत्यानामवर्गवादादि १ कार्यम् ।

ननु किमेव बहुधुतवचनस-दर्भश्रवणेऽपि ते एव नूतने प्रतिपादयन्ति !
 उच्यते, निकृत्याश्रयम् । तथा चोक्त व्यवहारे यथाञ्छन्दलक्षण फथयता-“सत्त्व
 न्दमई विगपिय काउ त पत्तवेद तओ तस्स गुणेण विगईओ लहइ, सायप
 दिवदो सुह अञ्जइ, तेण य सञ्जइकपिण्ण पन्नविण्ण ममाहिओ सपानो
 पूइओ य तिहि इड्ढिमाइगारवेहि मज्जइ ।’ इत्यादि । एतच्चायेनेनेष्वप्यधिकारो
 यथामभवमायोऽप्यमिति गाथार्थः ।

इदानीं पूर्वोक्तार्थनिगमनार्थं जीवोपदेशमाह—

जह समयण्णु जपंति मुणसु तइ जीव ! समयवयणाटं -
पुब्बुत्तटोसजालस्स जेण नो भायणं होमि ॥ १६ ॥

व्याख्या-‘यथा’ येन प्रकारेण ‘समयज्ञाः’ सिद्धान्तविदो ‘जल्पन्ति’
वदन्ति ‘मुणसु’ जानीहि ‘तथा’ तेन प्रकारेण, न पुनः स्वमत्यवरोधेन,
‘जीव !’ आत्मन् ! ‘समयवचनानि’ सिद्धान्तवाक्यानि । तत् ‘पूर्वोक्तदोष-
जालस्य’ भवपातादिदूषणप्रातस्य येन कारणेन ‘नो’ नैव भाजन पात्र भवसि
जायसे इति गाथार्थः ।

समाप्तो विम्बप्रतिष्ठावर्जनलक्षणप्रथमाधिकारः ।

पूर्वोक्तसम्बन्धमिदानीं द्वितीयमधिकार सपूर्वपक्षोत्तर गाथात्रयेणाह—
उत्सर्गतरलियमई करिति नो कारविनि चटणयं ।
पासत्थाईयाण त न जओ रुप्पमाईसु ॥ १७ ॥
कारणजाए जाए पासत्थाईण चटण कुज्जा ।
अह नो करेइ साह इम तओ होइ पच्छित्त ॥ १८ ॥
भणियं सुद्धजईण गय जे उण हवति पामत्था ।
एणहि गुणेहि ततो नो हुज्जइ ताणिम भणित्त ॥ १९ ॥

उत्सर्गेण-सामान्योक्तप्रतिधना—

पासत्थाई उदमाणस्स नेव कित्ती न निज्जग होइ ।
कायकिलेस एमेव कुणइ तह कम्मयध च ॥ ”

इत्येवमादिना तरलित्वा-अ यथात्वीमूना मतिर्बुद्धिर्धैर्या ते उत्सर्गतर-
लितमवयः ‘कुर्वन्ति विदयति स्वयं, नो इति निषेधे नोशब्दस्य डमरुक्रय-
न्धिन्यायेनोभयत्र सम्बन्धात् न च कारणन्त्यन्यस्मात् आत्मव्यतिरिक्तात्
बन्दनरु थोभवन्दनादिकम् । केवाम् ? इत्याह-पार्श्वस्थादीना मिद्धान्तो-
क्तलक्षणानाम्, आदिशब्दादवसन्नादिग्रह, ‘तत्’ तरलितमतिकरणा-
दिक नेति निषेधे । ‘यतो’ यस्मात्कारणात् कल्पादिच्छेदग्रन्थादिषु
आदिशब्दादाशयकचूर्णि-तद्वृत्ति-निशीघ्रादिपरिग्रहः, ‘कारणजाते’ प्रयोजन-
प्रकारे ‘जाते’ सम्पन्ने पार्श्वस्थादीना बन्दनमुक्तरूप ‘कुर्याद्’ विदध्यात् ।

अथेति विकल्पार्थ , नो इति निषेधे, कुरोति पिदगति साधुर्यति, ' इमं ' ति इद्वक्तस्वरूप, ततस्तस्मान्धारणाद्भवति जायते ' प्रायश्चित ' चारित्ररत्नमालिन्यक करोति । ' भणित ' प्रतिपादित ' शुद्धयतीना ' निष्कलङ्कचारित्रिणा ' एय ' ति एतत्पूर्वाक्तिम् । तथाहि-तत्र निशीथोक्त सप्रिशेषणमिति कृत्वा तदे वादां दर्शयते—

“ मुकधुग सपागडसेवी चरणरुणपरिहीणे ।

लिंगारमेसमेत्ते ज फिरड तारिस वोच्छ ॥ १ ॥

वायाए णमोकारो हत्थुस्सेहो य सीसणमण च ।

सपुच्छणत्थण थोभवदण र्त्थण रावि ॥ २ ॥

तत्र ' रायाए नमोकार ' इत्यादीनि थोभवन्दनपर्यन्तानि सुबोधानीति कृत्वा न वितन्यन्ते । परमेतावान् विशेष -तत्र ' सिद्धयरे उगसहाये वा हत्थुस्सेहो ' इत्यादि सर्वेषु पदेषु योज्यम् । अन्त्यद्वारस्येय पातना-निशीथे पुरिसपिसेस जाणित धारसावत्तपि यदण देइ । तय यदणविसेसकारणा इमे परियागगाहा—

परियागपरिसपुरिसि सेत्त काल च आगम नाऊ ।

रुणजण जाए जहारिह जस्म न जोग ॥ १ ॥

रभचेरु अभाग चिरोमिओ टीहपरियाओ ।

समुत्तरगुणेषु सीयइ परिमा परिवारो ॥ ”

से मज्जपणिओ मुलुत्तरगुणउज्जुओ पुरिसो रायादे त्तिखिओ बहु सम्मओ वा पवयणुभावगो वा खेत्त पासत्थाडभाविय तन्थ तथाणुगएहि वसियच्च । ओमहाले जोगत्थ यद्वावण करेइ तस्म जहारिहो सकारो कायच्चो । आगमो से सुय अत्थि अत्थवा पन्नवेइ ॥ ” चारित्रगुणान् ज्ञापयतीत्यर्थ , कारण कुलाइगा, जायसदो सम्पन्नवाची, वीओ जायसदो मकारवाची, तस्स पुरि सस्म न वदण अरह त कायच्च । चोयग आइ-जोगगहण गिरत्थय, पुणरुत्त वा । आपरिओ आइ-न निरन्त्यग, अत्रपि रुग्णिज्ज अब्भुट्ठाण विस्सामण भत्तवत्थाइपयाण तपि सब्ब कायच्च । एय जोगगहणा गहिय, एयाइ अकुच्चता

जहारिहं अरिहदेसिए मग्गं (न) द्दण्ड पवयणभत्ती जभत्तिमतादयो दोसा ॥”
 एतस्या व्याख्यायान् सुबोधमिति कृत्वा न लिखित, विशेषस्तु लिख्यते-‘अभ-
 त्तिमंतादयो दोसा’ अत्रादिशब्दस्य तत्रत्य आइसदाओ णिज्जरसुयलाभस्स
 अणाभागी भवइ । ननु विरुद्धमेतत् प्रथमगाथाया ‘न कीर्त्तिर्न निर्जरा कर्म-
 वन्धश्च भवति’ इत्युक्त, अस्या तु ‘प्रवचनभक्तिर्भवति, अकुर्वतो अभक्तिः, निर्जरा-
 श्रुतलाभो च न भवत’ इत्युक्त, अतः कथं न विरोधः ? आचार्य आह-‘मत्य-
 मुक्त, पर सुकुमागमनित्वादिप्रियविभाग न वेत्ति त्व अवहितो भूत्वा श्रुणु, रुच्यते
 अस्माभिः—निश्चायम् । यदि कारणं विना सुसागुः पार्श्वस्थादीनां
 वन्दनादिकं करोति ततः कीर्त्यादिर्न भवति, यः पुनः कारणैरुक्तस्वरूपः
 सुविहितोऽपि वन्दनादिं न करोति ततः प्रवचनभक्त्यादि कृतं न भवति,
 अतः स्थितमेतन् कारणे सर्वमप्येतेषां कार्यम् । कल्पेऽप्येतत्सर्वं भणितं,
 नवर परियागस्थाने ‘परिवार’ इत्युक्त, परिसमस्थाने परिपटिति व्याख्यातम् ।
 तथाहि तद् गाथार्थम्—“परिवारो से सुविहिओ परिसगओ माहई व वेरगग”ति ।
 आवश्यकचर्ष्यामपि सर्वं प्रायः सम, नवर किञ्चिद्विशेषोऽस्ति स लिख्यते—
 “परियाओ दीहो वभचेरस्म पुच्चति प्रथमद्वारे, तथा परिसद्वारे अप्पवओ वा
 जइ नव दीहामितो लोगो सन्नीइ मुट्टित्ति । अपि च-‘प्रावचनी उर्मरुवी’
 इति श्लोकः, तथा पवयणभत्ती ण रुया होई एतम्पाये तत्र “जे अभत्तिमते-
 हिंते दोसा ते सो करेजा, म्दो जहा अट्वाल्लगवायगेण वधाविया साह
 जो य सो जभत्तिमतो दोसे काहिइ तो तेण सय चैव रुया भवति, एसा अम्ह
 विही, तस्स न जोग तस्स त कायव्व ति ।” अतः स्थितमिह शुद्ध्यतिभिरपि
 कारणे वन्दनादिकं विधेयं पार्श्वस्थादीनाम् । ये पुनर्भवन्ति पार्श्वस्था उपलक्ष-
 णत्वादस्य अवसन्नादयश्चेत्यपि द्रष्टव्यम्, एतैर्मलिनाचाररूपेण नव युज्यन्ते प्रकृते
 तेषामुत्सर्गवादिनामिदं वन्दनादिनिषेधं भणितुं अनुमितिं गायत्रयार्थः ।

तानेव पाठो न गाथाचतुष्केणाह—

सुत्तत्थपोरिमिं नो करेड गिण्हेड परपरि वाय ।

- पढड धम्मरुहाओ पडिलेहट्ठ पेय मंडिल्ले ॥ १८ ॥

विगट्ठ आहारेड निच्च कडिपट्ठयं च चधेड ।

गाम कुल ममायड परिह्वट्ठ नहय रायणिण ॥ १९ ॥

लोग्यगणोमि पन्त्रो सपरुक्त्त परपक्त्तयाण ओमाण ।
गणभेण तत्तिलो सयण द्विपम्म्म मज्झमि ॥ २० ॥

पम्णसोहि ण कुण्ड अपेगमाहसुजेण ।
पन्नरस दोमा हवति ।

व्याख्या—मृतार्थपोरूपीशब्दस्योभयत्र सम्बन्धान् सूत्रपाठोपरीमर्थपो
रुपा च यो 'नो' नैव 'करोति' विदधाति स पार्श्वस्थादिर्भवति, इत्येव सर्वेष्वपि
पदेषु सम्बन्ध. कार्य. । कर्मरहितपदेषु च स्वय सागत्य विधेयम् । एतच्च
मृतार्थपोरूपकरण ज्ञानतः सर्वपार्श्वस्थलक्षणम् । तथा चोक्त निशीथे—

“ दृग्निहो ग्वलु पासत्थो देसे सत्ते य द्दोइ नायव्वो ।

सत्ते तिन्नि विगप्पा येसे सेज्जायरकुलार्ड ॥ १ ॥

देशतः पार्श्वस्थस्य व्याख्या तद्गाथया—

“ सेज्जायरकुलनिम्भिसय उव्वणकुलपत्तोयणा अभिहटे य ।

पुत्तिं पन्त्रा सधुयनियग्गभोई य पासत्थो ॥ १ ॥

‘कुलनिस्सिया’पयस्त उखाण-तत्थ ज्ञाणि कुत्राणि तस्स
उव्वसमति तेसु गामेसु वसति, अन्त्रे, तेमि सयासाओ अहाराईणि उप्पापइ ॥”
व्यवहारेऽपीदमित्थमेव, शेषस्तु सुगममिति न लिखितम् । एतद्देसपासत्थो ।

“ द्याणि सच्चपासत्थो तिग्घिभेओ भन्नद, नाणगाहा—

“ दसणनाणचरित्ते सत्थो अन्त्रे तदिं ण उज्जमइ ।

एएण उ पासत्थो एमो अन्नो विपज्जाओ ॥

सत्थो अन्त्रेति सुत्तपोरिसिं वा अत्थपोरिसिं ण करेत्, नोत्तमते, दसणाइयारे
सुवट्टद, चरित्ते ण वट्टे, अइयारे वा न उज्जड, एर सत्थो अन्त्रे तेण ‘पासत्थो’
इत्यन्य पर्याय । अन्यत्थेयमादि तत्रोक्त-अनेन च मृतार्थपोरूप्यकरणेन
सर्वपार्श्वस्त्व भाषित, दर्शनचारित्रे च प्रस्तावादुक्ते । भावार्थस्तु नानदर्शने
सर्वपार्श्वस्थस्यापि भवतः, चारित्र तु कस्यचिद् भवति कस्यचिन्नेति । व्यवहारे
तु—“ असन्नो सज्जाए सुत्तपोरिसिं अत्थपोरिसिं न करेत्, सन्नोसन्नो निक्कारणे
सथारए सुवड, एव पांडकत्तगानि वृद्धति, लानि परपरिवात्,—स्वव्यतिरिक्तविरु

त्यना, ईकारदीर्घत्व चात्र “ ए ए छच्चसमाणा ” इत्यनेनावबोद्धव्यं, एवमन्यत्रापि । अर्थश्चास्य-एते पदापि समाणा अत्रा ई उ ऊ लक्षणा. समाणाः समवसेयाः, इन्वस्य स्थाने दीर्घो दीर्घस्य च द्वस्य इति यावत् । पठति मूरतः कण्ठे कुरोति धर्मकथाः मुभापितादिका लोकायात्रार्थं, प्रत्युपेक्षते दृष्टिदानतो नव नच ‘स्थण्डिलानि’ भूमिप्रदेशान् कायिकार्थम् । द्विर्भावश्चात्र पूर्वोक्तवत्, विकृतीश्च वृतादिका आहारयति भुङ्क्ते नित्य सर्वदा, कटिपट्टक चोलपट्टलक्षण वप्राति परिदयाति, ग्राम कुल प्रतीत ‘ ममीकरोति ’ तत्राभिष्वङ्ग विदधातीत्यर्थः । परिभवति तिरस्कुरुते, तथा चेति समुच्चार्थः, रत्नाधिकान् ज्ञानादिगुणाढ्यान् यथौचित्याकरणतः । एतच्च पापश्रमणलक्षणमपि । तथाचोक्तमुत्तराध्यपने—

“ आयरियउवज्झायाण सम्म न पडितप्पड ।

अप्पडिपूयए थद्धे पावसमणेत्ति वुच्चइ ॥ ”

तथा आवश्यके दशाश्रुतस्वरूपे चेदम्—

आयरिअ-उवज्झाएहिं मुत्तं अत्य च गाहिए ते च्चे (?)

वरिवसई वाले महापोह पकुच्चइ ॥ ”

भवान्तरे वीधिं न लभते इत्यर्थः । लोकग्रहणे जनोपार्जने पक्षो धर्मकथनादिनाऽऽश्र । इत्थं च ‘ यत्रपि धर्मार्थं वयं कुर्मः ’-इति भणियन्ति, तथाऽपि सर्वकालं न कर्त्तव्या देवना । यत उक्तं निगीथे—

आहाराइणाट्टा जस्स हेउ अहव पृयणनिमित्त ।

तक्कम्मो जो धम्म रुहेइ सो काहिओ होइ ॥ १ ॥

काम खलु धम्मकहा सज्जायस्मेव पञ्चम अग ।

अव्वोन्डिच्छीय ततो तिन्यस्म पभावणा चेत्त ॥ २ ॥

तहवि हु ण सव्वकाल धम्मकहा जीइ सव्वपरिहाणी ।

नाउ या खेत्तकाल पुरिस व पएसए धम्मं ॥ ३ ॥

तस्मात् स्थितं सर्वदेव लोकायात्राया पार्श्वस्थत्वम् । स्वपक्षपरपक्षयो पार्श्वस्थादितापसादिन्मगयोरवमान न्यूनतादिरूपम् । गणभेदे गन्डप्रियद्वेने तस्मिन् चिन्तायान् । इत्यप्रत्ययश्चात्र ‘ विवर्धिक ’ । “ मउयत्यंमि मुणेज्जह आल उल्ल

मण मडय ।'-इति रचनात् । शयन स्वापो द्विसस्य वासरस्य मध्ये । तदवस्थितौ कारण विनेति सर्त्र यथासयथ योजनीयम् । एपणाशुद्धिमागमोऽतस्वरूपा न करोति न विदधाति । अस्या एव साधनायाह-अनेरुसाधुषु प्रचुरयतिषु, येन यम्मात् कारणात्, पञ्चदश इति सख्यार्थ, दोषा आधारुर्मादयः । अत्र चाध्यवपूर्वको मिश्रदोषमध्ये क्षिप्त इति पञ्चदश । परमार्थतस्तु षोडशापि भवन्ति जायन्ते । अयमभिप्रायः-येषु गृहेषु प्रभूता यतिसघाटका भिक्षार्थं प्रविशन्ति तेषु तत्तद्द्रव्यापेक्षयैरम्पिन्नपि गृहे इत्यन्यगृहापेक्षया वा दीनापेक्षया च षोडशापि आधारुर्मादयो भवन्ति । उपलक्षण चैते, उपधिप्रमाणातिरिक्ता-विधिपरिभोगादयोऽन्येऽपि बान्धा इति पादौनगाथाचतुष्टयार्थ ।

यत एवमत सपादगाथया जीरोपदेशमाह—

तस्मात्प्रहारणय सरनेण रे जीव । ॥२१॥

तत्र णिच कायव्व तत्थ तेत्थिय ताण ।

जेण निधम्ममुट्ठी जायइ ण हु पटुस्सन्ति ॥२२॥

व्याख्या—तस्मात्कारणात् व्यवहारणय निश्चयनयेतर सरता गच्छता स्मरता वा चित्ते धारयता रे ' जीव ' इत्यामन्त्रण त्वया भवता नित्य सर्वकाल कर्तव्य निधेयम् । तत्र पार्श्वस्थादिक्षेत्रे तावन्मात्रमुक्तस्वरूप तेषा पार्श्वस्थादीना, येन यस्मान्निजवर्षवृद्धि, स्वसारिरोपचयो जायते प्रादुर्भवति । नच नैव ते पार्श्वस्थादय मद्रिपन्ति स्प्यन्तीति सपादगाथाऽर्थ ।

समाप्त पार्श्वस्थवदनादिप्रतिपादको द्वितीयोऽधिहार ।

साम्प्रत तृतीय गाथात्रयेणाह—

पत्तव्वपडिक्कमणकण विवयंति केड णेय जाणति ।

णियधम्मधण अस्से हारेमो उभघहा जेण ॥२३॥

सत्थभाणिअपि जत्तो आयरिअ पुच्चमुरिपवरोहि ।

नो जुज्जइ काड अणत्था जेण तक्करणे ॥२४॥

जपि हु पुच्चमुरीहि णिच्छिय तपि धम्मनिरयाण ।

न हु णिच्छउड जुज्जउ छउत्थाण विसेसेण ॥२५॥

व्याख्या—पक्षप्रतिक्रमणकृते पाक्षिकातिचारशुद्धिनिमित्त विवदन्ते निजनिजाभिप्रायोक्तिप्रत्युक्तिभिः स्पर्द्धन्ते । अयमभिप्रायः—एके वदन्ति, पञ्चदश्या पाक्षिकप्रतिक्रमण विधीयते, अन्ये तु चतुर्दश्या, उभयेषा मतम्या-
 श्रोक्तत्वात् केऽपि न सर्वे, नैव नच जानन्ति बुध्यन्ते निजधर्मधन स्ववृत्तवित्त
 ' अम्हे 'ति वय हारयाम. आढत्यकरणतः स्फोटयामः, उभयथा पञ्चदशी-
 परिग्रहेण चतुर्दशीग्रहणेन च, येन यस्मात्कारणात् । शास्त्रभणितमपि आस्ताम-
 भणितमिन्यपिशब्दार्थ, यत्प्रतिक्रमणादिक नो नैव आचरित सेवित पूर्वमूरि-
 भिक्षिरन्तनाचायस्तत्प्रतिक्रमणादिक नो निषेधे युज्यते घटने कर्तुं, अनवस्था
 ' प्रतिष्ठापक एतदन्यथान्यदन्यथा-करिष्यति'-इत्येवरूपा, येन यस्मात् तत्करणे
 पूर्वाचार्यानासेवितविधाने भवतीति क्रियाऽध्याहारो दृश्य ॥ यदपि नहु नैव
 पूर्वमूरिभिर्भूतचिरन्तनाचार्यनिश्चित तदपि अनिर्णीतमपि न केवल स्वयमनि-
 श्चित न निश्चीयते इत्यर्थ । धर्मनिरताना प्रधानोपशमामृतरमल्मपदाना विशेषेण
 आदरेण । तथाहि-पञ्चदश्या पाक्षिक चतुर्दश्या वा पाक्षिकमिति निद्धार्य
 नोक्त, पाक्षिक तु प्रोक्त सामान्येन । तत्र दशाश्रुतस्कन्धे तावद्विदितम्—“ पक्खि-
 यपोसहिए सुसमाहिपत्ताण जियायमाणाण इमाइ दस चित्तसमाहिठाणाड अस-
 मुप्पन्नपुव्वाड समुप्पज्जेजा ” । इदं मूत्र, चूर्णिरम्य-पक्खिय पक्खियमेव, पक्खिए
 पोसहो पक्खियपोसहो चाउदसीसु अट्टमीसु वा । ' समाहिपताण 'ति नाणद-
 सणचत्तिसमाहिपत्ताणंति नाणे वट्टमाणाण । जियायमाणाण इमाइ दस चित्तस-
 माहिठाणाणि अममुप्पन्नपुव्वाणि समुप्पज्जेजा ॥” अत्र पाक्षिक भिन्न, चतुर्दशी
 अष्टमी च भिन्ने इति केचिद्द्वयाचक्षते । पौषशब्देन चतुर्दश्यष्टम्यो मन्व्यकर-
 णात् ' चाउदसी अट्टमीसु वा पोसहो ' इति । एव व्याख्याने पञ्चदश्या
 पाक्षिकम्, अत्र तु पाक्षिकशब्देन सग्रन्थकरणात् । नच चतुर्दश्यष्टम्यो ' चाउ-
 दसी अट्टमीसु वा पक्खियपोसहो ' इति पाक्षिक चतुर्दशी (श्या) कथयति,
 परमत्र मते चतुर्दशीग्रहण निरर्थक भवति, पाक्षिकशब्देनैव चतुर्दश्या ग्रहणात्
 ' अट्टमीए वा ' इत्येतदेव भणितव्य म्यात्, पूर्वव्याख्याने तु पौषप्रस्तावा-
 चतुर्दशी अष्टमी पौषप्रमिति प्रतिपादितमित्यनिन्द्यम् । व्यवहारे चेद कारणेना-
 चार्ये पृथगेऽस्ती एकरात्रादिक वरुनीत्येतस्मिन् प्रस्तावे—

“ विज्ञाण परिवाटी पव्वे पव्वे य ट्ठिति आयरिआ ।

मासद्धमासियाण ३१ पुण होइ मज्झं तु ॥

पक्वपक्वस्स विभासा मज्झगाहा—

“ पक्वस्स अट्टमी खलु मासस्स पक्खिय मुणेयव्व ।
अन्नपि होइअव्व उवगगो च्चदभूराण ॥

पक्वपक्वस्स मज्झ अट्टमी बहुलाइआ मासत्ति काउ मासस्स मज्झ
परिराय किण्हचउइसीए विज्जासाहणीवयारो ॥ आह—यद्येव एगारायगहण
फायव्व, दुराय तिराय वेति न वत्तव्व । अत उच्यते चाउइ (सी) गाहा—

चाउइसिग्गहो होइ कोइ अहवावि सोलसिग्गहण ।
वत्त तु अणज्जते होइ दुराय तिराय वा ॥ ”

इय गाथा व्याख्यानाऽर्हा, पर न व्याख्याता कण्ठ्येत्युक्तम् । सर्वस्या-
प्येतस्य किञ्चिद् व्याख्यातस्यापि पूज्यमर्थितोऽर्थ कथ्यते—विद्याना देवता-
यधिष्ठितमन्त्राणा, परिपाटि परावर्तन, पर्यणि पर्वणि वक्ष्यमाणलक्षणे, चरारोऽ-
वधारणे स च न्यत्रहितो योज्यः, ददत्येव अनेकार्थत्वाद्वातूना कुर्वन्ति,
आचार्या सूरय । पर्यस्वरूपमाह—मासार्द्धमासिकयोः पर्य पुनर्भवति मय्य
वक्ष्यमाण, तु पुरणे । तदेवाह—पक्षस्य प्रतीतस्य अष्टम्येय तिथिलक्षणा, खलु
अवधारणे, स च योजित एव, मासस्य पुनः प्रतीतस्य पाक्षिकमनिश्चितरूपं,
यदि पुनत्र चतुर्दशी पञ्चदशी याऽभणिष्यत्ततो निश्चित स्यात् । यत्तुक्त चूर्णि-
कृता पाक्षिकव्याख्यानं कुर्वता—“ मासस्य मज्झ पक्खिय किण्हपक्वस्स
चउइसीए विज्जासाहणीवयारो ” तत्सम्यग्भावमभ्यते । तथाहि—यदि कृष्णच
तुर्दशी पाक्षिकमित्युच्यते ततो ‘ विज्जासाहणीवयारो ’ अत्र उपचारशब्दो
नावबुध्यते, नहि उपचारशब्देन परिपाटिर्भण्यते स्वसमये परसमये । किञ्च—एव
व्याख्याने शुक्लचतुर्दशी पाक्षिकशब्दान्या न स्यात्, भण्यते चैतमते शुक्लच-
तुर्दश्यपि पाक्षिकम् । पूज्यास्तु वदन्ति—उपचारशब्देन पूर्वसेवाऽत्र भण्यते, तत्र
कृष्णचतुर्दश्या पूर्वसेवा नूतनमत्र ग्रहणजपलक्षणा क्रियते, पाक्षिके च पञ्चदशी
लक्षणे परिपाटि परावर्तन विधीयते, इत्य व्याख्याने पौर्णमास्यपि पाक्षिक
भवति, परिपाटी च घटते । शुक्लचतुर्दश्या तु पूर्वसेवा न क्रियते इति सर्वजन
मतीत कृष्णचतुर्दश्या च स्फुटो मन्त्रो भवति, अतस्तत्र पूर्वसेवा । द्विरात्रतिरात्र
साधकगाथाया अपि पूज्यव्याख्येय—चतुर्दश्या कृष्णाया ग्रहोऽभिनवविद्याग्रहणा

दिरूपो भवति जायते कोप्यनिर्दिष्टनामा । अथवापीति विकल्पार्थः, पोडश्यां प्रनी-
ताया ग्रहणं सूर्योपरागलक्षणं भवतीति सम्प्र-यते, व्यक्त स्पष्ट पञ्चदश्या पोडश्या वा
ग्रहणं जातमित्यन्वयमानेऽनवबुद्धमाने द्विरात्र त्रिरात्र भवति वक्षितव्यम् ।
आचार्यस्य अयमभिप्रायः—यदि कृष्णचतुर्दश्या मन्त्रग्रहणं न कृतं भवति ततः
पञ्चदशीपोडशीरूपदिनद्वयं, कृते तु ग्रहणे कृष्णदश्यासहितं तदेव त्रयमज्ञातं
भवति । ज्ञाते तु यदि कृष्णचतुर्दश्यां ग्रहणं पूर्वसेवालक्षणं कृतं ततो दिनद्वयं ।
कृते त्वेकरुमेवेत्यादि ग्रहणे—चन्द्रग्रहणे तु ज्ञाते एकं दिनं ज्ञाते तु दिनद्वयम् ।
नहि शुक्रचतुर्दश्या पूर्वसेवा भवति, ये तु चतुर्दश्या पाक्षिकं वदन्ति ते चन्द्रग्रहणे
दिनद्वयं पौर्णमासतिपलक्षणमज्ञाते, ज्ञातेत्वेकरुमेव शुरुपक्षे परिवर्तनं नेत्युभयोरपि
मतत्वात्, आदिग्रहणे च ज्ञाते दिनद्वयं अज्ञाते तु दिनत्रयं भवति । किञ्च यन्मते
चतुर्दशी पाक्षिकं तन्मते चतुर्दशीग्रहणं “ चाउदसिगहो होइ कोइ ” इत्यत्र
तन्निरर्थकं स्यात्, चतुर्दश्या अवस्थितत्वात् किं तद्ग्रहणेन । अन्यच्च पूज्या
अत्रार्थे वदन्ति—यदा सावत्सरिकं पञ्चम्यामासीत् तदा पाक्षिकाणि पञ्चदश्या
सर्वाण्यभूवन् । यतः—“इयं सत्तरी जहन्ना” । इत्येतत् पदमित्यं घटने । तथाहि—
भाद्रपददिनानि दश, अश्वयुक्कार्तिकमासदिनपष्टिंश, मीलिते च सप्ततिर्भवति ।
अभिवद्धियं मित्रीसा इयरमि सवीसई मासो ।”—यतः श्रावणः परिपूर्णः भाद्रपद-
दिनानि च विंशतिर्मीलिते च पञ्चाशत्, एवमनभिवाद्धिते तु विंशतिस्सत्र श्रावणदि-
नरहिता । साम्प्रतं चतुर्थ्यां पर्युपणा ततश्चतुर्दश्या पाक्षिकाणि घटन्ते, यतो
भाद्रपददिनान्येकादश, अश्वयुक्दिनानि त्रिंशत्, कार्तिकदिनान्येकोनत्रिंशत्,
सर्वमीलने सप्ततिः । सविंशतिमासश्च एकं आपाददिनं श्रावणदिनानि त्रिंशत्,
भाद्रपदस्य चैकोनविंशतिश्च तथैव, परमेकं दिनं आपादमासान्त्यक्षेपणीयमिति ।
यच्चोच्यते एव सति षष्ठं स्यात् पाक्षिके, भवतु, मासेन द्विं पाक्षिकं
पष्टेन क्रियते इत्यस्माभिरुच्यते, किन्तु चतुर्थेन, चतुर्दश्यास्य पर्वतिथितपो-
विधानं, मा तत्तत्र लगत्येतदप्यनिन्द्यः । तथा दिवसो पोसहो पक्खो वइक्खतो ”
इत्यादिकस्य पाक्षिकभाषणस्य चूर्ण्यं स्पष्टतरं व्याख्यानमिदं—पौषधोऽऽत्मी
चतुर्दश्यापञ्चासकरणं, ‘ पौषयतु प्रतीत ’—इति न व्याख्यात, अस्मादपि व्याख्या-
नात् चतुर्दशीव्यतिरिक्तः पक्षः प्रतीयते तथा च तत्रोक्तं “ पोसहोऽस्ति अट्टमी
चउदसीसु उववासकरणं सेस कठणिति । यदि त्वत्रापि किञ्चिद्व्याख्यानान्तरं

क्रियते ततः सन्देहोऽपि स्यात्, परतन्त्र मध्यस्थामृतरसतृप्ताना मनासि प्रीणयति
एवमन्यशास्त्रान्तरोक्तमपि म यम्यैर्भूत्वा रिचारणीय, तत्र तु सर्वज्ञा विशिष्ट-
श्रुतविदो वा विदन्ति । श्रावकापेक्षया तु पञ्चदशमपि विशेषेणोक्ता । तथा चाव-
श्यकरूचूर्णा—

“ सन्धेसु कालपन्धेसु प्रसिद्धो जिणमण तरो जोगो ।

अट्टमी पन्नरसीसु णियमेण हवेज्ज पोसहिभो ॥” सामान्यतस्तुतेपामपि
भगवन्वादाविदमुक्त— “ चाउदसद्धमुदिद्धपुन्नमासीसु ण पडिपुन्नवोमह समणु
पालेमाणेत्ति ”—इति समपञ्चभावनायुक्त गाथार्थ ॥

यत्रेय तत किम् ? इत्याह—

तम्हा रे जीव ! तुम मन्नसु धम्मत्वमप्पणो एव ।

न कुण ज आयरिय ज सत्थे तस्स सहएण ॥२७॥

व्याख्या—तस्मात्कारणात् रे जीवेत्यात्मन् त्व भवान् मन्यस्व जा-
नीहि धर्मार्थं क्षात्यादिनिमित्तमात्मनो जीवस्य एव यक्ष्यमाणन्यायेन,
तत् कुरु विधेहि, यत् पाक्षिकादिकमाचरितमासेवित पूर्वाचारिरिति गम्यते यत्
शास्त्रे सिद्धान्ते तस्य शास्त्रोक्तार्थस्य श्रद्धानमेतदिति । अयमभिप्राय—शास्त्रो-
क्त निश्चितमपि यन्नासेवित पूर्वपुरुषे ङेनचित्कारणेन तदन्यथा न क्रियते
तदाचरणाभङ्गात्, तत्कृत तु क्रियते, यथा बहुगुण भवति तथा न एवजानते
इति गाथार्थ ॥

समर्थित वृत्ताय पाप्मिक्रिचारणलक्षणोधिकार ।

इदानीं चतुर्थमाह—

अन्ने सिद्धतमहोयहिस्स गभारिम अयाणना ।

चट्टणतिय दावित्ति नेय बुज्जति भणियाणि ॥२७॥

व्याख्या—अन्ये अपरे सिद्धान्तमहोदधेरागमरत्नाकरस्य गाम्भीर्यमल्प-
श्रेमुष्यज्ञातमध्यत्वमजानाना अनयगच्छन्तो वन्दनकरिक कृतिरुर्ध्वत्रय दापयन्ति ।
नैव नच बु यन्तेऽवगच्छन्ति भणिता अपि न केवलमभणिता इत्यपिशब्दार्थः ।
आगमैरितिशेष इति गाथार्थः ।

ननु किमत्रद्रूपण ? यदि प्रत्याख्यानालोचनापराधक्षामणार्थं वन्दन-
कत्रय दीयते, आचार्यः प्राह—शास्त्रोक्तव्याहतेः । कथम् ? अत आह गाथे—

जम्हा पचरकाणे कयमि अहिगे य जायसड्डुस्स ।

वडणय टाऊणं त कीरड ण उण मच्चत्थ ॥२८॥

आलोयणेवि गामा- गयस्स साहुस्स वंडणं भणिय ।

पच्चग्वाणालोयणधणिमि मुज्झंति मंदमड ॥२९॥

व्याख्या—यस्माद्यतः प्रत्याख्याने एकाशनादिकं कृते विहिते सति अधिके
पुनरत्यर्गले, चः पुनरर्थः स च दर्शितः जातश्रद्धस्योत्पन्नवाञ्छस्योपवासो मया
कर्तव्य इति उपलक्षणत्वादस्याहारपरिणामाभावेऽभक्तं ग्रहीतुकामस्य तृतीय-
पौरुष्या वा भुक्तोत्तरप्रत्याख्यानं कुर्वाणस्येत्सपि द्रष्टव्यम् । वन्दनकं द्वादशावर्त-
लक्षणं दत्त्वा तृतीयं तत्प्रत्याख्यानं क्रियते विधीयते, न पुननेव सर्वत्र प्रत्याख्या-
ने आलोचनेऽपि न केवलं प्रत्याख्याने पूर्वोक्तयुक्त्या विशेष इत्यपिशब्दार्थः
ग्रामागतस्य विहारान्निवृत्तस्योपलक्षणत्वादपराधालोचनोपसदालोचने अपि दृश्ये।
साधोयतेर्वन्दनं द्वादशावर्तं भणितं प्रतिपादितम् । अयमभिप्रायः पूर्वं प्रत्याख्या-
नं विहितं, पश्चादधिकृतपोषाञ्छा जाता, अपरिणतिर्वा भुक्तोत्तरे वा, ततो वन्दनं
दत्त्वा प्रत्याख्याति, न पुनः प्रथमतः प्रत्याख्याने विहाराच्चागत आलोचना
दास्यति, स्थानस्थितो वाऽपराधालोचना दत्त्वा प्रायश्चित्तं लास्यति, उपसम्प-
दर्थं वाऽऽलोचयिष्यति, ततो वन्दनं दत्त्वा आलोचयति नेन्य सामान्यालोचने ।
नन्वपराधालोचनाऽत्र भविष्यति, ततः को दीप ? सत्य, सत्याविरोध स्यात् ।
अस्या हि वन्दनकद्रयदीयते, ततश्चत्वारि स्युः, न त्रीणि । तथा चोक्तं चूर्ण्य—
“ विगर्दं आयसिले काउस्सगो परियट्टिए समाणे । उवसपज्जणअवराहविहारउत्त
मट्टालोयणा एया । एएसु सत्तसु दो दो वदणगा । ” किञ्च—यथाचार्यपुरतोऽप-
राधान्निवेद्य प्रायश्चित्तं लाति, ततो भवति वन्दनं श्रावकस्य मृद्धाचरणतो ननु स्र-
तः, नहि श्रावकस्य मूत्रे आलोचनाविधानमस्ति, वृद्धसामाचारी चास्माकं
सम्मतंवेति । तथाचोक्तं—“ वन्दनकस्थानप्रतिपादिका—

पट्टिकमणे सज्झाए काउस्सग्गावराहपाहुणए ।

आलोयणसवरणे उत्तिमदं य वदणय ॥ ”

एरूपामात्रशयकगाथा व्याख्यानयता तच्चृणिकारेण—“ आलोयणत्ति जाहे विहारालोयणा वा अवराहालोयणा उवसपज्जणालोयणा वा सवरण वेआलिय अनराया वा भत्तहे महिए इच्छा जाया 'अज्ज अभत्तट्ट करेमि'त्ति अहया 'ण जीरइ'त्ति एय सवरण नावस्थितमत्र ग्रीणि वन्दनरानि न भवन्ति । एरुवन्दनपूर्वकं तु यथा पूर्वाचार्यै कारित प्रत्याख्यानलोचन तथा कार्यते, नत्वपराधार्थं वा । तथा चोक्त चूर्ण्या—“अवराहो गुरुण कओ तपि वदिता ग्वापेइ विणओययारे । ’—इत्यादि गाथोक्तार्थं चेति । किञ्च ये प्रतिक्रमण कुर्वन्ति तेषामेकमपि वन्दन न भवति । तथा चोक्त व्यग्रहारे “ कारणेन पृथग्रसतिस्थिता अपि साधव ग्राभातिक प्रतिक्रमणमाचार्यसमीपे समागत्य कुर्वन्तीति स्थिति, यदि तु सापायमागच्छता ततो यत्रच कृत तस्सर्वमागत्य कुर्वंतीति । ” एतस्मिन् प्रस्ताये “अहवा समत्त आवस्सय काठ जेट्ठो आयरियसगासे आलोइत्ता पच्चखाण गेण्हइ । ” इदमत्रहृदय-वन्दनक विनाऽपि आलोचनप्रत्याख्याने कृते । ननु यद्येवं यो न प्रतिक्रामति तस्य ग्रीणि तानि भवन्तु, तस्यापि नाम प्रतिक्रमणविधि, कथमन्यथाप्रतिक्रमणद्वारात् आलोचनसवरणद्वारे पृथगुपात्ते ? अतो यद्यत्र भणित तत्तत्रैव कर्त्तव्यम्, अन्यथा सूत्रार्थपरूपीव्यतिक्रमकरणे कथमवसन्नतादोषः ? प्रायश्चित्तं च साधोर्भणितमिति । ननु यथा किञ्चित्कर्त्तव्यमाचरणोक्तं भवति, तथा वन्दनत्रयमपि भवतु नाम यदि तदक्षणमुपपन्नते, परम्यरागतनुमतान्यानिवारितादिर, येऽपि साम्प्रतं द्वापयन्ति तेषामपि पूर्वाचार्येण दापित, पूज्यैर्दृष्टत्वात्, येन तु दापितं सतर्करं निषिद्धोऽर्थेनापि तत्करणं सम्प्रतमिति स्थिते प्रत्याख्यानलोचना-वर्नां शब्दमुच्यन्ति सन्दिहन्ते मदमतयस्नुच्छिषिणा इति सुप्रुक्त—“ अन्यत्र यानि वन्दनानि चतुर्दशयतीना मवस्थितानि भणितानि । तथा चोक्तमावश्यकै—

“ चत्तारि पडिकमणे किट्टकम्मे तिन्नि हांति सज्झाए ।

पुव्वण्हे अररण्हे किट्टकम्मा चोइस हरन्ति ॥ ”

तेषां वार्तामपि स्वयं न कुर्वन्ति, अभणितेषु च श्रावकाणां वन्दनकै-
ष्वेव उदाग्रहता अहो मतिरिति गार्थार्थं ॥

अत्राप्यर्थे जीवोपदेशमाह—

तत्त्ववि तुम मज्झसुहे जीव । तह माणभरसु ।

जो पुन्नुस्सुरिमग्गो, सो मग्गप्साहगो अम्ह ॥३०॥

प्रकटार्था । नवरं 'स्वर्ग' इति उपलक्षणत्वान्मोक्षसाधकश्चेत्यपि द्रष्टव्यम् । ननु
मोक्षस्य प्रधानत्वात्कथं तस्योपादानं सूत्रे न कृतम् ? सत्यं, साम्प्रतकालापेक्षया
अनन्तरं स्वर्गस्यैव भावादिति गाथार्थः ॥

समाप्तो वन्दनकरयविचारलक्षणश्चतुर्थोऽधिकारः ॥

साम्प्रत पञ्चमः—

अङ्गम्यमोहविहृणियसुहृषोहा केद् धम्ममगार्णिता ।

कारिति णटिमाई सङ्कीण संजईहितो ॥ २४ ॥

व्याख्या—अतिगुरुमोहविधूनिताशुभवोधा बृहत्तरमूढताकम्पितप्रधान-
मतयः केचनैके धर्मं क्षान्त्यादिक्रमगणयन्तस्तिरस्कुर्वाणाः कारयन्ति
नन्त्यादिकम्, मकारोऽत्र प्राकृतप्रभवः । आदिशब्दान्निपिद्धानुष्ठानादिग्रहः ।
तत्र नन्दिरूपधानादिषु समयप्रतीतो विधिः, श्राद्धीना श्राविकाणा 'सजईहितो'त्ति
सयतीभ्यो प्रतिनीभ्यः सकाशात् 'हितो'त्ति पञ्चम्याः स्थाने निर्देशः,
"उहितोन्लोपान्नस्यात् पञ्चम्याः (?) ।" इति प्राकृतलक्षणेन, स च दर्शित एव ।
अयमभिप्रायः—स्वयं विहारं प्रजन्तोऽन्येषु आचार्येषु बहुश्रुतादिषु विद्यमानेषु
निजार्थिकाभिः श्राविकाणां नन्त्यादि कारयन्ति, यदि पुनरेकोप्याचार्यस्तत्र न
भवति ततः सामाचार्या अविरुद्धमपि भवेदिति गाथार्थः ॥

एतस्यापि आगमसंवादपूर्वकं प्रतिषेधपूर्वं जीवोपदेशमाह—

आरेण अज्जरक्किग्गय-इच्चाईवयणओ न तं जुत्त ।

रागद्दोसविमुक्को रे जीव तत्तिपि मा मुज्ज ॥ २५ ॥

व्याख्या—आरेणेत्यर्वाद् आर्यरक्षितेत्यादिवचनत्, आदिग्रहणात्
"कालानुज्ञाओ नत्थि अज्जाण सामइय तद्द वयारोवणं च पच्छित्तदाणं
चेत्ति" इत्थं सुबोधश्च । अयमभिप्रायः—निगोदजीवविचारार्थायातदेवेन्द्रवन्दि-
तार्यरक्षिताचार्यात् पूर्वमासीत् कालादिषु आर्यिकाणामनुज्ञा, अर्वाक् पुनर्नास्ति,
सामायिक्यादिकं च नन्दिपूर्वकं क्रियते, ततः तत्प्रतिषेधात् एतदपि प्रतिषिद्धं
योद्धव्यम् । अतो नेति निषेधे, युक्तं समतं, रागद्वेषविमुक्तोऽभिष्वङ्गमत्सररहितो
जीवेत्यामन्त्रणे, नन्त्यादिकरणेषु न केवलं पूर्वोक्तेषु इत्यपि शब्दार्थः । मेति निषेधे
सुखस्व मोहं विषेहि इति गाथार्थः ॥ २५ ॥

समाप्तोऽयमार्यिकानन्दिवक्तव्यतार्थं पद्यम् ॥

अधुना पद्य.—

आगमरहस्सयज्झा केड असणाइ णिघारेणि ।

तं नो रूपड सुविहियजईण जेण सुण भणिय ॥ २६ ॥

व्याख्या—आगमरहस्यवाद्या. सिद्धान्तपरमार्थानभिज्ञा. केचनापरे-
अज्ञानादिक भोजनादिक, आदिशब्दात्पानीयादिग्रह, निवारयन्ति निषेधयन्ति ।
तच्चिन्तारण नैव कल्पते युज्यते सुविहितयतीना मधाननतिनां, येन यस्मात् सुने
द्वितीयाङ्गे भणितमुत्तमिति गार्थार्थः ॥ २६ ॥

एतदेवाह—

जे उ द्वाण पर्मसति वहमिच्छति पाणिण ।

जे उ ण पडिमहन्ति वित्तिच्छेय कुणति ते ॥ २७ ॥

निगदसिद्धम् । नवर वृत्तिच्छेदमन्तराय कुर्वन्ति । इदमिह तत्र-परमते रूपनरसत्रा
दिदानेऽपि राजादिभिः पृष्टे निषेधादि निषिद्ध, किं पुन स्वमते इति तात्पर्यार्थः ।

तर्हि किं तेषा युज्यते ? इत्याह—

कप्पड पुण भणित जे अम्हाण णेय कप्पई णव ।

सुविहियजईण परलोयमग्गमुग्ग परत्ताण ॥ २८ ॥

व्याख्या—कल्पते युक्त भवति पुनर्भणितु वक्तु, 'जे' इति निपात पूरणार्थः,
'अम्हाण' ते अस्मान् नैव नच कल्पते, एव आराकर्मादिक सुविहितयतीना
मधानमुनीना परलोकमार्ग स्वर्गादिविधिमुग्र मज्जन प्रपञ्चानामाश्रितानामिति
गार्थार्थः ॥ २८ ॥

ननु पिण्डविशुद्धिरुधनमज्ञात तेषा, ततः स्वयमेव ज्ञाते ज्ञास्यन्ति,
किमस्माक तत्र दोषः ? इत्याह—

जपि य पिंढरिसोलीकण म्हाण देसिय समण ।

तपि य गीयत्थणं केसिंची ण उण सत्तेसि ॥ २९ ॥

व्याख्या—यदपि पिण्डविशुद्धिरुथन—आधाकर्मादिदोषोज्झितभक्तभणन
श्राद्धाना श्रावकाणा देशितं कथितं समये सिद्धान्ते, तदपि च गीतार्थाना यति-
सामाचारीकुशलाना केषाञ्चित्, तकारस्य च लोपः प्राकृतलक्षणेन, दीर्घत्व चेका
रस्य पूर्ववत्, नपुननव सर्वेषां सामान्येनेति गार्थार्थः ॥ ३० ॥

यदि यतेरित्य तर्हि श्रावकेण किं कर्त्तव्य ? इत्याह—

विह्वाणुसारओ पुण सङ्घेणं मज्जयाण दायव्व ।

गुणविरहिआणमुच्चिय सगुणाण पुणो सुभत्तीण ॥ ३१ ॥

व्याख्या—विभवानुसारतो निज द्रव्यौचित्येन पुन' श्राद्धेन श्रावकेण
सयतेभ्य' साधुभ्यः “ छट्टीविभत्तीए भण्णइ चउत्थी ” इति लक्षणाचतुर्थी,
अत्र दातव्य देयम् । किमविशेषेण ? इत्याह—गुणविरहिताना ज्ञानादिगुणशून्या-
नाभुचित्त तद्योग्य, सगुणानां पुनत्रिशिष्टज्ञानादिवत्ता भक्त्या आन्तरप्रीत्या
इति गार्थार्थः ॥

‘ सगुणाना भक्त्या इत्युक्तम्, अतः के ते गुणाः ? अत आह—

ते य गुणा ढसणार्ह, विजुया वा सजुया वा सव्वेसि ।

पुज्जा कप्पाइसु गथेसु जेणिमं भणिय ॥ ३२ ॥

ते पुनर्ये पूर्वमृचिताः, च. पुनरर्थ', गुणा दर्शनादयस्सम्यक्त्वादय'
आदिशब्देन ज्ञानादिग्रहः । ननु यद्यपी गुणाः तत' किं असमुदिता' समुदिता
वा पूज्या ? अत आह—वियुताः पृथक् स्थिताः, सयुता एरुत्र स्थिता, षाशब्द'
समुच्चार्यार्थः, सर्वेषा समस्ताना पूज्या' पूजनीयाः कल्पादिषु, आदिशब्दान्नि-
शीथादिग्रहः, ग्रन्थेषु शास्त्रेषु यस्मादिद वक्ष्यमाण भणितमिति गार्थार्थः ॥

तदेवाह—

दसणनाणचरितं तवविणय जत्थ जत्तिय जाण

जिणपन्नत भत्तीए पूयण तत्थ त भाव ॥ ३३ ॥

व्याख्या—दर्शनज्ञानचारित्रतपोविनय यत्र साध्वार्दां यावन्मात्र
जानीयादवबुध्येत, किमविशेषेण ? नेत्याह—जिनप्रज्ञप्त सर्वज्ञोक्त भक्त्या सर्व्वदारेण
पूजयेदर्चयेत् तत्र यत्पार्दां त सम्यक्त्वादिक भावम् । गुणवत्सु तत्र दर्शन सम्यक्त्वं,

ज्ञान मत्यादि, चारित्र शीलतपोऽनगनादि, त्रिनय आचार्यांशौचित्यकरणमिति ।
न चात्रेदमाशङ्कनीयम्—एकविभक्तिनिर्देशात् समुद्रिता परामी पूज्या न वियुता,
ततः पूर्वाक्तव्याहतिः, यतस्तत्रैव निषेधे एकत्रेदमुक्त—“नाणमनेसु भक्तीवद्गुमा
णो कायववो । ” “ तथा नाणाइमतेसु भक्ती ” इत्यादि । दर्शनज्ञाने तु यद्यपि
युक्ते सर्वदैव भवत, तथापि विशिष्टज्ञानरहित येषु दर्शन भण्यते इत्यादि
स्वधियाऽभ्युद्य गीतार्थरिति गाथार्थः ॥

अत्रापि जीवोपदेशमाह—

रे जीव ! तुम तम्हा मिह्णद्वियधयउडोऽव्य मा चलसु ।

काउण धिरचिस्त गुणाणुराइत्तण धरसु ॥ ३४ ॥

व्याख्या—रे जीव ! त्व तस्मान्कारणाच्छिखरन्धितध्वजपटवत्
चैत्यशङ्खदण्डचेलाल्श्रल इव मेति निषेधे चल सम्पस्व, कृत्वा विधाय स्थिरचि-
त्त—अचिचलमानस, गुणानुगमित्व गुणपत्नीतिरक्षण धारय स्वीकुर इति गाथार्थः ॥

समाप्तोय दाननिषेधविचारवर्णन पष्ठोधिकार ॥

इदानीं सप्तम प्रारभ्यते—

कुग्गाहृच्छाहयसुहचिवेयपमरा रमन्ति गवन्ने ।

नो माहमाल जुत्ता मिद्धते जेण पडिसिद्धा ॥ ३५ ॥

व्याख्या—कुग्गाहेण दृष्टाभिप्रायेणोच्छाद्रितोऽपनीत शुभ प्रगन्त,
विवेकमसर कृत्याकृत्यानुष्ठानविभागो येषा ते रसन्ति जटसन्ति एव बक्ष्यमाण-
प्रकारेणान्येऽपरे । तदेवाह—नो नैत्र माघमाला प्रतीता युक्ता सङ्गता, किम् ? इ-
त्याह—सिद्धान्ते आगमे यस्मात् प्रतिपिद्धा निवारितेति गाथार्थः ॥

तमेव निषेध दर्शयितु पराभिप्रायेण किञ्चिद्दून गाथार्द्धमाह—

लोहयतित्थेसु ण्हाणदाणइयाडवयणओ

व्याख्या—लौकिककृतीर्थेषु पराभिमतपुण्यक्षेत्रेषु अनुस्वारोऽत्र पूर्ववत्,
स्नानदानमित्यादिरचनत, आन्तिशब्दात्सक्लान्तिग्रहणादिग्रह, तत्र स्नान तच्ची
र्थेषु जलादिना, दान तु तत्सम्मतक्षेत्रे द्रव्यादिवितरणेन कार्यमिति प्रक्रमाद् दृश्य

श्रावणेण । अमभिप्रायः—यत्किमपि लौकिकैर्धर्मार्थं विधीयते पूर्वोक्त तन्श्रावकस्य ऋत्तुं न युज्यते, माघमालामपि ते आदिशब्दाद् गृह्णन्तीति भावः ॥

अत्रोत्तरार्थं सार्द्धं किञ्चिदधिका गाथा पराभिमतयुक्तिसहितामाह—

न नो । ज ज लोए कीरइ त तं जड सव्वमकज्ज ॥ ३६ ॥

तो जत्ता रहभमण उववासो देवभवणपूयाई ।

मा कुणह सया तुम्हे लोण किज्जन्ति जुचीतो ॥

व्याख्या—तत्परोक्तं नेति निषेधे, यद्यलोके परदर्शने क्रियते तत्तद्यदि सर्वं समस्तमकार्यं ततन्तस्मात्प्रात्रा-विशिष्टमहिमा, रथभ्रमण-जैनस्यन्दनपर्यटन, उपवासो-भोजनत्यागरूपः, देवभवनपूजादि-तत्र देवभवनं जिनसदन, पूजा सपर्या, आदिशब्दात्प्रतिप्रेक्षणकादिग्रहः, मेति निषेधे, कुरुत विधत्त, कर्मपदं तु सर्वत्र स्वयं सम्बन्धीयम्, यदा सर्वदा तुम्हेति यूयं कस्माल्लोके परमते क्रियते विधीयते, युक्तंः कारणादिति गाथार्थः ॥

पराश्रासनपूर्व्वं स्वपक्षस्य पुष्टिमाह—

एग्यपि जुज्जह चिय जड मक्खवा वारिय भवेज्ज इम ।

ममईए वारिंताण अंतराय जतो भणिय ॥ ३७ ॥

व्याख्या—एतदपि भवदुक्तमपि न केवलं मदुक्तम् युज्यते एव यत्ते एव, यदि साक्षात् प्रकृतं वारितं निषिद्धं भवेदितं मालारोपणं 'माघमाला न क्रियते' इति स्वमत्या निजाभिप्रायेण वारयता प्रतिषेधं कुर्व्वतामन्तरायोऽष्टम-प्रकृतिविशेषलक्षणं भवतीति गम्यते यस्माद् भणितं गदितं शतकर्मग्रन्थ इति शेष इति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

पाणिवहाईनिरजो जिणपूयामोक्खमग्गविग्घयरो ।

अज्जेइ अतराय ण लहइ जेणित्तिर्यं लाभं ॥ ३८ ॥

व्याख्या—पाणित्रयादिनिरतो जीवव्यापाठनसक्तः, आदिग्रहणान् मृपावादादिग्रहः । जिनपूजा-सर्वनार्चन, मोक्षमार्गो यथावस्थितशुद्धमरूपणा-दिलक्षणस्तयोविघ्नकरो भङ्गकः । अर्जयति-स्वीकरोति अन्तराय कर्मविशेषम् ।

तस्य फलमाह—नो निषेधे, लभते प्राप्नोति येन कर्मणोपाजितेनेऽनमभिल-
पित लाभ धनधान्यादिभ्यम् । अयमभिप्राय'—इय माघमाला जिनपूजा न भवति
भवति वा ? यदि न भवति, ततो निर्दोषा वारयन्तोपि यूषम् । भरति चेत् ,
ततो निश्चित मद्बर्णितफल भवतां हठादागच्छतीति गाथार्थ ॥

अत्रापि जीवोपदेशमाह—

मा मा तुम णिवारसु पूय रे जीव ! जिणवरिंद्वाण ।

जइ सयलसोऽग्गवल्लीणमप्पणो महसि उल्लाम् ॥ ३० ॥

व्याख्या—मा मेति अत्यादरकरणार्थं वीष्मानिर्देशो निषेधार्थं, त्व
भवान् निवारय निषेधय पूजा सपर्या, रे जीवेत्यामन्त्रणे, जिनवरेन्द्राणां सर्व-
प्रतिकृतीनाम् । यदीति स्तत्राभिप्रायसूचकार्थं, सरुलमां यगलीना समस्तसात
लतानामात्मनो जीवस्य महसि वाञ्छस्योऽस्य वृद्धिमिति गाथार्थः ॥

तथा कोऽय तत्राभिनिवेशः ? यदुत लौकिकं न क्रियते । अविरोद्धं तदपि
विधीयते इति दर्शयन् विशेषावश्योक्ता गाथामाह—

ज अत्थओ अभिन्न अन्नत्था सहओ वि न्ह चव ।

त पि पओमो मोहो विसेसतो जिणमयट्ठियाण ॥ ४० ॥

व्याख्या—यत्किमप्यनवधारितरूपमर्थतोऽभिप्रेयेन अभिन्नमव्यतिरिक्त
अन्वयार्थोक्ताभिधेयात् शब्दतो वचनतोऽपि तथा चैत्राभिन्नेव तस्मिन् शब्दार्था-
भिन्ने जिनवचनमाश्रित्य प्रद्वेषो मत्सरो मोहो मूढतेय विशेषत आदरेण जिन-
मतस्थितानाम् । यथा—

पञ्चतानि पवित्राणि सर्वेषां धर्मचारिणाम् ।

अहिंसा सत्यमस्तेय त्यागो मैत्र्युनवर्ज्जनम् ॥—

इत्यादि । इति गाथार्थ ॥

सूत्रेणैव ससम्बन्धां गाथामाह—

किञ्चाणुमय हरिभहसूरिणो किंरि लोहय जेणः ।

भणिय विंबट्टवणे विहिंसागल्लोगनाईण ॥ ४१ ॥

व्याख्या—किंच समुच्चये, अनुमतं सम्मतं हरिभद्रसूरेरावश्यकादि-
वृत्तिरुक्तैः, किमपि न सर्व्वं, तीर्थस्नानादिकं लौकिकं लोकाचीर्णं, यस्माद् भणितं
प्रतिपादितं विम्बस्थापने विम्बस्थापनपञ्चाशके । किं भणितं ? तदाह—
'विहिमागमलोगनीए'ति विधानं वक्ष्ये अभिधास्ये आगमनीत्या लोकनीत्या
चेति गार्थार्थः ॥

यद्यत्र लोकग्रहणं ततः किम् ? इत्याह—

लोकग्रहणाओसिरीअभयदेवसूरीहिं तत्थ वस्सवाय ।

अविरुद्धं लोडयमवि करिइ पासायकरणाई ॥ ४२ ॥

व्याख्या—लोकग्रहणाद् लोकशब्दप्रतिपादनात् श्रीअभयदेवसूरीभि-
र्भगवत्यादिशास्त्रवृत्तिकारिभिस्तत्र विम्बस्थापनपञ्चाशकवृत्तौ व्याख्यातं विवृत्तं,
किं तत् ? इत्याह—अविरुद्धमदृष्य लौकिकमपि परदर्शनसत्कमपि न केवलं निजमित्य-
पिशब्दार्थः, क्रियते विधीयते प्रासादकरणादि श्रीवत्सादिप्रासादविधानादि ।
आदिशब्दान्तेपात्रिरुद्धपरिग्रहः । इदमत्र हृदय-यः किल लौकिकैर्निजदेव-
कुले वास्तुविद्योक्तप्रासादादि कार्यते सोऽस्माकमपि देवसदने विधीयते न तत्र
मिथ्यात्व, मालापीयमस्माभिरस्मिन् आदिशब्दे क्षिप्यते, अतोऽनवद्येति गार्थार्थः।

समाप्तोऽयं माघमालाप्रतिपादकं सप्तमोऽधिकारः ॥

साम्मतमष्टमः—

चउचीसवट्टयाई पाडिमाओ जिणाण केई वारिति ।

तपि न जुत्तं जम्हा एण दोसा पसज्जन्ति ॥ ४३ ॥

व्याख्या—चतुर्विंशतिपट्टकादिप्रतिमाः, आदिशब्दाजिनत्रयादिपरि-
ग्रहः, प्रतिमा जिनप्रतिकृती, जिनाना तीर्थकृता केऽपि न सर्व्वे वारयन्ति
निषेधयन्ति, नैताः क्रियन्त इत्यर्थः तदपि न केवलं पूर्वोक्तमित्यपेरर्थः,
नेति निषेधे, युक्तं सगतम्, यस्मादेते वक्ष्यमाणा दोषा दूषणानि प्रसज्यन्ते
भवन्तीति गार्थार्थः ॥

पुन्वापरणभंगो- जिणाण आसायणा विपाडिचत्ती,

सद्धाभगो मुट्ठाण होति ण्माइया दोसा ॥ ४४ ॥

व्याख्या—पूर्वाचरणाभङ्गो बहो. कालादिय प्रवृत्तिः तस्या विनाशः, जिनाना सर्वानामाशातना पूर्वकथितप्रकारेण, विप्रतिपत्तिर्विरोध—एको भणति मनीया श्रेष्ठाऽन्यश्च मदीयेत्येव लक्षणा, श्रद्धाभङ्गो भक्तिनाशो मुग्धाना मन्दमती-नाम् । ते ह्येवमध्यवस्यन्ति—हा ! किमस्माभिर्मन्दभाग्यैर्विधिमजानद्भिरेव प्रतिष्ठा कारिता इति भवन्ति जायन्ते एवमादय. उक्तप्रकारादयः, आदिग्रहणात्तदबहु मानपूजाश्रमादयो वाच्याः । वकारोत्र प्राकृतान्नुसो द्रष्टव्य इति गाथार्थ ॥

सूत्रेणैव ससम्बन्धा गाथामाह—

किञ्चित्थ अतिथ जुत्तीवि पयडहरिभद्रसूरिवचनाओ
त च इम तिविहा गल्लु होइ पइट्टा जिणिंदाण ॥ ४५ ॥

व्याख्या—अस्ति विद्यतेऽत्र चतुर्विंशतिपट्टकादिकुरणे युक्तिरपि घटमाना वाक्यमपि न केवलमाचरणेत्यपिशब्दार्थ, प्रकटहरिभद्रसूरिवचनात् प्रसिद्धहरिभद्राभिधानाचार्यभणनात्, तदेवार्थत आह—तच्च तत्पुनर्भणनमिदं वक्ष्यमाण—त्रिविधा त्रिप्रकारा खलुर्वास्यालद्वारे, भरति प्रतिष्ठा जिनगुणाध्या-रोपलक्षणा जिनेन्द्राणा मुनीशानामिति गाथार्थ ॥

तदेव त्रिविध्यमाह—

पढमा वत्तिपट्टा खेत्तपट्टा पुणो भवे वीया ।
तइया महापट्टा तासिं रग्ग्याणमेव तु ॥ ४६ ॥

व्याख्या—प्रथमाऽऽत्रा व्यक्तिप्रतिष्ठा, क्षेत्रप्रतिष्ठा पुनर्भवे द्वितीया, तृतीया महाप्रतिष्ठा, तासा प्रतिष्ठाना विवरणमेव वक्ष्यमाणप्रकारमेव । तुरेव-कारार्थ । स च दर्शित इति गाथार्थ ॥

तदेव गाथाद्वयेनाह—

वत्तिविसेसो एगस्स जा उ पडिमा भवे जिणिंदस्स ।
ग्गेत्ते भरत्ते उस्सभाइयाण सन्वाण वीयाउ ॥ ४७ ॥
सन्नेसुवि ज्जेत्तेसु जिच्चियमित्ति । भवति तित्थयरा ।
सत्तरसयसग्वाण महापट्टा इमा भणिया ॥ ४८ ॥

व्याख्या—सुगम ।

यत एवं, अत उक्तिप्रत्युक्तिगाथामाह—

तो णज्जड च्चवीसट्टपाडकरणं अह विभिन्नकरणेवि ।
सहल हविज्ज सच्च वित्ताइअभावकरणेव ॥ ४० ॥

व्याख्या—तस्मात् ज्ञायते बुध्यते चतुर्विंशतिपट्टकादिकरण विधानम् ।
आदिशब्दान्छेपप्रतिष्ठाग्रहः, तिकारवकारावत्र प्राकृतलक्षणेन लुप्तो, अथेति परा-
भिप्रायदर्शकः, तच्चतुर्विंशतिपट्टकादिकरण विभिन्नकरणेपि पृथग्निष्पादनेऽपि
न केवलमेकत्र विधाने इत्यपिशब्दार्थः, सफलं चरितार्थं भवेत् सत्यमवितथ,
किन्तु वित्ताद्यभावाद् द्रव्यापरिपूर्त्तेः, आदिशब्दात्कस्यचिदेव समाधानादिपरि-
ग्रहः, करण विधानमेवमुक्तप्रकारेण, अनुस्वारश्चात्र लुप्तो दृश्यः । पूर्वोक्तार्थ-
सवादस्तु उक्तः षोडशाख्यप्रकरणोक्तश्लोकैरिति बोद्धव्यः ।

“ व्यक्त्याख्या खल्वेका क्षेत्राख्या चापरा महाख्या च ।
यस्तीर्थकृत् यदा किल तस्य तदाद्येति समयविदः ॥
ऋषभात्राणां तु तथा सर्वेषामेव मध्यमा ज्ञेया ।
सप्तत्याधिकशतस्य च चरमेह महाप्रतिष्ठेति ॥

× × × × × ×

भावरसेन्द्रात्तु तथा महोदयाजीवताम्ररूपस्य ।
कालेन भवति परमा प्रतिबद्धा सिद्धकाञ्चनता ॥
प्रचनानलक्रियातः कर्मन्वनदाहतो यतश्चैषा ।
इति कर्त्तव्यतयाऽत सफलैषाप्यत्र भावत्रिसौ ॥ ”
इति गाथार्थः ॥

अत्रैतार्थे अन्यमतमुत्क्षिप्य परिहरन्नाह—

जपि अहुरुत्तरेण करणे आसायणा भणतन्ने ।
तपि य न जुत्त सव्ये तुल्यगुणा जेण तित्थयरा ॥ ५० ॥

व्याख्या—यदपि अधरोत्तरेण आधाराधेयरूपेण करणाद्विधानादाशातना
ज्ञानादिशुद्धिरूपा भणन्ति गदन्त्यन्येऽपरे, तदपि न केवल पूर्वोक्त नेति निषेधे
युक्त सङ्गतम् । कस्माद् ? यस्मात्सर्वे समस्ता तुल्यगुणा अहीनातिरिक्तगुणा-

स्तीर्थस्त्रा, शाश्वतप्रतिमानुकार्यष्टमहाप्रतिहार्यसर्वज्ञप्रतिमाकरणे तु त्रिप्रतिपत्ति
रेव नास्त्यती न तत्करण प्रति विचार इति गाथार्थः ॥

एव स्थिते जीवोपदेशमाह—

महमोह तो मा कृणसु जीव घदसु जिणिण्डपडिमाओ ।

जह तह पडट्टियाओ इच्छतो मास्य सोस्य ॥ ५१ ॥

प्रकृतार्था । नवर शाश्वतसौरय निर्व्याणसातमिति गाथार्थः ॥

चतुर्विंशतिपट्टकारिविचारणाष्टमोधिकार समाप्त ॥

इदानीं नवम. प्राग्भ्यते ।

सन्त्रपि अणुद्वाण अविहिकय केइ पडिनिसेहति ।

अस्सुघसुयपरमत्था जन्हा एव परस्सिनि ॥ ५२ ॥

व्याख्या—सर्व्वमपि ममस्तमपि न क्वल्मेकमित्यपिशब्दार्थः ।
अनुष्ठान प्रत्युपेक्षणादि साध्वपेक्षया, श्रावणपेक्षया च देवभवनकरणादिक,
अतिधिकृत-अयथोक्त किञ्चिद्विसत्रादरूप षेऽपि स्तोत्रा प्रतिनिपेक्षयन्ति
निवारयति । हेतुद्वारेण विज्ञेयणमाह-अधुतधुतपरमाथा-अनाकर्णितसिद्धान्त-
हस्या । ननु त्रिप्रतिपत्तिः ? अत आह-यस्मादेव वक्ष्यमाणन्यायेन प्रभवीऽ-
स्पत्पूजया ध्रुवते प्रतिपाद्यन्ताति गाथार्थः ॥

तदेवाह गाथाद्वयेन—

अविहिकया वरमकय अस्सुइचयण भणति समघधू ।

अविहिकण पच्छित्त भाव अरुण घट्ट होइ ॥ ५१ ॥

अकुणनाउ कुणतो अविहीइवि होइ निज्जराभागी ।

कित्तिमेत्ता मत्ता जं विहिविज्ञायगा लोण ॥ ५२ ॥

व्याख्या—‘अतिधिकृताद्वरमकृत-अयथोक्तविहितान्तरगतमननुष्ठित’
अधुतिवचनमनागमिकप्रतिपादन, असूयावास्य वा अक्षमामणिति भणन्ति
समघत्रिद सिद्धान्तता । विमिति ? यत अतिधिकृते प्रायश्चित्त अपराधलक्षण
स्तोत्र तुच्छ, अकृते अननुष्ठिते बहु प्रभूत भवति प्रायश्चित्तमिति ॥ अत्र हि त्रय

विधीयते-विधिकरण, अविधिकरण, अकरण च । तत्र यो विधिना विधत्ते स धन्य एव । द्वितीयस्तु विधिकारकादविधिकारको न्यूनो व्यवहारतः, अकार-कात्सोऽपि वरिष्ठः । एतदेव भाषयन्नाह-अकुर्वन्नविधिनापि न केवल विधिने त्यपि शब्दार्थः, भवति निर्जराभागी कर्मक्षयकारकः । क्रियन्मात्राः सच्चा यस्माद्विधिविज्ञायका यथोक्तपरिज्ञानवन्तो लोके जगति भवन्तीति गाथाद्वयार्थः ॥

अत्रैवार्थे यमाह—

लोयविन्द्वं चेय अविहीड निसेहण कुणताण ।

उज्जुधम्मकरणहसनं इच्छाई वयणओ म्मिद्ध ॥ ६३ ॥

स्कृष्टार्था, नवर-ऋजुधर्मकरणहसनं-सुग्रजनानुष्ठानावज्ञाकरणमिति गायार्थः ॥

एव स्थिते जीवोपदेशमाह—

नम्हा विहिसिहण सया कुणतो करेसु करणिज्ज ।

अमुणियपरमत्थाणं वयणोसु जीव । मा सज्ज ॥ ६४ ॥

इत्यविधिकरणविचारणो नवमोधिकार ।

दशममाह—

अमलियछेयगंधा केइ निसेहन्ति सि द्ववलिकरण ।

तपि न जुत्त जम्हा भणिय रुप्पाइचुत्तीसु ॥ ६५ ॥

व्याख्या—अमलितच्छेदग्रन्था—अनभ्यस्तोत्सारकशास्त्राःकेपि निषेधयन्ति सिद्धवलिकरण-जिनेशमिम्बपुरतो राद्ववलिविधानम् । तदपि न युक्तं सङ्गतं, यस्माद्भणितमुक्त-कल्पादिचूर्णयोः, आदिशद्वादावश्यकचूर्णिपरिग्रह इति गायार्थः ।

तदुक्तमेवार्थत आह—

त सित्थ जस्स सिहे दिज्जइ पसमांति तस्स वाहीओ । ६६ ॥

पुब्बुप्पन्नाउ नवा न ह्ति अन्नाउ छम्मास ॥

व्याख्या—तत्सर्वज्ञाये रल्लिङ्गतृहीत सित्तथ जनप्रतीत यस्य यस्य
 चिदभिर्दिष्टान्नात्र शिरसि मस्तके दीयते स्थाप्यते, मन्नाभ्यन्ति उपशम यान्ति
 तस्य शिरसि सित्तथाविधातुर्व्याधयो रोगा , किंविशिष्टा' ? इत्याह—पूर्वोत्पन्ना'
 धिरमरुदा , नवा नूतना न भ्रन्ति न जायन्ते, अन्या पूर्वविलसणा' किय
 त्काल यावद् ? इत्याह—पण्मास जनप्रतीत तथा च तत्रैव—“ त आद्रग तदुलाण
 सिद्ध देवमङ्गे राया वा रायामधे वा ” इत्यादियावत्, “ त तु सित्तं जस्त
 मत्थण बुज्झद तम्म पुञ्जुप्पन्ना वाहीओ वसमती ” त्यादि । अयमभिप्रायः—
 यदि राठ न स्यात्तिसक्तमिति नाभणिष्यत्, तच्च सित्तं लवपात्रमिति
 वाच्य, तत्रत्यग्रन्थव्याहते । तथाहि—तत्र दुव्वरलिखडिय” इत्यादि सर्वं निष्पा
 दनविधिं प्रतिपाद्योक्त—तत्र “ सिद्धबलिं काऊणेति ” । अत्र सिद्धशब्देन रन्ध्रमैव
 वाच्य, न पुनर्निष्पन्नविधे' (धि) सर्वस्य पूर्वमतिपादितत्वात्, तस्मान्
 स्थितमत्र मिद्धो बलि सर्वज्ञपुरतो विधीयते इति गाथार्थः ॥

सिद्धबलिविचारलक्षण समाप्तोय दशमोऽधिकार ।

अधुना एकादशो विधीयते—

उत्सर्गगविहडियसुद्धयोत्पन्मरा भणति ण्णत्ते ।

पासन्थाइसमीवे सुत्ताइय न घेत्तच्च ॥६७॥

व्याख्या—उत्सर्गेण सामान्योक्तविधिना, ' विहडिय ' ति देशीशब्दो
 विनागार्थः, ततो विनागित शुद्धबोधमसर' प्रधानम-यरकाशलक्षणो येषां ते
 भणन्ति जल्पन्ति एव वक्ष्यमाणन्यायेनान्येऽपरे, तदेवाह—पार्श्वस्थादिसमीपे, तत्र
 पार्श्वस्थ उक्तलक्षण', आदिशब्दादवसन्नादिग्रह, तेषा निम्नटे मूत्रादिकम्,
 आदिशब्दादर्थ्यादिग्रह', न ग्रहीतव्य न स्वीकर्त्तव्यमिति गाथार्थः ॥

अत्रोत्तर—

तमधि न छेयगथानुसारविषयण जओ जइ दिस्स ।

भणिय निस्सिहगथे उत्सर्गववायजलाहिम्मि ॥ ६८ ॥

व्याख्या—तदपि मूत्रादिनिषेधकरण न केवल पूर्वोक्तमित्यपि
 शब्दार्थः, न नैव छेदग्रन्थानुसाग्नि वचन-उत्साहकशास्त्रवादि भणनम्, यस्मा

द्यति साधुमुद्दिश्यान्नित्य भणितमुक्तं निशीथग्रन्थे प्रकल्पशास्त्रे, किंविशिष्टे ?
उत्सर्गापवादजलधौ-सामान्यविशेषनीरधौ इति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

मविग्गमसविग्गे पच्छाकडसिद्धपुत्तसारूवी ।

पडिक्खने अब्भुट्ठिण असई अन्नत्य तत्येव ॥ ७९ ॥

सुगमा । भावार्थस्तु ऋष्यते-प्रथम सविग्रस्योद्यतस्य मूर्त्रार्थनिपुणस्य
समीपे साधुभिः श्रोतव्यं, तदभावेऽसविग्रस्यापि गीतार्थस्य, तस्याप्यभावे
पश्चात्कृतस्यामुक्तलिङ्गस्य, स च द्विरूपो भवति-एकः सिद्धपुत्रोऽन्यथ सारूपी ।
अनयोश्च स्वरूपमाभ्यामुक्ताभ्यामवगन्तव्यम् ॥

“ सभज्जओ वावि अभज्जओ वा नियमेण दोसुक्खिलवत्थधारी ।

सुरेण मुडो असिही सिही वा अदडपत्तो विय सिद्धपुत्तो ॥

मुडसिरो दोसुक्खिलवत्थधरो न विय वधए कच्छ ।

हिडइ नवा अभज्जो सारूवी एरिसो होइ ॥ ”

एतयोश्च देशना कृत्वाऽभ्युद्यम काया, यदि कुरुतस्ततो लष्ट, न चेत्,
ततोऽन्यत्र नीयेते, यदि न गच्छतः ततस्तत्रैव सिद्धान्तोक्तविधिना तत्समीपे
पठितव्यम्, पठन्निश्च यदि निवाहो न भवति तयोस्ततः स्वयं सर्वं करणीय,
श्रावकाश्च कारयितव्याः । तथा च तत्रैव निशीथे भणित—

“ चोयइ से परिवार अरुरिंते वा भणाइ तो सट्टे ।

अव्वोच्छित्तिरुरस्स उ सुयभत्तीए कणह पूय ॥ ”

तथा उपदेशमालाया सुग्गडमग्गपद्वं—” इत्यादि, अरुरणे च
भायश्चित्त भणितमिति भावार्थ इति गाथार्थः ॥

एव स्थिते जीवोपदेशमाह—

‘ता सिद्धिनयरसम्मग्गपयडणे नाणमणिपड्वम्मि

क्खणसु पयत्तं रे जीव ! मच्छर चइय सच्चत्य ॥ ७० ॥

व्याख्या--तस्मात्सिद्धिनगरसन्मार्गप्रकटने मोक्षपुरपदवीप्रकाशके ज्ञान
श्रुतज्ञान तदेव वाताद्यक्षोभ्यत्वेन प्रकाशकत्वेन च मणिप्रदीपः तस्मिन् कुरु

विधेहि प्रयत्नमादर रे जीव । भो आत्मन् मत्सर रोप त्यक्त्वा भोज्य सर्वत्र
पार्श्वस्थादिसमीपे । किञ्च श्रावकान् पार्श्वस्थादिसमीपे शृण्वतो वारयन्नि, स्वय
च पूर्वोक्तयुक्त्या निष्कारण नित्य श्रावकधर्मकथनेन पार्श्वस्था भरन्तोऽपीत्य
जल्पन्ति, अहो मोहप्रिलसिमिति अरस्थितोऽयमस्मदुक्तो जीवोपदेश इति गाथार्थः ॥

पार्श्वस्थादिसमीपश्रवणादिविचारवर्णनोऽयमेकादशोऽविवारः ॥

इदानीं द्वादशो वर्ण्यते—

अहङ्गम्यमच्छरेण नित्रसर्जो करिय केई चेहहर ।

विहिचेइयति पभणनि माणिणो अविहिकरणेवि ॥ ७१ ॥

व्याख्या—अतिगुरवमत्सरेण—वृहत्तरकालुष्येण अनुस्वारोऽत्र पूर्ववत्,
नृपवशतश्च नरेश्वरत्वेन कृत्वा विधाय केप्येके चेत्यगृह देवसदन विधिचेत्यमा-
गमोक्तमित्येव प्रभणन्ति प्रजल्पन्ति मानिनोऽहङ्कारिणः, अविधिकरणेपि—आग-
मोत्तीर्णविधानेऽपि । नहि मत्सरतो नृपवशतश्च चेत्यविधानमागमे भणितमिति
गाथार्थः ।

एतच्च सङ्गतमसङ्गत वा ? इत्यत्राह—

धम्मसुज्जयाण नो देइ तपि मणयपि म णसुह्लास ।

रागहोसविहाटणपट्टओ जम्हा विप्पी भणिओ ॥ ७२ ॥

व्याख्या—धर्मोद्यताना उपोत्साहरता नो नत्र ददाति प्रयच्छति
तदपि एव चेत्यकरणमपि मनागपि स्तोत्रमपि न केवल प्रभूतमित्यपेपरर्थ, मान
सोह्लास चित्तोत्साह, तस्माद्रागद्वेषविघटनपट्टकः स्नेहरागविनाशदक्षो यस्मा
द्विधिचेत्यमदिरकरण, दीर्घत्व चात्रपूर्ववत् भणितः प्रतिपादित आगमे
इति गाथार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जत्थ पुण रायरोसाण पगरिसो तत्थ धम्मधणनासो ।

‘विहि विहि’ पभणताणत्रि ज सुत्ते भणियमेवति ॥ ७३ ॥

व्याख्या—यत्र पुनारागद्वेषयोत्कलक्षणयोः प्रकर्षः प्रागल्भ्य तत्र
धम्मधननाशो वृषद्रव्याभावात्, ‘विधि विधि’ प्रभणतामपि । अयमाशयः—विधो

विधि जल्पन्तु, अविधौ तु विधिं जल्पन्तो न भान्ति इत्यस्यार्थस्यामूयाख्या-
पनार्थं वीप्साभणन विधिविधिरिति, नहि उचनमात्रेण विधिर्भवति, किन्तु-
शास्त्रोक्तप्रकारेण, स च “अहिगारी तु गिहन्थो—” इत्यादि सर्वजनप्रतीत
एवेति । किमिति यस्मात्सूत्रे निशीथे भणितमुक्तमेवं वक्ष्यमाणन्यायेन इतिर्वा-
क्यसमाप्ताविति गार्थार्थ ॥

तदेवाह—

जं अज्जिय समीपल्लणहि तवनियमवभगुत्तीहि ।

मा हू तयं कलहता उल्लिंघह सागपत्तोहि ॥ ७४ ॥

अस्यार्थो निशीथोक्तरुथानकादवसेयः । तच्चेदमर्थतः—“ केनचिद्
ब्राह्मणेन महादारिद्र्यभराक्रान्तेन देशान्तराण्यटता रुश्चिद् दृष्टप्रत्ययः सिद्धो दृष्ट ।
ततः क्षितितलन्यस्तमस्तक्रमाणपूर्वकं विज्ञप्तोऽसौ, यथा भगवन् ! त्वत्प्र-
सादेन मम दारिद्र्य यास्यतीति । तेनापि विनीत दुःखिन च मत्वा प्रत्युक्तः—
यथा वत्स ! मम पृष्ठतो लग्नः समागच्छ, येनापनयामि ते दारिद्र्यम्, एवमुक्त्वा
नीतोऽसौ तेन रसकूपिकादारसमीपे भणितश्चैवम्—अस्या रसकूपिकाया सिद्धः
सुवर्णरसास्तिष्ठति, स च त्वया शमीवृक्षपत्रपुटकरनिर्विण्णेन स्तोत्रं गृहीत्वा
तुम्बकमिदं पूरणीयम्, भृते चास्मिन् वस्त्राचालनेन मम सज्ञा विधेया, येना-
कर्षयाम्यहम्, ततः सुवर्णं कृत्वा दारिद्र्यस्य जलाञ्जलिं टापयिष्यामीति भणित्वा
तुम्बकमर्षयित्वा क्षिप्तोऽसौ । वरत्रया तन्मये तेनापि तथाकृते आकृष्टोऽसौ,
गदितश्च—वत्स ! दुरापोऽयं रसः, अतः प्रयत्नेन रक्षणीयः, तेनापि भणितमेव-
मिति । ततश्चलितौ द्वावपि नगरसम्मुख, ततो भूयोभूयस्तेन तथैव तस्याटवी-
मध्ये समागच्छता शिक्षा दत्ता । स च पुन पुनर्भणनेन रुष्टः मन् शाकवृक्षपत्र-
पुटेन त रसमेकरारेण भूमौ विससर्ज । ततश्च सिद्धेन भणितो ह्यहो मन्द-
भाग्य ! किमिदं चेष्टित, अचिन्त्यचिन्तामणिकल्पमाहात्म्य सुवर्णरसं प्राप्येव
त्यजसि, अयोग्योऽसि सम्पदस्त्वमिति भणित्वा समीहितं स्थानं गतः सिद्धः ।
सोपि विलक्षवदनोऽपरिपूर्णेच्छ स्त्रगृहं प्राप्तो विविधाधिव्याधीनाञ्च भाज
नमिति दृष्टान्तः ॥

दार्ष्टान्तिकयोजना चैव-दारिद्र्यतुल्यः साध्यादि, सिद्धमद्वय
 आचार्यादिः, काञ्चनरससन्निभ धर्मोपार्जन, गपीपत्रपुटाभास्तपोनियमगुण्यः,
 अलानुसदृश देह, सिद्धशिक्षासन्निभा आचार्याशुपट्रेणा, शारुपत्रपुटसन्निभ.
 कलह, तेन हि क्षणित्येव प्राणी चिरोपार्जित धर्मरसमात्मन. स्फोटयति ।
 अन्याप्यत्र योजना स्वनुद्धया योजनीया सम्भविनीति गाथार्थ ॥

ननु सामान्यधर्मोऽप्याहु, तपप्रभृतिभिस्तु विगिष्टानुष्ठानरूपान्जितो
 धर्म कलह कुर्व्यतामपि प्राणायामाक भविष्यति इति यो मन्येत त
 शिक्षयितु सदृष्टान्तामुपदेशपदोक्ता गाथायाह—

तत्रसुचाविणपूया न सकलिदृष्टस्स हृति ताणाय ।

खवगागमविणयरओ कुतलदेवी उदाहरण ॥७॥

व्याख्या—तपःसूत्रविनयपूजा. प्रतीता, न नैव सगिष्टस्य रागद्वेषा-
 भिभूतस्य जन्तोर्भवन्ति जायन्ते प्राणाय । अत्रार्थे यथाक्रम क्षपरो विकृष्ट
 तपस्वी, आगम इत्यागमत्र. मूरि, विनयरत ष्वनामा माधु, कुन्तलादेवी
 उदाहरण दृष्टान्ता इतिगाथाक्षरार्थ. । भावार्थस्तु कथानकेभ्योऽवमेयः ।
 तानि चामूनि सक्षेपत—

“ अस्ति पाटलिपुत्र नाम नगरम् । तत्र कदाचिन्निजविहारेण विहरञ्च
 मिश्रिखनामा क्षपको वर्षावासाय समागत । तेन चैत्रस्य गृहपतेरनुत्पाप्य गृह
 वसतिर्गृहीता । इतश्चान्योपि तत्रैव लिङ्गोपजीवी अरुणाभिधान साधु समायात ।
 सोपि तस्यैवागारिण समीपे प्रसतिं याचितवान् । तेनापि नान्या समस्तीति
 अभिधाय पूर्वाक्तक्षपत्रर्षिगृहद्वितीयभूमिनाऽनुज्ञाता । ततः स तस्यां स्थित ।
 एव च तयोस्तत्र वसतो क्षपकस्येतर प्रति पापो दुरात्मा नित्यभोजी यमोपरि
 निवसतीति मन्त्रेशो वभूव, इतरस्य तु क्षपकस्य तप शक्तिं शिष्याध्वन्योऽह ओदन-
 म्मुण्डं पापात्मा यो गुणवत तपस्विन उपरि स्थित आशातना नित्य करोमि
 (इति) सवेग समजनि तत्रैव विधाध्ययसायवशतः क्षपकेण भयभृदि कृता
 अरणेन च भवद्भूत । तौ च र्पात्रालावेऽन्यत्र विहृतौ । अत्रान्तरे तीर्थरुर
 स्त्र समवसृत. । देवैश्च समवसरण कृतम् । उपविष्टे च तस्मिन् भगवति तत्रत्या
 लोका मद्वासमृद्धया तद्वन्दनार्थं गताः । यथावि यभिरन्ध, तदेवना श्रुत्वा प्रस्तावे

क्षपकर्षेर्दुष्करतपःकरणाकृष्टमानसैस्त्वैर्भगवान् पृष्टः । स्वामिन् ! कियती कर्म-
निर्जरणा क्षपकर्षिणा कृतेति ? भगवतापि कथितः पूर्वोदितो भवद्वाङ्मिलक्षणः
सत्केशाद्वृत्तान्तः, इतरस्य च तद्विपरीतः । श्रुत्वा विस्मितमानसो लोको भगवन्तम-
भिवन्द्य स्वस्थान गतः ॥ ” इति क्षपकर्षकथानकम् ॥

इदानीमागमज्ञकथानकम्—

“ एकस्मिन् गच्छे आगमज्ञः सूरिरभवत्, पर क्रियाया मन्दादरः ।
अन्योऽपि तत्रैव क्षुल्लको ज्ञानवान्, ततस्तमनुयोगधरमाचार्यं मुक्त्वा क्षुल्लक-
समीपे श्रावका सिद्धान्तश्रवणं कुर्वन्ति, बहुमानं च तदुपरि । एव व्रजति काले
आचार्यस्य क्षुल्लकोपरि मत्सरो जातः, अहो ! दुरात्माऽयं यो ममैवमवज्ञा करो
तीति । अन्यदा च दुर्निवारत्वाद्यमभयानां तन्मत्सरानिवृत्त्या पञ्चत्वं गतः सूरिः,
उत्पन्नश्च पन्नगत्वेनोद्याने । तस्मिंश्च साधवः तत्क्षुल्लकसहिताः समागताः । ततः
स्वाध्यायभूमौ स क्षुल्लकश्चलितः, दृष्टस्तेनामर्षेण, धावितः क्षुल्लकसम्मुख, वारितो
बृहद्यतिभिः । ततः कञ्चित्कालं छन्नः स्थितः, स्वाध्यायार्थं भूयोपि क्षुल्लकः (केन)
स्वाध्यायभूमौ (गम)नं कुर्वता पुनः स सर्पोऽवलोकितः । आगत्य च तद्वृ-
त्तान्तं गुरोर्न्यवेदयत् । ततस्तैः सामान्येनैवमवगतं—कश्चिद्विराधितश्रामण्यः
साधुप्रद्वेषी भविष्यत्येष इति । अन्यदा तस्मिन् विषये केवली समायातः, पृष्टश्च
तद्वृत्तान्तः कथितः, ततस्तेषां साधूनां संवेगो जातः । केवलिवचनाच्च गत्वा तदु-
द्यानं पूर्व्वभचद्वृत्तान्तमवेधं क्षामितोऽसौ । तस्य च क्षामणे कृते सति जातिस्मरणं
सम्यत्पन्नं, संवेगं च गतः, आराधकश्च जातः ॥ ” समाप्तमागमज्ञसूरिकथा-
नकम् ॥

साम्प्रतं विनयरत्नकथानकं, तच्च प्रतीतत्वाच्च कथ्यते । स चात्र विनय
रतो गदितो य उपदेशमालायां मुटायिचृपवधकः, तस्य विनयो निष्फलो जातः ।
यतोऽसौ तादृशं पापं कृत्वा नरकं गतः । इति विनयरत्नकथानकम् ॥

इतः कुन्तलादेवीकथानकं भण्यते—“कस्यचिन्नरपतेः कुन्तलदेव्यभि-
धानो पट्टराज्ञी बभूव । सा च शेषराज्ञीमत्सरेण सर्वज्ञमन्दिरे तन्कृतपूजातः
स्नानविलेपनवासधूपवस्त्राभरणामिपरथयात्रास्नात्रादिकां पूजां जिनप्रतिष्ठातीना
कारितवती । एव व्रजति कालेऽशुभकर्मोदयात्तस्याः कश्चिदसाध्यो रोगो जातः

जीवितशेषा च सवृत्ता । ता चैवं दृष्ट्वा पूर्वदत्त पट्टरत्न द्विती(या)मनेन मर्त्यमाभ-
रणवस्त्रादि तत्पार्श्वे गृहीत्वा राजादेशेन नियोगिभीर्नृपतेर्भाण्डागारे क्षिप्तम् ।
ततस्तस्यास्त पराभव मन्यमानायाः-आर्चध्यानमभूत् । तत्परिणता च मृता सती
शुनीत्वेनोत्पन्ना । अन्यदा तत, केवली समायातः । स भगवान् अन्तःपुरि-
काभि सपत्नीभिः कुन्तलदेव्या उत्पत्तिं पृष्टः । भगवतापि वृत्तान्ते फणिते तासा
ससारविरक्तिर्जाता । ततस्ताभिर्गत्वा दृष्ट्वाऽसौ शुनी सस्नेह 'गुप्पचन्दनवि-
शिष्टाहारदानादिभिः पूजिता । ततोऽस्या मण्डल्या पूजादिक सभ्रम जिनम
न्दिर च दृष्ट्वा जातिस्मरण सम्पन्न बोधेश्च । क्षामितायाश्च ताभिः कपायोपशोभ
आराधना जाता । इति कुन्तलदेवीकथानरुम् ॥

इत्थ स्थिते जीवोपदेशमाह—

ता जड कुणति केह तुह घयण देसु तेसु उचणस ।

अह नो कुणति रे जीव रमसु नो जत्थ रागाइ ॥ ७६ ॥

व्याख्या—तस्माद्यदि कुर्वन्ति विदधति केपि तव भवतो वचन
धाम्य, देहि प्रयच्छ तेषु वचनकर्तृषु उपदेश—'मा सदृशं कुरुत भो भग्याः'
इत्येवरूपवाक्यपद्धतिं, अथेति विकल्पार्थः, नो नैव कुर्वन्ति तेषु रे जीव ! भो
आत्मन् ! रमस्व क्रीड, नो नैव यद् देवभवनकरणादौ रागादयः आदिशब्दाद्-
द्वेषादिग्रह इति गार्थः ॥

विधिचैत्यकरणवर्णनोऽय समाप्तो द्वादशोऽधिकार ॥

इदानीं प्रयोदश—

केणवि गुणेण वसणप्रभावग पिच्छिउण जायरिय ।

केई कसायनडिया तपि हीलति, मूढमई ॥ ७७ ॥

व्याख्या—केनापि अनिर्दिष्टनाम्नो गुणेन 'जीवस्य' निर्मलीकरणस्व
भावेन दर्शनमभावक-सर्वज्ञशासनमकाशक मेक्ष्य अवलोक्याचार्य मरिं केपि न
सर्वे, कपायनमिताः क्रोधाद्यभिष्टता, त्रमपि दर्शनमभावक न केवलमन्य
मित्यपिशन्दार्थः, हीलयन्ति तिरस्कृर्वन्ति मूढमतय, कुबोधाच्छादितधिषणा
इति गार्थः ॥

अमुमेवार्थं सिद्धान्तभणित्यां निवारयन्निदमाह—

कप्पम्मि वि भणियमिण सूरीणामासायगा इमे भणिया ।
जे सयलजणसमक्खं भणंति एवं अहम्माणी ॥ ७८ ॥

व्याख्या—कल्पेपि छेदग्रन्थे, न केवल शेषशास्त्रेष्वित्यपिशब्दार्थः, भणितमुक्तमिदं पूर्वोक्तम्, कथम् ? इत्याह—सूरीणामाचार्याणामाशातका अवज्ञाकारका इमे वक्ष्यमाणा भणितः प्रतिपादिताः, ये अनिर्दिष्टनामानः साध्वत्तयः सकलजनसमक्षं समस्तलोकप्रकटं भणन्ति गदन्त्येव वक्ष्यमाणनीत्या अहंमानिनः आत्मोत्सेकिन इति गार्थार्थः ॥

कल्पोक्तमेवाह—

ऋद्धिरससायगरुयां परोवण्मुज्जया जह मग्वा ।
अत्तट्ठघोसणरया घोसिंति टीया व अप्पाण ॥ ७९ ॥

व्याख्या—ऋद्धिरससातगुरुका गौरवत्रयवन्तः परोपदेशोयता अन्यधर्मकथननियुक्ता मत्वा इव विचित्रफलकग्राहिनरविशेषा इव, यथाशब्द उपमानार्थः, स च योजितः । एवमभिप्रायः—मत्तो हि परेभ्यः कथयति स्वयं च न करोति, एवमेतेऽपि आत्मार्यघोषणरताः स्वकार्यप्रतिपादनसक्ताः घोषयन्ति उपदिशन्ति द्विजा इव ब्राह्मणा इवात्मानं स्वमेव वदन्तः आचार्याशातका इति हृदयमिति कल्पगार्थार्थः ॥

अत्रैवार्थे ससम्बन्धा किञ्चिन्न्यूना गाथामाह—

अन्नं च एत्थं दोसो लोयविरुद्धं हविज्जं इव वयणं ।
रीढा जणपुज्जाणं वयणात्—

व्याख्या—अन्यचेत्यभ्युच्चये, अत्र-आचार्यावर्णवाटकरणे दोषो दूषणलोकविरुद्धं जननिन्त्रं भवेज्जायेतेति वचनम्—एव प्रतिपादनं, कस्मात् ? रीढा अवज्ञा जनपूज्यानां लोकमान्यानां, वचनात्—पञ्चाशकभणनात् । तत्र हि लोकविरुद्धानि प्रतिपादयता भणित—“उज्जुधम्मकरणहसण रीढा जणपूयणिज्जाण” इति किञ्चिद्गानगार्थार्थः ॥

एवं स्थिते जीवोपदेशं सार्द्धकगाथया प्राह—
ता तुमं जीव ॥ ८० ॥

मा मा कुणसु अवन्न सयावि तेसि कसायनडिओवि ।
जेण भवपंजराओ मुचासि निस्संसय भत्ति ॥ ८१ ॥

व्याख्या—तस्मात्त्वं जीव ! मा मा कुरु अवह्नां सदापि तेषा दर्शन
प्रभावकाचार्याणा कपायनटितोपि, येन भवपञ्जरात् मुच्यसे निस्सशय भगि-
तीति गाथासस्कारार्थः ॥

इति दर्शनप्रभावकाचार्यविचारवर्णनस्योदशोऽधिकार

अधुना चतुर्दशः मारभ्यते--

तित्थयरवदणिज्ज सघंपि ग्विवेह कोइ अइयालो ।

नत्थि सघो णसो भणिओ आसायगो कल्पे ॥ ८२ ॥

व्याख्या--तीर्थकरवदनीय सर्व्वज्ञबन्ध "नमो तित्थस्स" इति भणनात्
संघमपि-साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाश्च ज्ञानादिगुणरूप न केवलमाचार्यादी-
त्यपेरर्थ, क्षिपति तिरस्करुते कोपि कश्चिद्, एकारश्चात्र "स्वरोऽन्योन्यस्य"
इति प्राकृतभवः, अतिवाली महामूर्खः, कथ क्षिपतीति चेद्, अत आह--नास्ति
न विद्यते सघ उत्तरूप, एष सद्व्यसंपको भणित उक्त आशातकोऽवज्ञाकारक-
कल्पे छेदग्रन्थे इति गाथार्थः ॥

कल्पभणितमेवाह--

अक्कोसतज्जणाई सघमहिक्खिवद सघयाडिणीओ ।

अओवि अत्थि सघा सियालणतिक्कमाईण ॥ ८३ ॥

व्याख्या—आक्रोशतर्ज्जनादिभिस्सघ-साध्वादिबर्गं, अधिक्षिपति नि-
राकरोति सद्व्यमत्पनीक प्रवचनप्रतिहृल, तत्राक्रोशो दुष्टवाग्भणन, तर्ज्जन तु
दिग्मेनेन सिद्धयतिनेत्येवमादि भणति । आदिग्रहणाप्रथौचित्यविनयाद्यकरणग्रह,
विभक्तिलोपाद्येत्य निर्देशः । एव च वदन् सद्व्य क्षिपतीत्याह-अन्येऽपि-परे,
न केवलमप साध्वादिबर्ग इत्यपेरर्थः । सति विद्यन्ते सदघा समुदायरूपा,

केपामित्याह—' सियालणतिकर्माईणं ' तत्र शृगालः प्रतीतः, ' गंतिके ' ति देशी-
भाषया कौलिकः, आदिशब्दाच्छेपजन्तुपरिग्रहः । मकारोत्रालाक्षणिक इति
गाथार्थः ॥

पुनरपि सघस्य पूज्यतां दर्शयन्निदमाह—

उग्घाडणाभरणं सुयकेवलिणावि मन्निओ संघो ।

पुव्वाणं परिवार्डी देहि भणतो महासहणा ॥ ८४ ॥

व्याख्या—उद्घाटना समयभाषया सद्घाट्टहिष्करणलक्षणा तस्या
भय तेन, अनुस्वारश्च-पूर्ववत्, श्रुतकेवलिना चतुर्दशपूर्वधरेण न केवल
तीर्थकरेणेत्यपेरर्थः मानित' पूजितः सद्घः प्रतीतः पूर्वाणा समयप्रसिद्धानां
परिपार्टी पाठरूपा देहि प्रयच्छ ' शिष्येभ्यः ' इत्यध्याहारः, भणन् ब्रुवन्,
किंविशिष्टेन ? महातिशयिना अचिन्त्यशक्तिना । अत्र च " कगचजतद० "
इत्यादिना तकारलोपे " स्वरे प्रकृतिलोपसन्धयः " इत्यनेन तकारस्येकारलोपे
रूपमिद । इदमिह तच्च-त्रिल श्रीवीरस्वामिनो मोक्ष गतस्य दुष्कालो महान्
सृष्टः । ततः सर्वोपि स धुवर्ग एवत्र मिलितो भणित च परस्पर, कस्य
किमागच्छति सूत्र ? यावन्न कस्यापि पूर्वाणि समागच्छन्ति । ततः श्रावकै-
र्विज्ञाते भणित तैः, यथा कुत्र साम्प्रत पूर्वाणि सन्ति । तैर्भणित-भद्रबाहुस्वामि-
निनि । ततः सर्वसद्घसमुदायेन पर्यालोच्य प्रेषित तत्समीपे साधुसद्घाटकः,
गत्वा प्रणम्य च तेन भणिताः सूरयो यथा सुशिष्याणा पूर्वापार्टी प्रयच्छत ।
तैरुक्त-साम्प्रत वय महामाणध्यानसक्ताः ततो न ता दातुं शक्ता इत्युक्ते
समागत साधुसद्घाटकः । सघसमीपे कथित । तद्वचनतो भूयोऽपि प्रेषित,
य संघवचो न ब्रुते तस्य किं विधीयते ? एव गत्वा भूत । तथा कृते तैरुक्त-यः
सद्घो भणति तदहं करोमीत्युक्ते प्रेषितानि स्थूलभद्रप्रमुखाणि सुशिष्याणां
पञ्चशतानीति गाथार्थः ॥

ननु न वय संघ निराकुर्मः, किन्त्वास्माकीन सद्घो नान्येषामिति ये
मन्येरन् तान्प्रत्याह—

अम्हाण धिय सघो अघ्राणं न उण-लक्षणाभाधा ।

नेव वोधु जुत्त छउमत्थाण जओ, भणिय ॥ ८५ ॥

व्याख्या—अस्माकमेव सद्य अन्येषामपरेषां न पुन , लक्षणाभावात्
ज्ञानात्सत्तात् , नैवमित्थं वक्तुं गदितुं युक्तं सङ्गतं छद्मस्थानामतीन्द्रियज्ञानाभा-
ववता, यतो यस्माद्भणितमुक्तमागमे इति गायार्थः ॥

तदेवाह—

परमरहस्यमितीणं सम्मत्तागणिविडम्भत्थमारणम् ।
परिणामियं प्रमाणं निच्छयमवलम्ब्यमाणम् ॥ ८६ ॥

व्याख्या—परमरहस्यं प्रधानतश्च ऋषीणां साधूनां समाप्तगणिवि-
डम्भस्तसाराणां परिपूर्णद्वादशाङ्गज्ञाततत्त्वानां परिणामिकमाभ्यन्तरचित्तरूप
प्रमाणं व्यवस्थापकं, निश्चयं व्यवहारप्रतिपक्षमवलम्बमानानामाश्रयताम् ।
इदमिह तच्च-वहिर्वृत्त्याऽन्यथापि प्रवृत्तिर्भवतु, परिणामशुद्धौ ज्ञानादीनि
निश्चयनयान् भवत्येव । व्यवहारतस्तु ज्ञानदर्शने चारित्र्याभावेऽपि कस्यचिद्
भवतः अस्यचित्तेति । “ व्यवहारस्त उ चरणे ह्यस्मि भयणा उ सेसाण । ”
इत्यादि वचनतः सिद्धमिदं केचित्सम्पूर्णानुष्ठानिनोऽपि सद्यमध्ये दृश्यन्ते, तेषां
ज्ञानादित्रयमप्यस्ति, अतो लक्षणाभावत्वस्य हेतोरसिद्धत्वात् सिद्धं विवक्षितं
सद्यस्य गुणवच्चमिति गायार्थः ॥

एव स्थिते जीवोपदेशमाह—

सद्यस्तोवरि वयणं किपि मा भणसु जीव ! पडिकुट्ट ।
जहं नित्थकरवयणं मणामि भावेण सपत्त ॥ ८७ ॥

प्रकृतार्थाः ॥

सद्यविचारवर्णनोऽयं चतुर्दशोऽधिकारः समाप्तः ॥

इतः पञ्चदशो भण्यते—

सुविहितमिह मन्नता अप्पाणं केहं मन्दधम्मणं ।
नेत्तेसु इति दूंसिति ते उ नेयं वरं जम्हा ॥ ८८ ॥

व्याख्या—सुविहितं सुयतिमिति मन्यमाना इत्यमध्यवस्यन्त आत्मानं
स्वकेषु केप्येके मन्दधम्मणां पार्श्वस्थादीनां क्षेत्रेषु तद्ग्रामादिषु ‘ इति ’ इति

देशीभाषणा आगच्छन्ति, दूषयन्ति च निन्दन्ति तान् पार्श्वस्थादीन् । तुस्समुच्चय-
चकारार्थः, स च दर्शित एव, नेति निषेधे, इदं गमनादि वरं प्रधान यस्मात्
तदनुवृत्त्यादिना तत्र स्यात्तव्यं कारणेनागतैरितरथा दोष इति गाथार्थः ॥

अस्यैवार्थस्य साधनार्थमुपदेशपटोक्त गाथाद्वयमाह—

अगीयादाहृत्ते खेत्ते अन्नत्थ ठिड्अभावाम्मि ।

भाषाणुवघायणुवत्तणाण तेस्मि तु वसियव्वं ॥ ८० ॥

इहरा सपरुवघाओ उच्छोभाइहिं अत्तणो लहुया ।

तेसिपि पाववधो दुगपि एय अणिट्टंतु ॥ ९० ॥

व्याख्या—अगीताद्याकीर्णं श्रुतार्थानभिज्ञपार्श्वस्थायाकुले क्षेत्रे ग्रामादौ
अन्यत्र नगरादौ निर्वाहाभावतः स्थित्यभावे अविद्यमानवासे भावानुपघातानु-
वर्तनया चित्तासङ्केशेनानुकूल्येन च तेषां अगीतादीनां तु पादपूरणे वस्तव्यम् ।
व्यतिरेकमाह—इतरथा अनुवर्तनाद्यभावे स्वपरोपघातः—आत्मान्यसङ्केशः, 'उ-
च्छोभाइहिं' ति असद्वोपाविष्करणादिभिः, आदिशब्दादपकारादिग्रहः,
आत्मनः स्वस्य लघुता माहात्म्याभावः, तेषां पुनरगीतादीनामपि, तु
पुनरर्थः, स च योजित एव, पापग्रन्थः कलुषोपचयः । द्वयमप्येतत् पूर्वोक्त
मनिष्टमेव । तुरेवकारार्थः, स च दर्शित एव । न चैतदनापि, प्रकरणोक्त-
त्वात् । यतो निशीथे भणितं—“ खेत्त तु औसन्नाइ भावियं तत्थ तयाणुवत्तीए
वसियव्व ” तथा पञ्चकल्पेऽपि भणितं—“ अणाययण वज्जयतेण विहारो
कायव्वो । के उण अणायणा ? भन्नइ—पासत्थाइणो कुलिंणिणो य । ” एतच्च
विशुद्धयत्यपेक्षया बोद्धव्यम् । ये पुनः पूर्वोक्तयुक्त्या पार्श्वस्थादयः सुतरां
विवाद एव न कार्य इति गाथाद्वयार्थः ॥

एवं स्थिते जीवोपदेशमाह—

जइ जीव ! हियच्छेसी तुम तओ कुणसु अप्पणो इट्ठं ।

अणुयत्तणाइजुत्तो पात्थाइसु तक्खित्ते ॥ ९१ ॥

व्याख्या—यदीति रुच्यर्थः, जीवात्मन् ! हितैषी धर्मगवेपकस्त्व
भवान् ततस्तस्मात् कुरु विधेहि आत्मनः स्वस्येष्ट प्रत्युपेक्षणादि व्यापारम् ।

किंविशिष्टः ? अनुवर्तनादियुक्तः—आनुकूलयानुपधातसहितः, केषु ? पार्श्वस्था-
दिषु प्रतीतेषु तत्क्षेत्रे पार्श्वस्थादिप्रचुरग्रामादाविति गाथार्थः ॥

पार्श्वस्थाद्यनुवर्तनावर्णनोऽय पञ्चदशोऽधिकार समाप्त ।

पठह नटो वेरग्ग इच्चाई दासिऊण केइत्थ ।

नाणह्हाणमवन्न कुणानि नेय विघाणति ॥ ९२ ॥

व्याख्या—पठति नटो वैराग्यमित्यादि निदर्श्य कथयित्वा, आदि-
शब्दाद् “ निव्विज्जेज्जा य बहुजणो जेण पढिऊण त तह सटो जालेण जल
समोयरइ ” इति दृश्य, सुगम च, येऽपि स्तोका अत्र जिनमवचने, अत्र एकारा
कारलोपे पूर्ववत् रूपमिदम्, ज्ञानाढ्याना बह्वागमानामवज्ञामश्लाघादिरूपां
कुर्वन्ति विदधति, नेति निषेधे, इमञ्च वक्ष्यमाण विजानन्ति बुध्यन्तः इति
गाथार्थः ॥

तदेवाह—

नाणाहिओ वरतर हीणोवि हु पवयणं पभाविंतो ।

न य दुक्कर करिंतो सुट्टुवि अग्पागमो पुरिसो ॥ ९३ ॥

सुवोपार्था ।

तथा—

छट्टडमदसमदुवालसेहिं अबहुसुयस्स जा सोरी ।

एत्तो बहुयरिया पुण हविज्ज जिति(मि)यस्स नाणिस्स ॥ ९४ ॥

इयमपि सुगमा ।

ननुपद्येवं तर्हि पूर्वोक्तस्य व्याहृतिः, सत्य, तन्निन्दावाक्यमेवमसौ
भण्यते; येन क्रियापामुद्यम करोति, नचासौ गुणविकल, कथमन्यथानन्तर-
गाथाद्वयोक्त “ नाणाहियस्म नाण पूइज्जई—” इत्यादि च घटते ? इति ॥

अत्रैवार्थे जीवोपदिष्टिमाह—

ससारस भवाओं दुहाओं जह जीव ! तसि निविज्जो ।

मा नाणाणमवन्न करेसु ता दीवतुह्हाणं ॥ ९५ ॥

व्याख्या—ससारसम्भवाद् भवोद्भूतात् दुःखादमातात् यदि जीर^१
 वं भवानसि भवसि निर्विण्ण' श्रान्तः, मेति निपेरे ज्ञानिनामागमनानामव
 ज्ञामवर्णवादादिरूपा कुरु विधेहि, तस्माद् भावप्रकाशकत्वेन टांपतुल्याना
 प्रदीपसदृशानाम् । अयमभिप्रायः—ज्ञानवतामवज्ञादिकरणत्वात् ज्ञानावरणीय कर्म
 चध्यते, तथैव तथा दर्शनावरणीय, तेन च मोहनीय, मोहनीयेन चोदीर्घेनाष्टौ
 कर्माणि, ततश्च भवभ्रमणम् । एतच्च शतरुभगवत्यादिषु सूत्रेषु प्रतीतमिति न
 वितन्यते । अतः सुप्तुक्त ज्ञानाद्यवज्ञातो भवदुःखमिति गाथार्थः ॥

ज्ञानाद्यवज्ञाविचारवर्ण पोडशोधिकार समाप्त ॥

इदानीं सप्तदश उच्यते—

गच्छं गुरुवयण वि थ चङ्गुं केह चरति धम्मत्थी ।
 तंपि न सगयमेय जम्हा सुत्ते इम भाणियं ॥ ९६ ॥

व्याख्या—गच्छमाचार्यादिसमुदाय गुरुवचश्च सूरिभणितं, चियशब्दः
 समुच्चयार्थः, त्यक्त्वा परिदृश्य केऽपि केचन चरन्ति पर्यटन्ति धम्मार्थिनश्चारित्र-
 प्रयोजनाः, तदपि गच्छत्यागादिक न केवल पूर्वोक्तमित्यपिशब्दाथः, न नैव
 सङ्गत युक्तम्, एव गच्छत्यागादिना यस्मात्सूत्रे उपदेशपदारये इह पुरोवर्ति
 भणितमुक्तमिति गाथार्थः ॥

सुद्धुच्छाईसु जत्तो गुरुकुलचागाडणेह विन्नेओ ।

सपरसरजक्खपिच्छत्थघायपायाडिवणतुल्लो (?) ॥ ९७ ॥

व्याख्या—शुद्धोऽडादिषु यत्न उद्यमः, तत्र शुद्धमाधाकर्माद्यदूषित,
 उच्छ तु बलादि, आदिग्रहणाच्छेषानुष्ठानग्रह', गुरुकुलत्यागादिना गच्छतच्छि-
 क्षापरिहारेणेह प्रवचने विनेयो बोद्धव्यः । किंविनिष्टः ? सपरवेपेण (?) सरजस्का
 तापसविशेषास्तेषा पिञ्चानि मयूराङ्गरुहाणि तदर्थं प्रातो विनाशस्तत्र पाठाना
 चरणाना 'अच्छिवण'ति देशीभाषयाऽस्पर्शन तेन तुल्यः सदृश इति गाथार्थः ॥
 भावार्थस्तु कथानकादवसेयः । तच्चेट—

किलैकस्य नरपतेरश्वाः प्रदीपनके मनाक् दग्धाः, क्षतानि च तेषा जातानि ।
 ततो नरपतिना वैद्यः पृष्ट, कथमेते भव्या भविष्यन्ति ? तेनोक्त—यदि

‘ मायूरपिच्छनिर्मापिततैलेन घृक्ष्यन्ते ’ इत्युक्ते नराधिपेन समादिष्टास्तदा नयनार्थं निजपुरुषाः, यावत्ते परिभ्रम्य समागता राज्ञः समीपे । कथितं च तैर्देव ! न कुत्रचिन्नीलकण्ठाङ्गरुहाणि सन्ति मुक्त्वा युष्माकं गुरुन् । ते हि तानि सर्वाङ्गेषु धारयन्ति, न च जीवन्तो मुञ्चन्ति, इदमेव तेषां प्रथम् । राज्ञोक्तं, यद्येव ततो घातयित्वा तान् समानयत पिच्छान्, परं भवद्भिस्तेषां निजचरणा न लगनीयाः, यतोऽस्माकं ते गुरवः । तत्र जीवितव्यतुल्यान् मूलगुणान्ना शयति, पादस्पर्शनसदृशोत्तरगुणरक्षार्थं गच्छान्निर्गत्य ये पर्यटन्ति । तस्मादुत्तरगुणभङ्गेऽपि अशुद्धभक्ताभ्यवहारलक्षणे गच्छ एवासितव्यमिति ॥

इदानीं गुरुवचनाकरणे सिद्धान्तगाथामाह—

छद्दमदसमदुवालसेर्हि मासद्धमासम्बमणेर्हि ।

अकरिंतो गुरुवयण अणंतससारिओ भणिओ ॥ ९८ ॥

उत्तानार्थो । यदि पुनर्गच्छो गुरुश्च सर्वथा निजगुणविफलो भवति, तत आगमोक्तविधिना त्यजनीयः, परं कालापेक्षया योऽन्यो विशिष्टतरस्तस्यो पसम्पद् ग्राह्या, न पुनः स्वतन्त्रेस्स्थातव्यमिति हृदयम् ॥

यत एवमतो जीवानुशिष्टिमाह—

हेलाण विहाडियदोसपंजरे गच्छवासगुन्वयणे ।

जीव तुम धिरचित करेसु ता सिहरिन्निहर च ॥ ९९ ॥

व्याख्या—हेलया लीलया ‘ विहाडिय ’ति देशीभाषया विनाशिता दोषा रागादयस्त एव जीवशकुनिनिरोधकत्वात्पञ्जरं येन तस्मिन् गच्छवास गुरुवचने उक्तलक्षणे जीव आत्मन् त्वं भवान् स्थिरं निश्चलः, अनुम्वारोऽत्र प्राकृतत्वाल्लुप्तः, चित्तं मानसं कुरु विधेहि । तस्मात्किमिव ? शिखरिशिखरमिव पर्वतशृङ्गमिव, वा उपमार्थः, स च दर्शित एव । अत्राधिकारद्वयेष्वेतत्परस्परौ प्रकारकत्वैकगाथयैवोत्क्षेपो निगमनं च कृतमिति गायार्थः ॥

गच्छगुरुवचनात्यागविचारार्थं सप्तदशाष्टादशावधिकारौ समाप्तौ ।

इत एकोनविंश उच्यते—

तद् वंभसतिमाईण केई चारिंति प्यणाईयं ।

तन्न, जओ सिरिहरिभद्रसुरिणो णुमयमुत्त च ॥ १०० ॥

व्याख्या—तथेति वादान्तरभणनार्थः । ब्रह्मशान्त्यादीना मकारः पूर्ववत्, आदिशब्दादम्बिकादिग्रहः, केप्येके वारयन्ति पूजनादिकमादिग्रहणाच्छेषतदौचित्यादिग्रहः । तत्पूजादिनिषेधकरण नेति निषेधे । यतो यस्माच्छ्री हरिभद्रसुरैः सिद्धान्तादिवृत्तिवर्तुरनुमतमभीष्ट तत्पूजादिविधान, उक्त च भणित च पश्चाशक्ते इति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

साहम्मिया य ण्ण महट्टिया सम्महिट्टिणो जेण ।

णत्तो चिय उचिय म्वल्लु ण्णसि इत्थ प्याइ ॥ १०१ ॥

व्याख्या—प्रतीतार्या ॥

न केवल श्रावका एतेषामित्थ कुर्वन्ति, यतयोऽपि कायोत्सर्गादिकमेतेषा कुर्वन्तीत्याह—

विग्घविघायणहेउं जइणोवि कुणति हृदि उस्सग्गं ।

खित्ताइदेवयाण सुयकेवलिणा जओ भणियं ॥ १०२ ॥

व्याख्या—विग्रविघातनहेतोरूपद्रवविनाशार्थं यतयोऽपि साधवोऽपि न केवल श्रावकादय इत्यपि शब्दार्थः, कुर्वन्ति विदधति, हृदीति कोपलामन्नणे, उत्सर्गं कायोत्सर्गं क्षेत्रादिदेवतायाः, आदिशब्दान्नवनदेवतादिपरिग्रह, धृतकेवलिना चतुर्दशपूर्वधरेण यतो यस्माच्छणित गदितमिति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

चाउम्मासियवरिसे उ उस्सग्गो म्वेत्तादेवयाण य ।

परिकयमेजसुराण करिंति चउमासिण वेगे ॥ १०३ ॥

ननु यदि चतुर्मासकादिभणितमिदं किमिति साम्प्रत नित्य क्रियते ? इत्याह—

व्याचक्षमे किञ्चित् स्तोक, दीर्घता चात्र पूर्ववत्, तदपि च इतिबुद्ध्या एव
मत्या कथय ऋद्धि इति गार्थः ॥

तामेवाह—

अविकोविदेहि तरलियद्दणो मा धम्मवाहिरा ह्वु ।

एण भव्वा, दसेमि तेण पड्डिवक्खवयणाइ ॥ ११८ ॥

व्याख्या—अविकोविदेरगीतार्थस्तरलितमतयो विसस्थुलबुद्धयो मेति
प्रतिषेधे धर्मशास्त्रा दानादुत्तीर्णा भवन्तु एते प्रत्यक्षवार्तिनो भव्या मोक्षयोग्या,
दर्शयामि प्रकटयामि तेन कारणेन प्रतिपक्षवचनानि उत्तरवचांसि । ननु
अन्यान् वारयसि, स्वयं तु सबदनार्थं निजभणितस्य सर्वत्र तद्गाथाः कथं
यसि, विरुद्धमिदम्, सत्यं, यदा विप्रतिपक्षो जनो दर्शनं प्रति भवति, तदा
रहस्यकथनेष्वदोषः । तथा च निशीलभणितमिद—

“ तद्वा न कहेयच्च आयरिए एतु पवयणरहस्स ।

खेत्त काल पुरिस नाऊण पगासण गुञ्ज ॥ इति गार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जइ पुण तुमपि एमेघ कलसि सड्डाण दुच्चियड्डाणं ।

ता तुज्झवि भवठडो निरत्थओ एरिसो होही ॥ ११९ ॥

व्याख्या—यदि पुनस्त्वमपि न केवलं पूर्वोक्त इत्यपरार्थं । ‘ एमेय’ति
तरलितमत्यभावे कथयसि श्रावकाणा, किंविशिष्टानां ?
दुर्विदग्धानां केवलं पूर्वोक्तानामित्यपे
रार्थं, भवदण्डं ससारभयं इदं इदं भविष्यतीति
गार्थः ॥

तह वंभसतिमाईण केई चारिति पूयणाईयं ।

तन्न, जओ सिरिहरिभद्रहरिणो गुमयमुत्त च ॥ १०० ॥

व्याख्या—तथेति वादान्तरभणनार्थः । ब्रह्मशान्त्यादीनां मकारः पूर्ववत्, आदिशब्दादम्बिकादिग्रहः, केप्येके वारयन्ति पूजनादिकमादिग्रहणाच्छेपतदौचित्यादिग्रहः । तत्पूजादिनिषेधकरणेनेति निषेधे । यतो यस्माच्छ्रीहरिभद्रसूरैः सिद्धान्तादिदृष्टिकर्तुरनुमतमभीष्टं तत्पूजादिविधान, उक्तं च भणितं च पञ्चाशके इति गायार्थः ॥

तदेवाह—

साहम्मिया य णए महड्डिया सम्महिट्टिणो जेण ।

णसो घिय उचियं ग्वल्लु णणसिं इत्थ पूयाइ ॥ १०१ ॥

व्याख्या—प्रतीकार्या ॥

न केवलं श्रावका एतेषामित्थं कुर्वन्ति, यतयोऽपि कायोत्सर्गादिकमेतेषां कुर्वन्तीत्याह—

विग्घविघायणहेउं जइणोवि कुणति हदि उस्सग्ग ।

खित्ताइठेवयाण सुयकेवलिणा जओ भणियं ॥ १०२ ॥

व्याख्या—विघ्नविघातनहेतोरुपद्रवविनाशार्थं यतयोऽपि साधवोऽपि न केवलं श्रावकादय इत्यपि शब्दार्थः, कुर्वन्ति विदधति, हंतीति कोमलाम्रणे, उत्सर्गं कायोत्सर्गं क्षेत्रादिदेवतायाः, आदिशब्दाद्भवनदेवतादिपरिग्रह, श्रुतकेवलिना चतुर्दशपूर्वधरेण यतो यस्माद्भणितं गदितमिति गायार्थः ॥

तदेवाह—

चाउम्मासियवरिसे उ उस्सग्गो खेत्तादेवयाण य ।

परिकयमेजसुराण करिंति चउमासिण वेगे ॥ १०३ ॥

ननु यदि चतुर्मासकादिभणितमिदं किमिति सार्धतं नित्यं क्रियते ? इत्याह—

‘मायूरपिच्छनिर्म्मापितर्नलेन ब्रक्ष्यन्ते’ इत्युक्ते नराधिपेन समादिष्टास्तत्रा नयनार्थं निजपुष्टपाः, यावत्ते परिभ्रम्य समागता राज्ञः समीपे । कथितं च तैर्देव ! न कुत्रचिन्नीलकण्ठाङ्गरुहाणि सन्ति भ्रुत्वा युष्माकं गुरून् । ते हि तानि सर्वाङ्गेषु धारयन्ति, न च जीवन्तो भ्रुञ्जन्ति, इदमेव तेषां प्रथम् । राज्ञोक्तं, यद्येव ततो घातयित्वा तान् समानयत पिच्छान्, परं भवद्भिस्तेषां निजचरणा न लगनीयाः, यतोऽस्माकं ते गुरवः । तत्र जीवितव्यतुल्यान् मूलगुणाभ्रा शयति, पादस्पर्शनसदृशोचरगुणरक्षार्थं गच्छान्निर्गत्य ये पर्यटन्ति । तस्मादुत्तरगुणभङ्गेषु अशुद्धभक्ताभ्यवहारलक्षणे गच्छ एवासितव्यमिति ॥

इदानीं गुरुवचनाकरणे सिद्धान्तगाथायाह—

छट्टमवसमदुवालसेर्हि मासद्धमासप्रमणेर्हि ।

अकर्णितो गुरुवयण अणतससारिओ भणिओ ॥ ९८ ॥

उत्तानार्थो । यदि पुनर्गच्छो गुरश्च सर्वथा निजगुणविकलो भवति, तत आगमोक्तविधिना त्यजनीयः, परं कालापेक्षया योऽप्यो विशिष्टतरस्तस्यो पसम्पद् ग्राह्या, न पुनः स्वतत्रैस्स्थातव्यमिति हृदयम् ॥

यत एवमतो जीवानुशिष्टिमाह—

हेलाण विहाडियटोसपजरे गच्छवासगुरुवयणे ।

जीव तुम धिरचित करेसु ता सितरिसिहर व ॥ ९९ ॥

व्याख्या—हेलया लीलया ‘विहाडिय’ति देशीभाषया विनाशिता दोषा रागादयस्त एव जीवशकुनिनिरोधकत्वात्पञ्जर येन तस्मिन् गच्छवास गुरुवचने उक्तलक्षणे जीव आत्मन् त्व भवान् स्थिरं निश्चल, अनुस्वारोऽयं प्राकृतत्वाल्लुप्तः, चित्त मानसं कुरु विधेहि । तस्मात्किमिव ? शिखरिशिखरमिव पर्वतशृङ्गमिव, वा उपमार्थः, स च दर्शित एव । अत्राधिकारद्वयेत्येतत्परस्परोपकारकत्वेनैकगाथयैवोत्क्षेपो निगमनं च कृतमिति गाथार्थः ॥

गच्छगुरुवचनात्यागविचारार्थो सप्तदशाष्टादशाधिकारो समाप्तौ ।

इत एकोनविंश उच्यते—

तह वंमसतिमार्डण केई चारिनि पूयणार्डयं ।

तन्न, जओ सिरिहरिभद्रसरिणो गुमयमुत्त च ॥ १०० ॥

व्याख्या—तथेति वाटान्तरभणनार्थः । ब्रह्मशान्त्यादीनां मकारः पूर्ववत्, आदिशब्दादम्बिकादिग्रहः, केप्येके वारयन्ति पूजनादिकमादिग्रहणाच्छेषतदाचित्यादिग्रहः । तत्पूजादिनिषेधकरणेति निषेधे । यतो यस्माच्छ्री हरिभद्रसूरः सिद्धान्तादिष्टचित्तकर्तुरनुमतमभीष्ट तत्पूजादिविधान, उक्तं च भणितं च पञ्चाशके इति गार्थार्थः ॥

तदेवाह—

साहम्मिया य एए महड्विया सम्महिद्विणो जेण ।

एत्तो द्विय उचियं म्वल्लु एएसिं इत्थ पूयाइ ॥ १०१ ॥

व्याख्या—प्रतीतार्था ॥

न केवलं श्रावका एतेषामित्थं कुर्वन्ति, यतयोऽपि कायोत्सर्गादिकमेतेषां कुर्वन्तीत्याह—

चिग्घविघायणहेउं जइणोवि छुणति हंदि उस्सग्ग ।

ग्वित्ताइदेवयाण सुयकेवल्लिणा जओ भणियं ॥ १०२ ॥

व्याख्या—विप्रविघातनहेतोरूपद्रवविनाशार्थं यतयोऽपि साधवोऽपि न केवलं श्रावकादय इत्यपि शब्दार्थः, कुर्वन्ति विदधति, हदीति क्षोमलामञ्जणे, उत्सर्गं कायोत्सर्गं क्षेत्रादिदेवतायाः, आदिशब्दाद्भवनदेवतादिपरिग्रह, श्रुतकेवलिना चतुर्दशपूर्वधरेण यतो यस्माद्भणितं गदितमिति गार्थार्थः ॥

तदेवाह—

चाउम्मासियवरिसे उ उस्सग्गो म्वेत्तादेवयाण य ।

परिकयमेज्जसुराण करिंति चउमासिण वेगे ॥ १०३ ॥

ननु यदि चतुर्मासकादिभणितमिदं किमिति साम्प्रतं नित्यं क्रियते ? इत्याह—

संपद् निच करिद् मन्निज्जाभावओ विसिद्धाओ ।

वेयाचच्चगराण इच्छाड वि बह्व्यकालाओ ॥ १०४ ॥

व्याख्या—साम्प्रतमधुना नित्य प्रतिदिवस क्रियते विधीयते, कस्मात् ? सान्निध्याभावत तस्य करणाद्, विशिष्टादतिशायिनो वैयावृत्त्यकराणां प्रती तानामित्याद्यपि न केवल कायोत्सर्गादीत्यपेक्षे, आदिग्रहणात् 'सतिकराणा मि'त्यादि दृश्य, प्रभूतफालाद् बहोरनेहस इति गाथार्थः ॥

इत्थ स्थिते किं कर्त्तव्यम् ? इत्याह—

निग्घविघायणहेउ चेईहरर म्पणा य निचपि ।

कुज्जा पूयाईय ण्याण धम्मव किंच ॥ १०५ ॥

व्याख्या—विग्रविघातनहेतोस्तपसर्गनिवारकत्वेन आत्मन इति शेषः, चेत्यष्टहरक्षाच्च देवभवनपालान्नित्यमपि सर्व्वदा न केवलमेकदेत्यपिगन्दार्थः, दुर्याद्विध्यान् पूजादिक्मादिशब्दात्कायोत्सर्गादिकार, एतेषा ब्रह्मशान्त्यादीनां धर्मयान् धार्मिक । अयमभिप्रायः—यदि मोक्षार्थमेनेषा पूजादि क्रियते ततो दुष्ट, विघ्नादिवारणार्थं त्वदुष्ट तदिति, किञ्चेत्यभ्युचये इति गाथार्थः ॥

अभ्युचयमेवाह—

मिच्छत्तगुणजुयाण निवाइयाण करिंति पूयाई ।

इहरोयकण सम्मत्तगुणजुयाण न ऊण म्हा ॥ १०६ ॥

व्याख्या—मिव्यात्वगुणयुताना प्रथमगुणस्थानवर्त्तिना वृषादीना नरेश्वरादीना कुर्व्वन्ति पूजादि अभ्यर्चन नमस्कारादि इहलोककृते मनुष्य-जन्मोपकारार्थं, सम्यक्त्वयुताना दर्शनसहिताना ब्रह्मशान्त्यादीनामिति शेषः, न पुनैत्र मृदा अज्ञानिन इति गाथार्थः ॥

इत्थ स्थिते जीवोपदेशमाह—

२। मा तुम निवारसु तम्हा ण्याण पूयाणईय ।

जइ निविग्घ धम्म इच्छसि काउ सया जीव ॥ १०७ ॥

व्याख्या—मेति निषेधे त्वं भवान्निवारय तस्मादेतेषां ब्रह्मशान्त्या-
दीनां पूजादिक-अर्चनमत्कारादिकं, यदीति विकल्पार्थः, निर्विघ्नमुपद्रवरहित
धर्म दानादिक, इच्छस्यभिलषसि कर्तुं विधातु सदा नित्य जीव ! आत्मन्निति
गाथार्थः ॥

ब्रह्मशान्त्यादिपूजनविचारार्थोऽयमेकोनविंशोऽधिकार ॥

अधुना विंशतितममाह

अन्ने उ गुरुयसिरिमोहरायआणापरञ्चसा वाला ।

पाठिति सावयणजणे उस्सग्गववायगाहाउ ॥ १०८ ॥

व्याख्या—अन्ये पुनरपरे गुरुऋश्रीमोहराजाज्ञापरवशा महाज्ञाननृपति-
शासनायत्ताः, अत एव वाला हिताहितविवेकविकला पाठयन्ति सूत्रदानतः
श्रावकजनान् श्राद्धलोकान् उत्सर्गापवादगाथाः समयमसिद्धा इति गाथार्थः ॥

तत्किं सम्मत न वा ? इत्याह—

त तु न कहपि हरिसं जणेइ सुवहुस्सुयाण स्ररीण ।

जम्हा निसीहगथे सावयमुद्धिस्स भणियमिण ॥ १०९ ॥

व्याख्या—तत्पुनर्न कथमपि न केनापि प्रकारेण हर्ष सन्तोष जनयत्युत्पा-
दयति सुबहुश्रुतानामतिशयागमज्ञाना, इतरेषा तु जनयेदपि, मूरीणामाचार्याणा,
यस्मान्निशीयग्रन्थे प्रतीते श्रावक श्राद्धमुटिश्चाश्रित्य भणितमुक्तमिदं वक्ष्यमाण-
मिति गाथार्थः ॥

तदेवार्थतो गाथाद्वयेनाह—

इयरसुयपि पाढतयाण साहृण संजर्डणं ।

पच्छित्त भ्वल्लु ण्यं सिद्धताउ पुणो ताण ॥ ११० ॥

ऋज्जीवणिसुत्तेण अत्यउ पिडणसणा च्व ।

कप्पइ पढिउं सोउंच आगमाउ न उण अत्तं ॥ १११ ॥

व्याख्या—इतरसूत्रमपि प्रकरणादिक न केवल सिद्धान्तसूत्रमित्यपि
शब्दार्थः, पाठयता सूत्रदानतः श्रावकादिकमित्यध्याहारः, साधूनां यतीना

चार्यिकाणा, चः समुच्चये, प्रायश्चित्तमेव समये प्रतीतमुत्सर्गतः, खलुरवधारणे एतत् वक्ष्यमाण सिद्धान्तादागमात्पुनस्तेषां श्रावकाणा पद्जीवनिका सप्त प्रसिद्धा मूत्रेण पाठनलक्षणेन मृत्रानुज्ञायामर्थोऽपि एतस्यानुज्ञातो द्रष्टव्यः, अर्थतः अभिधेयमाश्रित्य पिण्डेपणं प्रतीता कल्पते युज्यते अपवाद इति शेषः; पठितु मूत्रत श्रोतु चार्थत आगमान् सिद्धान्तान्, न पुननवान्यदरपरम् । तथा च निशीथगाथादम् " पञ्चजाए अभिमुह या एति गिहिअन्नपासडी । " एत च्चूर्णि — गिहिं अन्नपासडिं वा पञ्चजाभिमुह सावग वा ' छज्जीवणिय ' ति जाव मुत्तज अत्थज जाव पिण्डेसणाए, एसगिहत्थाइसु अववाउत्ति " इति गाथाद्वयार्थः ॥

मूत्रेण विहितसबधा गायामाह—

किञ्च जड्ढेणवि परिणामिआण विज्जति छेयसुत्तथा ।

अइपरिणयाण परिणामियाण न उणामदिट्ठता ॥ ११२ ॥

व्याख्या—किञ्चेत्यभ्युच्चये । श्रावकाणा तावत् छेदग्रन्थादीना सर्वथा निषय' सिद्ध एव, यतीनामपि व्रतिना परिणामकाणा—उत्सर्गापवादमियाणां हीयन्ते छेदग्रन्थमृत्रार्था—प्रतीता, अतिपरिणामकानामपवादरसिकाना, अप रिणामकानामुत्सर्गतन्निष्ठाना नैव, नच पुन शब्दोज्वधारणार्थो दक्षित एव; आम्रहणान्ताचूतज्ञातात् । तच्चेद—" किल केनचिदाचार्येण सिद्धान्तरहस्य दातु- कामेन निजशुद्धकपरीक्षार्थं क्षुल्लकत्रय क्रमेणाहूयेदमुक्त—भो ! अस्मदर्थं आम्र- फलान्पानपत । ततस्तैरिदं ' क्रमेण चिन्तित श्यामप्रहृष्टसहजवदनस्मलैरकृत्यमिदं, भव्यमिदं, तृतीयेन किं खण्डैर्वागोलेयैर्वा पंकरपक्वं । तै' मयोजनम् ? इति न सम्यग् ज्ञायते, ततो गुरुमभिरन्य पृष्टवान्—भगवन् ! अवगतो युष्माकमादेशः, पर विशेषतो ज्ञातुमिच्छामि, तत फथयन्तु पूज्या, येन तान्पानयामि शीघ्रमिति । अत्र प्रथम उत्सर्गमिषत्वादपरिणामको द्वितीयस्त्वपवादरुचित्वात्प्रतिपरिणा- मस, तृतीयस्तुभयमिषत्वात्परिणामक' । आद्यावत्रायोग्यौ, तृतीयस्तु योग्य इति गायार्थे ॥

अत्रैवार्थं दोषमाविष्कुर्वन्निदमाह—

अविहियउवहाणाण नाणहयारेण तह असज्झाए ।

सज्झाय कुणनाण ववहारं भणियमेवति ॥ ११३ ॥

व्याख्या—अविद्वितीपधानानामकृततपसा, ज्ञानातिचारेण श्रुतमालि-
न्यजननेन, तथाऽपरं अस्वाध्याये कालवेलादौ स्वाध्यायपाठ कुर्वता, विदधता
व्यवहारे छेदग्रन्थारूपे भणितमुक्तमेवमित्यम्, इतिर्वाक्यमभाषां इति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

उम्माय व लभ्मेज्जा रोगायकं व पाउणे ठीह ।

केवल्लिपन्नत्ताउ धम्माउ चावि भमेज्जा ॥ ११४ ॥

प्रकटार्था ।

अत्रैवार्थे दोष दर्शयन् दृष्टान्तदार्ष्टान्तिरुगर्भं गाथाद्वयमाह—

जह रघ्ना पडिसिद्धे दित्तो गिण्हंत उ य रघणे उ ।

पावड ठडमिहोग्ग नह जिणरत्ताउ नाणुमए ॥ ११५ ॥

छेद्यसुयत्थे रयणोवमे उ चामोहा पढति पाढिति ।

पाचंति महाघोर भवदड लंप्रियजिणाणा ॥ ११६ ॥

व्याख्या—यथेति दृष्टान्तार्थे । राज्ञा भूपतिना प्रतिपिद्धे निवारिते
' नैतानि कम्यचिद्गतव्यानि ' इति ददत् प्रयच्छन् भाण्डागारिकादिः, शृण्वंश्चा
ददानः पदात्यादी रन्नानि माणिक्यानि, तु पूरणे, प्राप्नोति लभते दण्डं
विष्ठापहरादिकम्, इह जगत्युग्र क्रूरचपाटनादि, तथेति दार्ष्टान्तिकयोजनार्थे,
जिनराज्ञा सर्वज्ञनरेश्वरेण, तुस्तथैव, न नैयानुमताननुज्ञातान् छेदसूत्रार्थान्
रत्नोपमान् माणिक्यसदृशान् व्यामोहादज्ञानात् पठन्त' श्रावकादयः, पाठयन्तश्च
तानेव यत्यादयः, विभक्तिव्यत्ययात् प्राप्नुवन्ति लभन्ते महाघोर—अतीवरींद्र
भवदण्डं ससारभ्रमण, किंविशिष्टाः ' लद्धिप्रतजिनावा' त्यक्तसर्वज्ञशासना इति
गाथाद्वयार्थः ॥

यत एवमतो जीवशिक्षामाह—

तम्हा मा जीव तुम सड्ढाणं देसु उेयसुत्तथे ।

जंपि य कहेसि किची त पि य इयवुद्धिए कहसु ॥ ११७ ॥

व्याख्या—तस्मान्मेति निषेधे, जीव आत्मन् ' देहि प्रयच्छ उेदसूत्रा-
र्थान्, उपलक्षणत्वादस्यान्यदपि सिद्धान्तनिषिद्धं द्रष्टव्यम् । यदपि च कथयसि

व्याचक्षते किञ्चित् स्तोत्रं, दीर्घता चात्र पूर्ववत्, तदपि च इतिवृद्ध्या एवं मत्या कथय दृष्टि इति गाथार्थः ॥

तामेवाह—

अधिकोविदेहिं तरलियुद्धणो मा धम्मयाहिंरा वृत्तु ।
एण भञ्जा, दसेमि तेण पडिक्कववयणाड ॥ ११८ ॥

व्याख्या—अधिकोविदेरगीतार्थस्तरलितमनयो विसस्थुल्युद्धयो मेति प्रतिषेधे धर्मवाद्या दानानुचीर्णा भवन्तु एते मत्यक्षवर्निनो भव्या मोक्षयोग्या, दर्शयामि प्रकृत्यामि तेन कारणेन प्रतिपक्षवचनानि उत्तरवचांसि । ननु अन्यान् वारयसि, स्वयं तु सवदनार्थं निजभणितस्य सर्वत्र तद्गायाः कथयसि, विरुद्धमिदम्, सत्यं, यदा विप्रतिपन्नो जनो दर्शनं प्रति भवति, तदा रहस्यकथनेऽप्यदोषः । तथा च निशीगभणितमिद—

“ तम्हा न कहेयव्व आयरिए एतु पवयणरहस्स ।
खेत्त काल पुरिस नाऊण पगासए गुञ्जं ॥ इति गाथार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जइ पुण तुमपि एमेघ कहसि सङ्गाण दुब्बियङ्गाण ।
ता तुज्झवि भवदडो निरत्थओ एरिसो होही ॥ ११९ ॥

व्याख्या—यदि पुनस्त्वमपि न केवलं पूर्वाक्त इत्यपेरर्थः । ‘ एमेय’ इति तरलितमत्यभावे कथयसि जल्पसि श्राद्धानां श्रावकाणां, किंविशिष्टानां ? दुर्बिदग्धानां ज्ञानलवगव्वोद्धुराणां तस्मात्तत्रापि न केवलं पूर्वोक्तानामित्यपेरर्थः, भवदण्डं ससारभय निरर्थको निष्प्रयोजन ईदृग् ईदृक्षो भविष्यतीति गाथार्थः ॥

श्रावकसिद्धान्तगाथापाठनविचारणो विनतितमोऽधिकार
एकविंशतितममाह—

अन्ने उ अहम्माणो निययाभिप्पायउज्जयविहारी ।
नियसिस्सग्गधच्छिया अडति घहुगामनगरेसु ॥ १२० ॥

व्याख्या—अन्ये पुनरपरे अहमानिनोऽहकारिणो निजकाभिमायोद्युक्त-
विहारिणो स्वमतसुबिहिता निजशिष्यस्कन्धचदिताः स्वसाधसारूढा, अटन्ति
चरन्ति ग्रामनगरेषु प्रभूतनिवासेषु प्रासरूपाविहारिणो वयमिति शेषः । इति
गाथार्थः ॥

अत्रापि जीवोपदेशगर्भं विरोधं दशयन् गाथाद्वयमाह—

तन्धवि तुमं विभावसु अहो अज्ञानविलसितं एव ।
जं जंघायलहीणाइविहरण वारिय बहुहा ॥ १२१ ॥

वचहार—पचकप्पाइएसु गंधेसु सुत्तकेवलिणा ।
अइचित्थरेण भणिय पज्जन्ते तत्थिमा गाहा ॥ १२२ ॥

व्याख्या—तत्रापि—स्कन्धचदितविहरणेऽपि त्व जीव! विभावय चिन्तय
अहो इत्याश्रये । अज्ञानविलसितं मूढताविजृम्भितमेतद् एव विहरणम् । य-
स्माज्जघायलहीणादिविहरणम्, आदिशब्दाद् ग्लानादिपरिग्रहः, वारित नि-
पिद्धं बहुधाऽनेकप्रकार व्यवहारपञ्चरूपादिषु प्रतीतेषु ग्रन्थेषु शास्त्रेषु श्रुतकेव-
लिना भद्रबाहुस्वामिना । कथम् ? इत्याह—अतिविस्तरेण महामपञ्चेन भाणि
तमुक्त पर्यन्ते, तदधिकारव्युच्छिन्नौ तत्र तेषु ग्रन्थेषु इयमग्रे भणिव्यभाणा गाथा
छन्दोविशेषलक्षम् इति गाथार्थः ॥

तामेवाह—

जो गाउय समत्थो सारादाराब्भ भिक्खवेलाउ ।
विहरउ एसो सपरक्कमाउ नो विहरितेण ॥ १२३ ॥

पर सुबोधा, नवर प्रहरद्वयेन गव्यूतमेरुं यावद् गन्तु चरणाभ्या (गच्छति)
तावद् विहरतु, तदभावे स्थानस्थितेनैवासितव्यमिति तात्पर्यार्थः ॥

एवमवगते जीवोपदेशमाह—

ता जइ तुहत्थि सत्ती विज्जन्ते सोहणा जइ सहाया ॥
जीव तुम तो विहरसु अह नो तो सस विहरते ॥ १२४ ॥

व्याख्या—ततो यदि भवतोऽस्ति विहृते शक्तिः सामर्थ्यं, विद्यन्ते

सन्ति शोभना भव्या यदि सहाया गीतार्थादिसाधय , जीर ! आत्मन् ! ततो
विहर पर्यट । अथेति रिस्त्वार्थ । नो नैव तत, धम श्रुत्वाय विहरत आगमो
क्तविधिना चरत इति गाथार्थः ॥

स्कन्धचटिनविहारवर्णन(स्वरूप)एकविंशतितमोऽधिकार ॥

द्वाविंशमाह—

मोक्षुण पढणत्थं सिस्से विहरति मासकप्पेणं ।

केह पसिद्धत्थी उज्जय म्हि लोण पयासित्ता ॥ १२४ ॥

व्याख्या—मुक्त्वा त्यक्त्वा पठनार्थमागमादिग्रहणार्थं शिष्यान् अन्ते-
वासिनो विहरन्ति पर्यटन्ति मासकल्पेन मतीतेन केऽपि न सर्वे पसिद्धपर्यन्त-
ख्यातिक्रामा उग्रता सुविहिता 'अम्हे'सि वय लोके जगति प्रकाशयन्त,
प्रकटयन्त' इति गाथार्थः ॥

इदमपि निषेधयन्निदमाह—

नेयंपि आगमन्नूणं माणसे जणह सोहणुकरिम ।

जम्हा समण भणिओ विहारकरणमि एम विही ॥१२५॥

व्याख्या—नेति निषेधे । इदमपीत्थ विहरण न केवल पुराक्तमित्य
पिशब्दार्थ आगमज्ञाना सिद्धान्तविदां मानसे चित्ते जनयत्युत्पादयति शोभन
लष्टमुत्कर्षं प्रमोदम्, यस्मात्समये आगमे भणित उक्तो विहारकरणे चरण
विधां एव वक्ष्यमाणो विधि. कतेव्यप्रकार इति गाथार्थ ॥

तामेवार्थतोऽर्द्धतृतीयगाथाभिरेवाह—

सुत्तत्थेहिं निष्काहऊण सिस्से उ एगठाणाठिओ ।

मोक्षु मासविहार काऊण पौरिसिद्धुग तु ॥ १२७ ॥

गामगामेण तओ विहरिज्जा सुविहिओ निरामसो ।

नियण्णुवगरणेण सब्बेण गिण्हण्ण तहा ॥ १२८ ॥

तिधिहेण लाघवेण उवहिसरीरिदियाभिहाणेण ।

व्याख्या—सूत्रार्थाभ्या प्रतीताभ्या निष्पात्र निष्ठितान् कृत्वा शिष्यान्
 क्षुल्लकान् एकस्थानस्थितो ग्रामाद्याश्रितो मुक्त्वा परिहृत्य मासाविहारमेकत्र त्रिंश
 दिनावस्थितिरूप, यतो व्यवहारे पठनविधावुक्तम्—

“ वारसत्रासे गहिण उक्कालिय सरइ वरिम्ममेगं तु ।
 सोलस उ दिट्ठिं वा गहण सरण दस दुवेया ॥

‘सरइ’ चि परावर्तते स्थिरीकरणायम् । तथा तत्रैव “ से जे गिण्हिउ
 धारइउ व जोगा थेराण ते दिंति, सहायए उ गिण्हति, ते ठाणठिया मुहेण किंचं
 व थेराण करिंति सब्ब ” इत्यादि ॥ तथा कृत्वा पौरुपीद्विकं समयप्रसिद्धम्,
 अयमाशय—यस्मिन् दिने ग्रामे गम्यते तस्मिन्नपि उत्सर्गतः सूत्रपौरुपीमर्थपौ-
 र्पुर्णा कृत्वा गन्तव्यम्, न केवलमवस्थितैरन्यथात्वविधेः, तुः पूरणे ग्रामानुग्रामेण
 कोऽर्थः । नैरुमपि ग्राममपान्तराले मुक्त्वा गन्तव्यम्, ततो विहरेत् यायात्
 मुविहितो यतिर्निराशस आहाराद्यभिलापरहितो निजकेन स्वीयेनोपकरणेन
 वस्त्रादिना सर्वेण समस्तेन गृहीतेनात्तेन, तथा समुच्चयार्थः, त्रिविधेन त्रिप्रकारेण
 लाघवेन गुरुत्वप्रतिपक्षिणोपशरीरोन्द्रियाभिधानेन, तत्रोपधिलाघवमत्पर्गलोप-
 करण न ग्राह्यम् । शरीरलाघव तु दुग्द्रव्यादिभिः शरीर नातीव प्रीणनीयम् ।
 इन्द्रियलाघव तु रागद्वेषाकरणतः शब्दादौ विहर्तव्यम् । इति सार्धगाथाद्वयार्थः ॥

व्यतिरेके सार्धगाथाद्वयेन दोषानाह—

एवन्नहा उ करणे अणाभंगा व होंति ॥ १२९ ॥

पोरिसीडुयस्म भगो वीय ओसन्नपामपढण तु ।

तइय मिच्छावाओ तुरियमगीयाण सिस्सारणं ॥ १३० ॥

सुवहूणवि एगागित्तण तु तमि य ह्वति जे दोसा ।

ते सब्बे चिय सूरिस्स होंति अनिवारियप्पसरा ॥ १३१ ॥

व्याख्या—पौरुपीद्वयस्वोक्तलक्षणस्य भङ्गोऽभावः एक आज्ञाभङ्गः,
 उत्तरत्र द्वितीयभणनाल्लभ्यते । द्वितीयमाज्ञाभङ्गकरणमवसन्नपार्श्वपठन शिषिल-
 समीपसिद्धान्तादिश्रवणम् । तु पूरणे । तृतीय मिच्छावादः—असत्यभणनम्,
 अमासकल्पे मासकल्पवादात् । तुरीय चतुर्थमगीताना सूत्रार्थानभिज्ञानाना शि-

ध्याणां विनेयानां सूत्रहृनामपि प्रभूतानां न केवलमेकस्य इत्यपिशब्दार्थे ।
एकाकित्वमेवासहायता । तुरेयकारार्थः । तस्मिन् पुनरेकाकित्वे भवन्ति जायन्ते
ये निर्दिष्टस्वरूपा दोषा' दूषणानि ते दोषाः सर्व एव समस्ता. गुरोराचार्यस्य
भवन्ति अनिरारितप्रसरा अनिपिद्धोदया । ते च " एगस्य कउ धम्मो "—
इत्यादिगाथानोज्जमेयाः । इति सार्द्धगाथाद्वयार्थः ॥

सूत्रेण कृतसवन्त्या गाथामाह—

किंच-तुच्छे गासच्छायणरुज्जे जपति सावयजणस्स ।
सुचहृपि न उण सिस्साण बालिस्सा पोरिसिद्धुग तु ॥ ३२ ॥

व्याख्या—चित्तेत्यभ्युच्चयार्थः तुच्छे अल्पे एकभवोपकारकारित्वात्,
गासाच्छादनकार्ये आहारवस्त्रनिमित्त कथयन्ति श्रावकजनस्य श्राद्धलोकस्य
सुचहृपि प्रचुरतर न पुननर शिष्याणा निजविनेयाना बालिशा अज्ञा परूसी-
द्वय प्रसिद्ध तु. पूरणे इति गाथार्थः ॥

ननु ते यद्येव भणियन्ति न वय शम्भाण्यवगच्छामः ततोऽवसन्नसमीपे
विनेयान् पाठयाम', किमत्रासद्गतमित्याह—

ससमयमि परसमयमि सवपि जइ नो ह्वन्ति गत्थित्था ।
ता अच्चतु चिरपि ह असढा जा हृति पत्ताहा ॥ ३३ ॥

व्याख्या—स्वसमयपरसमये आत्मीयेतरराद्धान्ते स्वयमप्यात्मना न
केवल शिष्या इत्यपिशब्दार्थः । यदि नो नैव भ्रान्ति जायन्ते गृहीतार्या
अवगताभिधेयास्तत. तिष्ठन्तु, आसता चिरमपि मासाधिक, पूर्वोक्तम्, ह पूरणे ।
वशटा अमायिन, अन्यथा चोक्त पञ्चरूपे—

“ उग्गममाड्ढोसा असेवमाणो विसोउमावन्नो ।
जम्हा दोसाययणउरमि ठावेतु मो वमई ॥

पन्नरसुग्गमदोसा दस एसणदास एए पणुवीस ।
सजोयणा य पच य एए तीम तु अवरहा ॥

एहं दोसेहिं जइ असपत्ति लग्गइ कहवि ।

दिवसे दिवसे सो खलु कालाए वसतो उ ॥ ३ ॥

तथा चूर्ण्य—“ जो पुण निकारणे अण्डड अहरेण उरेण वा निग्गच्छइ सो पासत्थाइठाणेसु वट्टइ, त च पासत्था ठाणमकिलिहं जिणुत्त थेरेहिय” इत्यादि । जा (यावद्) हवति जायन्ते पत्तट्ठत्ति प्राप्तार्थी गीतार्था इति यावद् इति गाथार्थः ॥

ननु किमेव विहारकरणे कोऽपि गुणो न विद्यते ? इत्याह—

इय करणेवि ह्नु कोइ गुणो भवे जइ न ते उ इ य विति ।

अन्ने नीयाइगुणा वय पुणो मामकप्पत्था ॥ १३४ ॥

व्याख्या—इतोत्थकरणेऽपि विद्यमानेऽपि न केवल सिद्धान्तोक्तकरणे इत्यपेक्षार्थः । हुः पूरणे । कोऽपि स्तोको गुणो विशुद्धिकाङ्को भवेज्जायेत यदि न नैव पूर्वोक्तविहारिण इत्येव भ्रुवन्ति प्रतिपादयन्ति । किम् ? इत्याह— अन्ये अस्माद्भवतिरिक्ता नीत्यादिगुणाः सूत्रत्वाद् नित्यवासपार्श्वस्थादिगुणाः ‘ वय पुन मामकल्पस्था उद्युक्तविहारिण इति गाथार्थः ॥

ननु यदि त एव कथयन्ति, ततः कथयन्तु । कोऽत्र दोषः ? इत्याह—

जं सपन्नगुणोवि ह्नु संपुन्नगुणेसु कुणइ अप्पाण ।

तस्स ह्नु समत्त पि ह्नु निस्सार होइ कि बह्णुणा ॥ १३५ ॥

व्याख्या—यस्मादसपूर्णगुणोऽपि अपारिपूर्णगुणोऽपि न केवल सगुण इत्यपिशब्दार्थः । ह्नुस्तथैव । सपूर्णगुणेषु सुमाद्युषु करोति विदयाति आत्मानं स्व तस्यासपूर्णगुणस्य सपूर्णगुणात्मरयापकस्य सम्यक्त्वमपि दर्शनमपि न केवल ज्ञानचारित्रे । हुकारो पूर्ववत् । निस्सार तुच्छ भवति जायते, किं बहुना जल्पितेनेति शेषो दृश्यः । अस्पाश्च सवाटो ‘गुणहीणो गुणस्यणागरेसु’ इत्यादिगाथातोऽवसेयः । इदमत्र हृदयम्—यावदनुष्ठानं क्रियते तावत्कथ्यते, शेषस्य श्रद्धानं शुद्धरूपेण च विधीयते, अन्यथा महाननर्थः । यत उक्तं व्यवहारे—

“ उष्मयद्देसणाए सतस्स छायणाए मगस्स ।
 वधइ कम्मरयमल जरमरणमणतय घोर ॥—”

इति मत्वा ‘ मासकल्पानुष्ठानाकरणे मासकल्पाविहारिणो त्रयम् ’ इति
 न युज्यते ससारभीरुणा वस्तुम् । इति गाथाभावार्थः ॥

ननु यदि विहारः कर्तुं न शक्यते तत इत्य वसतिमक्रमोऽस्तु इत्याह—

मुद्धज्जणाविप्पयारणमेत्तां वसत्तीणं सक्रमोवि इमो ।

जइ नो अइति तेसु गिहेसु तो होज्ज सहलो सो ॥१३६॥

व्याख्या मुग्धजनविप्रतारणमात्रं प्राकृतलोकगृहस्थयार्जनार्थं तस्मिन्-
 गारस्य सक्रमोऽप्यन्यत्रमातिगमनवच्छेदः तत्कृत विहरणमित्यपिशब्दार्थः, अयं
 मुग्धजनप्रतीतः । ननु किं सर्वथापि साधूना वसतिसक्रमः सक्रमो न भवति ?
 इत्याह—यदि नो नैव अटन्ति गच्छन्ति तेषु गृहेषु येषु प्रथममासकल्पे जाहारादि
 गृहीत ततो भवेद् जायेत सफलं श्रेयान् स मासकल्पः । विहारो हि
 गृहस्थप्रतिबन्धनाहाराशुद्धिर्माभूदिति विधीयते, इत्थमकरणे तदवस्थित एव
 स दोषः । इति गाथाार्थः ॥

अत्रेवार्थेऽभ्युच्चयमाह—

खेत्तासईणं रोहाइएसु तए बुद्धवासकाले य ।

सक्रमकरणं भणियं जहा तहा नेयं तं जुत्त ॥ १३७ ॥

व्याख्या—‘ खेत्तासईणं’ इति । क्षेत्राभावे मासकल्पादियोग्यग्रामाद्यभावे
 रोधादिकेषु, तत्र रोधं परचक्रेण नगरखेटनम्, आदिशब्दान्मार्गादीं अस्वास्थ्या
 ग्रहः, तथा बुद्धवासकाले च वक्ष्यमाणे च मक्रमकरणमन्यान्यत्रमातिगमनलक्षण
 भणितमुक्तं व्यवहारादिषु । तत्र हि क्षेत्राद्यभावे एतन्न निवासो नववसतयो
 न चाहारार्थं, गृहपट्टकपथं ऋतुबद्धवर्षाकालार्थं भणितं, तदभावे एकैरुहा
 निक्रमथोभाभ्यां भणितं । स च विज्ञेयतो व्यवहारादवसेयः । यथा तथा
 स्वाभिप्रायेण न च तत्सक्रमकरणं युक्तं सगतम् इति गाथाार्थः ॥

एवमवगते जीवोपदेशमाह—

निद्रारिऊण मा किपि रुहसु सङ्का ण दुब्बियङ्काण ।

कजाकज्जवि भागो दुन्नेओ मदबुद्धीहि ॥ १३८ ॥

व्याख्या—निर्द्राय पृथक्कृत्य, मा निपेये, किमपि स्तोरुमपि कथय जल्प श्राद्धानां श्रावकानां दुर्विदग्धानां पल्लवग्राहिणां कार्याकार्यविभागो विधेयाविधेयविच्छित्तिर्दुर्ज्ञेयो दुरवगमो मन्दबुद्धिभिः स्वल्पमतिभिः । इति माथार्थ ॥

पूर्वोक्तस्यार्थस्य सवादार्थं व्यवहारगाथाः प्रतिपादयन् तत्सवन्धार्थं गाथामाह—

सामन्नेणं भणिणवि जइ न रोयंति दुब्बियङ्काओ ।

तो पयड चिय माहसु इमाहि व्यवहारगाहाहि ॥ १३९ ॥

प्रकटार्था ।

ताथ इमाः—

बुद्धस्स उ जो वासो बुद्धि व गओ उ कारणेणं ति ।

णसो उ बुद्धवासो तस्स उ कालो डमो होइ ॥ १३८ ॥

अतो मुहुत्तमित्त जहन्नमुक्कोसपुब्बकांडीओ ।

मुत्तु गिह्तिपरियाय ज जस्स व आउय तित्थे ॥ १४० ॥

जघामले व खीणे गेलन्नसहायया व दुब्बले ।

पडिवन्नउत्तिमट्ठे निप्पत्ति चेत्तरुणाण ॥ १४१ ॥

व्याख्या—बुद्धस्य म्भविरस्य तुः पूरणे यो वासो निवसतन वृद्धि वा दीर्घ-
कालावस्थितिलक्षणा गतः प्राप्तः तुः पूर्ववत् कारणेन वक्ष्यमाणेन एव निर्दिष्टस्वरूपो
बुद्धवासः, तस्य पुनः वृद्धावासस्य कालोऽग्रे वक्ष्यमाणो भवति जायते ।
अन्तर्मुहूर्तकालः प्रतीतः, जघन्यः सर्वस्तोरुः । उत्कृष्टस्तु प्रभूतः पूर्वकोटीः
तुस्तथैव । प्रकारान्तरेण उत्कृष्टस्वरूपमाह—श्रुत्वा परिहृत्य गृहपर्यायमगार-

वासलक्षण यदनिर्णीरितस्वरूप यस्य सा तीर्थकृत आपृक्त जीवितं तीर्थ
प्रतीते तद्दृष्टवासासमानमुत्कृष्टम् । कारणवृद्धावासमाह—जङ्घावने जानुमामर्त्ये,
वाशब्द समुच्चये, स च प्रत्येक सर्गद्वारेषु दृश्यः, क्षीणे भ्रष्ट तरुणवयसोऽपि
वृद्धावास जानीयाद् एव सर्वत्र योज्यम् । ग्लानत्वे रोगप्रादुर्भावे असहायतायां
वा साध्वभावे, दीर्घन्ये दुष्कालादां आहाराग्रमाप्त्वा पलाभावे, उत्तमार्थे
अनशने प्रतिपन्नः स्थितो निष्पत्तिं सूत्रार्थाभिहितार्थं च शब्दः समुच्चयार्थः
तरुणानां भ्रशिक्षणाणां करोति । इति गाथात्रयार्थः ॥

प्रस्तुतोपयोगिद्वारव्याख्यानार्थं गाथाद्वयमाह—

निष्कृती तरुणाण अन्तिमदारस्तत्र विवरण तत्थ ।

व्याख्या—निष्पत्तिं गीताथानां तरुणानां शिक्षणाणामिति अन्तिम
द्वारस्य विवरण व्याख्यानं तत्र व्यवहारे ॥ इति गाथार्थः ॥

तदक्षरैरेवोत्तरार्थमाह—

आयपरे निष्कृती कुणमाणे याचि अच्छेज्जा ॥

व्याख्या—आत्मनः स्वस्य परस्य वा शिक्षादेर्निष्पत्तिं कोविदतां
कुर्याणश्चापि प्रिदधानः ' अच्छेज्ज 'ति तिष्ठेत् पूर्वोक्तमात्रमान ' वारस वासे '
त्यादिक वसेद् । अत्र च यत्पूर्वाद्धे उक्तम् ' अन्तिमदारस्तत्र विवरण ' इति तद्
गाथापेक्षया समवसेयम्, अन्यथा तत्र द्वितीयेय गाथा—

“ खित्ताण व अलभे रुयसंलेहे व तरुणपट्टिस्समे
एपेहिं कारणेहिं बुद्धासास विद्याणाहि ॥ ”

पञ्चतेऽस्यार्थः—क्षेत्राणां मामरुन्वादिद्योतयानापञ्चमेऽप्राप्तौ कृतसंलेखे
विहिततपोदेहकृशतायामनशनार्थं तरुणमतिशर्मणि मान्योत्तीर्णसाधुबलोपगमे
चवाशब्दौ समुच्चयागौ । एतौ पूर्वोक्तौ कारणहेतुभिर्वृद्धावास दीर्घकालवसन
विजानीहि अवगच्छ इत्युत्तरार्थम् ।

‘ न चैव मासस्वरूपस्य भवन्मते व्युत्पत्तेश्च न ’ इत्याह—

मासाह विहारो पुण गीयन्धाण वन्निओ समये ।
एतोच्चयभणियमिणं गीयत्थस्मेव य विहारो ॥१४०॥

प्रतीतार्था ॥

तथा चोक्तम्—

गीयत्थो य विहारो धीओ गीयत्थमीसओ भणिओ ।
एत्तो तइयविहारो नाणुन्नाओ जिणिदेहि ॥ १४३ ॥

इत्यादिमासकल्पविचारो द्वाविंशोऽधिकारः ॥

इदानीं त्रयोविंशमाह—

सुत्तेगदेसमेगे वेत्तुं जंपति अमुणियविहाया ।
उज्जलवेसो सरीण सन्धया होह सव्वेस्सि ॥ १४४ ॥

व्याख्या—सत्रैकदेशं सिद्धान्तविभाग 'आपरियगिलाणाणं मइला पुणोवि
धोव्वंति । इत्यादि लक्षणमेकं केचन, गृहीत्वा स्वीकृत्य, जल्पन्ति वदन्ति, अमु
णितविभागा अज्ञाततद्विशेषाः, उज्ज्वलवेसो निर्मलवस्त्रधरणम्, सरीणामाचा
र्याणाम्, सर्व्वदा नित्यम्, भवन्ति जायते, सर्व्वेषा समस्तानाम्, इति गाथार्थः॥

अत्रोत्तरमाह—

त पि न सव्व्वाण पि हू जम्हा ववहार भणियमेवं तु ।
पयडियविहायमगं यिउडियमदमइपसरम् ॥ १४५ ॥

व्याख्या—तदपि सर्व्वदोऽज्ज्वलवेपारणमपि न केवल पूर्व्वोक्तमित्यपि
शब्दार्थः, न इति निषेधे, सर्व्वेषामपि सकलसरीणाम्, हू पादपूरणे, यस्माद्,
व्यवहारे भणित छेदग्रन्थोक्तम्, एवमित्यम्, इति वाक्यसमाप्ती, प्रकटितविभाग-
मार्गं दर्शितनैयत्यम्, विकुटिनमन्दमतिप्रमर च्छर्णिततुच्छशेषुषीकतुद्धिमागल्भ्य-
म्, इति गाथार्थः ॥

तदेव गाथाहयेनाह—

भक्ते पाणे धोवणपससणाल्थपायसोण य ।

आयरिण अहसेसो अणहसेसो अणायरिण ॥ १४६ ॥

एण पुण अहसेसे उषजीवइ न वावि कावि ।

दहदेहो निदरिसण एव्थ भवे अज्जममुहा य मगूय ॥ १४७ ॥

व्याख्या-भक्ते शोभन भक्त, विभिन्नस्थाने आनेतव्यम्, ' पाणैत्ति ' पानी य शुद्धम्, नयैव ' धोवणति ' वस्त्राणा धावनम्, प्रशसने श्लाघा तद्गुणानाम्, हस्तपादशौच करचरणमलप्रक्षालनम्, च समुच्चये, आचार्ये सुरी, अनिशेषा अ निशया भवन्ति, एत इत्यध्याहार, अनतिशेषा अनतिशया भवन्ति, अनाचार्य सामा यसाधौ । एतान्, पुनरतिशेषान्, उपजीयत सेवत, न वापि नैव कोऽपि कथित्, दहदेहो बलिष्ठसहनन', सुरिरित्यध्याहारः, निदर्शने दृष्टान्तः, अत्र अ तिश्यधारणे, भवेज्जायेत, आर्यसमुद्रा महु, एतन्नामान्. सूरय, बहुवचन चात्र पूज्यत्वाद्, चकारावत्र समुच्चयापौ, इति गाथाद्वयार्थः । भावार्थस्तु कथानकादवसयस्नच्चेदम्—

किल भृगुकच्छे नगर आर्यसमुद्रमद्भवभिधानौ सुरी विहरन्ती समागतौ । तत्र मयपो दहसहननो द्वितीयस्तु न तथेति । ततो द्वितीय. सर्वानाचार्यानिशयानुप- जीवति, मयमस्तु नेति । इत्थ तत्रैव पुरे साकटिकवैकटिकौ यथार्थाभिधानौ ग्रा भकौ स्त । तौ चान्यदा आर्यसमुद्राचार्यमभिवन्त्य सदेहान् प्रपृच्छतु—“ भग वन् ! किमिति भवत आचार्यातिशयात्त कुर्वन्ति, मद्गुसुरयस्तु कुर्वन्ति” । तत स्तैरवदानविदितजिनवचनैर्मत्सररहितं प्रोचे—“ अत्र भवद्भ्यामेव दृष्टान्त । यथाहि-दहशकटस्य दहविकटभाजनस्य च परिकर्मा च परिकर्माद्भवधनादिक न क्रियते दहेतरस्य तु भवद्भ्या क्रियते । एवमाययोरपि । तथाहि-मम शरीर दहं मायोग्यादिरहितमपि सयम कर्तुमुत्सहते, इतरस्य तु न । इत्यगौ सवदा ता

नुपजीवति । इति श्रुत्वा तु विगतसन्देहो स्वस्थान गतौ, इति ॥

११

इत्थं स्थिते जीवोपदेशमाह—

मलमह्लवन्वदेहाण भावकपूर्परपरुण्णाण ।

दृढदेहाण सूरीण भणसु मा किंपि पडिक्कुल ॥ १४८ ॥

व्याख्या—मलमलिनवस्त्रदेहानां रजोविज्ज्वायवसनशरीराणाम्, भावकपूर्पर-परमार्थघनसार समय एव जीवसौरभ्यकर्तृत्वेन तस्य पूरः संघातस्तेन पूर्णा भृता पुण्या वा पवित्रास्तेषां, दृढदेहानामुत्तमसहननानाम्, सूरीणां प्रभूणाम्, भण ग्रहिः मेति निषेधे, किंपि न केवल वहित्यपेक्षः, प्रतिकुलमुल्लण्डम्, इति गायार्थः ॥

सूरिमलधरणविचारस्समाप्तस्त्रयोविंशोऽधिकारः ॥

इतश्चतुर्विंशतितमः प्रारभ्यते—

अमुणियमुणीणचरणा केह मज्जणहकालममयंमि ।

इत्थीण केवलाणं कर्हिति धम्म भावाभिरया ॥ १४९ ॥

व्याख्या—अमुणितमुनीनचरणा अविदिनयतीशचारित्राः, केऽप्येके, मध्याह्न कालसमये प्रहरद्वयोर्धर्म, कथयन्ति प्रतिपादयन्ति, धर्मं श्रुतधर्मादिकम्, किं वि शिष्याः ? भवाभिरताः संसारसक्ता, इति गायार्थः ॥

एतदपि न सद्भवमित्याह—

सिद्धन्तामयपडिपुन्न कन्नपुडयाण समयं नेय ।

जम्हा इय रुहणंमी एण दोमा पसज्जति ॥ १५० ॥

व्याख्या—सिद्धान्तामृतप्रतिपूर्णकर्णपुटकाना आगमसुधासभ्रनश्रवणच्छद्-पत्राणाम्, संमतमभिप्रेतम्, नेति निषेधे, इदमित्य धर्मरुथनम्, यस्माद्, इत्येवम्, कथने प्रतिपादने, एते चक्ष्यमाणाः, दोषा दूषणानि, प्रमज्यन्ति प्रादुर्भवन्ति, इति गायार्थः ॥

शानेवाह—

इत्थिकहा उ अगुत्ती अकालचारित्तणं तहा संका ।

पलिमथो तह दसकालियमि अन्नं इम भणियं ॥ २५१ ॥

व्याख्या—स्त्रीषु-केवलनारीषु कथा-धर्मस्थानमिदं चोत्तराण्यपने द्विती-
यव्याख्याने कथितम्, तू. समुच्चये, अगुत्ति मन्थद तन्निद्रपदर्शनतो ब्रह्मचर्या
रक्षा, अकालचारित्त्वे अप्रमत्तावागमन-न, नदि तासा मध्याह्ने केवलाना यन्पुता न-
ये आगम आगमनमनुज्ञातम्, तथा समुच्चयार्थं, शङ्का स-देशो नून प्रथमेव ग
मने किमप्यकार्यमेता करिष्यन्तीत्येवं पदमतिचिन्तनरूपा, पलिमन्थ स्वका-
यंभ्याघात. साधूनाम्. तथा परम्, दशकालिके समयमसिद्धे, अन्यदपरम्, इद
वक्ष्यमाणम्, भणितमुक्तम्, इति गाथार्थं. ॥

तदेव श्लोकपञ्चकेनाह—

विभूसा इत्थिससग्गी पणीअ रसभीषण ।

नरम्सत्तगवेसिस्म विस तालउड जहा ॥ २०२ ॥

जहा कुक्कुडपोषस्स निच्च कुललो भय ।

एव चभयारिस्स इत्थीविग्गओ भय ॥ २०३ ॥

इत्थपायपडिच्छिन्न कल्लासविगुप्पिय ।

अवि धामसय नारिं चभचारी विवज्जण ॥ २०४ ॥

अगपच्चगसठाण चारुल्लवियपेत्थिय ।

इत्थीण त न निज्जाए कामरागविबद्दण ॥ २०५ ॥

चित्तभित्ति न निज्जाण नारिं वा सुअलकिय ।

भक्खर पिय ददुट्टणं दिदुट्ठि पडिसमाहार ॥ २०६ ॥

सर्व्या अपि प्रकटार्था ।

यत एवमन आह—

एत्तो चिय केह पुव्वसुरिणो मोक्खसोक्खतल्लिच्छा ।
आसीसंपि ह्ठ दिंता अहोमुहाए व दिट्ठीए ॥ १५७ ॥

व्याख्या—एतस्मादेव कारणात् केऽपि पुण्यभाजः पूर्वसूरयधिरन्त-
नाचार्या मोक्षसांख्यतल्लिप्सवो निर्वाणसातैकनिष्ठा आश्रिपमपि धर्मलाभ-
मपि श्रेयः, न केवलं धर्मक्यामित्यपिशब्दार्थः, ह्ठ पूर्ववत्, अदुर्दत्तवन्तः श्रावि-
काणा मितिश्रेयः अधोमुखया न्यगृभूतवक्त्रया हृष्टया लोचनेनेति गायार्थः ॥

अत्रापि जीवानुशिक्षामाह—

सिद्धिवधूवरसुहसंगलालसो जीव जइ तुम ता मा ।
कहसु तुम जिणधम्म अकालचारीसु इत्थीसु ॥ १५८ ॥

सिद्धिवधूवरसुखसङ्गलालसो मुक्तिरान्ताप्रधानसाताभिष्वङ्गलम्पटो जी-
व प्राणिन् । यदि त्व भवान् तस्माद् मा निषेधे, कथय वद जिनधर्म्म सर्वप्रवृष,
अकालचारिणीषु अप्रस्तावागतासु स्त्रीषु नारीषु इति गायार्थः ॥

वैवलखीव्याख्यानकथनध्वतुर्विशदितमोषिकार

साम्प्रत पञ्चविंशमाह—

मुद्धजणहिययसंठियदसणवररयणलूडणसयणहा ।
अन्नायसाह्ठसाधयजोगा अत्ते भणंतेव ॥ १५९ ॥

मुग्धमति स्वल्पमतिर्षो जनो लोफस्तस्य इदय मानस तत्र सस्थित-
माधित दर्शन सम्यक्त्वं तदेव वररत्नं प्रधानमाणिक्य तस्य 'लूडण' देशीमाप-
याऽपहरण तत्र सतृष्णा घटाग्रहा अज्ञानसाधुश्रावकयोगाः—अविदितयतिश्राद्ध-
व्यापारा भणन्ति जल्पन्त्येवं वक्ष्यमाणनीत्या । अथमाशयः—वक्ष्यमाणकथने-
ऽपि मुग्धभाव हाणा दर्शन प्रचो भवतीति गायार्थः ॥

तदेवाह—

पास्तथाई सावयजणस्स नो होंति चदणिज्जाउ ।

त नो, जम्हा कत्थह नो वीमह भणियमेवेति ॥ १६० ॥

व्याख्या—पार्श्वस्थादयः समयप्रसिद्धाः श्रावकजनस्य श्राद्धलोकस्य नो नैव भवन्ति जायन्ते वन्दनीया नमस्कर्तव्या । तुः पूरणे, तद्वन्दनाकरण नो भैव, यस्मात्कुत्रापि कस्मिंश्चिदपि शास्त्रे नो दृश्यते नावलोरयते भणितम् कम्, एव पूर्वोक्तप्रकारेण, इतिर्वाक्यसमाप्ताविति गाथार्थः ॥

यद्भणितं तत्पूर्वपक्षं गाथाद्वयेनाह—

घदाघदविभागो संविग्गेयरज्ज्जण सन्नत्थ ।

जं पुण दसणसत्तरिचयण भणियं न तस्मत्थि ॥ १६१ ॥

अगेसु तह अणगेसु छेयग्गथेषु पयरणेसु च ।

सवाओ ता क्ह त भवे पमाण पमाणीण ॥ १६२ ॥

व्याख्या—बन्धावन्धविभागो नमस्करणीयानमस्करणीयविशेषो भणितः संविग्गेतरपतीनां-सुविहितैतरसाधूनां सर्वत्र सर्वस्मिन् सूत्रे इति शेष । यत्पुनर्दर्शनसप्तिकावचन-तन्नामप्रकरणवदितं " समणाण सावयोण य अबदणिज्जा जिणमयमि " इत्यादिलक्षणं न नैव तस्य सप्तिकाभणितत्प्राप्तिं विधत्ते अत्रेषु आचारादिषु अनत्रेषु औपपातिकादिषु छेदग्रन्थेषु निशीथशास्त्रादिषु प्रकरणेषु उपदेशमालादिषु, च' समुच्चये सवादस्तत्सदृशभणनं, तस्मात् कथं केन प्रकारेण तत्सप्तिकाभणनं भवेज्जायेत प्रमाणं व्यवस्थापकप्रमाणानां यथावस्थितवस्तुवेदिनाम् । इति गाथार्थः ॥

किम् ? इत्यत आह—

पयरणवयण जम्हा सचह्य चल्ल भवे प्रमाणमिह ।

सिद्धतं चयणोहिं नो इत्तरा अहपसगाओ ॥ १६३ ॥

व्याख्या—प्रकरणवचनमर्वाचीनसाधुविरचितं शास्त्रं यस्मात् सर्वद्वितीयमेवात्रितयं, खलुरवधारणे, स च योजित एव भवेज्जायेत प्रमाणं व्यवस्थापकम्, इह मौनीन्द्रप्रवचने अनुस्वारः पूर्ववत् सिद्धान्तवचनैरागमभणितैः,

नो नैव, इतरथा संवादाभावे, कुतः ? अतिप्रसङ्गात्-स्वाभिप्रायवशतौऽन्यथा
चान्यथाकरणतो अनवस्थात इति गार्थार्थः ॥

अथ येतिवच्छ्रावकाणामपि दृश्य तदित्याह—

जह जहकिञ्च सञ्चपि सावयाणपि हुञ्ज करणीयं ।

तो इक्को चिय धम्मो हवेज्ज दुविहो विरुज्झिज्जा ॥ १६४ ॥

व्याख्या—यदीत्यभ्युपगमे, यतिकृत्य साध्वनुष्ठान सर्व्वमपि निःशेष
श्रावकाणामपि श्राद्धानां, न केवलं यतीनामित्यपिशब्दार्थः भवेज्जायेत करणीयं
कृत्य तत एक एव धर्म्मो भवेत्, द्विविधो द्विप्रकारो विरुध्येत विद्येतेति
गार्थार्थः ॥

अत्रैवार्थे कारणान्तरमाह—

नह सपुन्नगुणोवि हु न धदिओ वज्जपाणिणा भरहो ।

तो नज्जह संड्ढाण वेसो चिय होह नमणीओ ॥ १६५ ॥

व्याख्या—तथाऽभ्युच्चयार्थः, संपूर्णगुणोऽपि सुविशुद्धज्ञानादिरपि हुं
पूरणे, न वन्दितो न नमस्कृतो वज्जपाणिनेन्द्रेण भरतः प्रथमचक्री वेपरहित
इति शेषः, तस्माद् ज्ञायते बुध्यते श्राद्धानां श्रावकाणां वेप एव रजोहरणादिको
भवति जायते नमनीयो वन्द्य इति गार्थार्थः ॥

सूत्रकृतसम्बन्ध गाथाद्वयमाह—

किञ्च जह सावयाण नमण नो संमय भवे ऐयं ।

पासत्थाईयाण ता कह उवएसमालाए ॥ १६६ ॥

सिरिधम्मदासगाणिणा न चारिअ वारियं च अञ्जेसिं ।

“परतित्थियाण पणमण’ इचाडवयणओ पयडं ॥ १६७ ॥

व्याख्या—किञ्चाभ्युच्चये, यदि विरुत्परार्थः, श्रावकाणां श्राद्धानां
वन्दनं नमनं नो नैव सम्मतं भवेज्जायेत एतत्पूर्वोक्तम्, केपाम् ? इत्याह—पार्श्व-

इथादीनां मतीतानां, तत कथं केन प्रकारेणोपदेशमालायां शीघ्रम्वसागणिनां एवंनाम्ना कर्त्रा न वारित निषिद्ध, वारित पुनर्निषिद्धमन्येषां शास्त्रादीनां परतीर्थिकानां मणमनमित्यादिवचनतः प्रकृत प्रसिद्धम्, आदिग्रहणात् “ उग्गा वणत्पुण्णभत्तिराग व सकार सम्माणदाण विणयं च वज्जेइ इति दृश्य सुबोधेति गायार्थः ॥

पराभिप्रायमाशङ्क्याह—

आलावो संवासो इधार्थं तु मुणिजणस्सेह ।

एव नो जह तो तेवि पुज्वभणिया उ पासत्था ॥ १६८ ॥

व्याख्या—आलापः स्तोत्रभणन, संवासस्तु एकत्रनिवसनमित्यादिकं पुनर्मुनिजनस्यैव साधुलोकस्यैव, तेन हि तेषां निष्कारण न कर्तव्य वन्दनादिकम् कारणे तु कर्तव्यमिति प्रागेव चर्चितम् । आदिग्रहणेन “ वीसभो सपन्नो पसगो य हीणायारोहिं सभ सव्वजिणिदेहिं पडिक्कुटो । ” इति दृश्यम् । तथा च तत्रोक्तं बलाघतिर्व्याकुलीभयतीति । किञ्चेतः “ श्रावकपर्यमं वक्ष्ये ” इति मणता वृत्तिकृता भिन्नाधिकारिता दर्शिता । “ स च वदइ पडिपुच्छइ—” इत्यादिगाथाभिरुक्तं सूत्रे, एवमित्य नो नैव यदि, ततस्तेपि य एव प्रतिपादयन्ति पूर्वभणितान् “ सुत्तथपोरिसी न करेइ ”—इत्यादिकात् द्वितीयेऽधिकारे पार्श्वस्थाः शिथिला उपलक्षणत्वादवसन्नादयश्चेति गायार्थः ॥

ततः किमित्याह—

क वदतु वराया धम्मत्थी सावथा तओ तुब्भे ।

सयभमडिघाव मूदा अत्तेवि मा भमाडेह ॥ १६९ ॥

व्याख्या—क साधु वन्दन्तु नमस्कृष्वन्तु वराका अनुकम्पनीया धर्माधिनी वृषलम्यटा श्रावकाः श्राद्धा इ तस्मात् ‘तुब्भे’ति यूष स्वयमात्मना भ्रान्ता नष्टसद्बोधो मूढा ज्ञानविकला अन्यान् श्रावकादीन् ‘मा’ निषेधे ‘ भ्रमयत नष्टसद्बोधोऽन्कुरुतेति गायार्थः ॥

ननु यद्येव ततः कोप्यवन्द्यो नास्ति इत्याह—

संघेण पुणो वाही जो विहिओ होज्ज सो उ नो बंदो ।
पासत्थाई सङ्काण सब्बहा एस परमत्थो ॥ १७० ॥

व्याख्या—सङ्घेन प्रतीतेन पुनः वहिस्ताद्योऽनिर्दिष्टनामा विहितः
कृतः भवेज्जायेत स पुनर्नो नैव बन्धो नमस्करणीयः पार्श्वस्थादि प्रतीतः
श्राद्धानां श्रावकाणां सर्वथा संवः प्रकारैरेपो निर्दिष्टरूपपरमार्थस्तत्त्वमिति
गाथार्थः ॥

सूत्रकृतसम्बन्धां गाथामाह—

किंच सिरिपचकप्पे दब्बलिगम्मस धारणे भणिओ ।
एस गुणो सूरिहिं इमाहिं गाहाहि पयडत्थो ॥ १७१ ॥

व्याख्या—किञ्चेत्यभ्युच्ये । श्रीपञ्चरूपे छेदग्रन्थे द्रव्यलिङ्गस्य रजो
हरणादेर्धारणे स्वीकारे भणित उक्त एष वक्ष्यमाणो गुणो लघुत्व सूरिभिस्त-
त्कारकैरिमाभिर्वक्ष्यमाणाभिर्गाथाभिश्छन्दोविशेषरूपाभि प्रकटार्थोः निश्चिता-
भिधेय इति गाथार्थः ॥

ता एवाह—

एवं तु दब्बलिग भावे समणत्तण तु नायब्बं ।
को उ गुणो दब्बलिगे भन्नइ इणमो सुणसु वोच्च ॥ १७२ ॥

सङ्कारवन्दणनमसणा य पूयणकट्ठणा य लिगरुप्पम्मि ।
पत्तेयबुद्धमाई लिगे छउमत्त्यओ गट्ठण ॥ १७३ ॥

दट्ठण दब्बलिग कुब्बते याणि इदमाईवि ।
लिगम्मि अविज्जते न नज्झइ एस विरओत्ति ॥ १७४ ॥

पत्तेयबुद्धो जाव उ गिहिलिगी अह्व अन्नलिगी वा ।
देवावि ता न पूए मा पुज्ज हांहिइ कुलिगा ॥ १७५ ॥

लिङ्गकप्पो पञ्चकल्पो भणितः, प्रकटार्थश्च, विशेषावश्यकेपि लिङ्गस्य
पूज्यता सपूर्वपक्षोत्तरभणिता-अभूभिर्गाथाभिः ।

व्याख्या - एकान्तेनैव सर्वथा तद्धर्मकथन न नैव सुन्दर भव्यम्, येन तासां साध्वीनां प्रतिषेधो निराकरण सिद्धान्तदेशनाया आगमकथनस्य । कया प्रतिषेधः ? कल्पस्थितयैव गाययेत्यर्थः ।

कल्पगाथामेवाह—

कुसमयसुहृणमहणो विद्योहओ भविष्यपुडरीयाण ।
धम्मो जिणपन्नस्तो पकप्पजइणा कहेयव्वो ॥ १८३ ॥

व्याख्या—कुसमयधुतीनां कुसिद्धान्तमतीना 'मथनो विनाशकः, विद्योषको विकाराको भव्यपुण्डरीकाणां मुक्तियोग्यप्राणिशतपत्राणां, धम्मो दानादिको जिनप्रज्ञतो मुनीन्द्रगदित' प्रकल्पयतिना निशीथइसाधुना कथयितव्यो न पुनः साध्व्येति हृदयमिति गायार्थः ॥

ननु यदि तासां स दीयते, ततो निन्द्य तद्धर्मकथनमित्याह—

सपह पुणो न दिज्जइ पकप्पगंधरस्स ताण सुत्तथो ।
जइया वि य दिज्जतो तइया विष एस पडिसेहो ॥ १८४ ॥

व्याख्या—साम्प्रतमधुना पुनः नैव दीयते वितीर्यते प्रकल्पग्रन्थस्य निशीयस्य तासां—आयिंकाणां मृतार्थः सूत्रेण पदत्वा साहितोऽर्थोऽभिधेयः मृतार्थ उभयमिति हृदयम्, यदापि वा दीयते वितीर्यते स्म, तदापि च तस्मिन्नपि काले एष व्याख्यानकरणलक्षणः प्रतिषेधो निवारणमिति गायार्थः ॥

अमुमेवार्थं हृद्धान्तपूर्वकं दर्शयन्नाह—

हरिभइधम्मजणणीए किंच जाइणिपवत्तिणीए वि ।
एगो वि गाल्थो नो सिट्ठो मुणियतत्ताए ॥ १८५ ॥

व्याख्या—सूचना-सूत्रस्य हरिभद्रसूरिधम्मजनन्यापि धम्मेदात्रीन्वेन प्रतिपन्नमात्रा निश्चाभ्युद्यये याकिनीप्रवर्तिन्या एतन्नाममहत्तरया न केवल-मन्यामिरित्यपि शब्दार्थः, एकोऽपि च गायार्थोऽभिधेय आस्तां प्रभूत इत्यपेरर्थो नो नैव शिष्ट' कथितो मुणिततत्त्वया हातपरमार्थया, तथा च " चक्षिदुग

हरि षण्मास " इत्यादिगाथायाः स्वार्थं पृष्ट्वा हरिभद्रभट्टेन, न च तथा कथित',
इति सुमतीतोऽयमर्थः । इति गाथार्थः ॥

एवं ज्ञाते जीवोपदेशमाह—

बहु मन्त्रसु मा चरियं अमुणियतत्ताण ताण ता जीव ।
जड सनिचारियाओ ता वारसु महुरचक्केण ॥ १८३ ॥

व्याख्या—बहु मन्यस्व भव्यमिदमिति मंस्याः, मा इति निषेधे, चरितं धर्मकथ
नलक्षणम्, अमुणिततत्त्वानाम्, अविदितपरमार्थानाम्, तासां-आर्यिकाणाम्,
तस्माज्जीव । आत्मन् । यदि विकल्पार्थः, तिष्ठन्ति सनिवारिता' निषिद्धाः,
ततो वारय निषेधय, मधुरवाक्येन-कोमलवचसेति गाथार्थः ॥

इति आर्यिकाधर्मकथनवर्णनः सप्तविंशोऽधिकारः ॥

इत अष्टाविंशं गाथाद्वयेन आह—

निययंतरायमगणिय एगे जपति कुगरमहगहिया ।
जिणपडिमाण पूया पुप्फाईणहि कायव्वा ॥ १८७ ॥

वच्छाईणहि नो पुण जेणं तं भक्कवणे कोवि ।

पडिही भवधकूवे अम्हनिमित्त इय मडण ॥ १८८ ॥

व्याख्या—निजकांतरायमगणित्वा-अविभाव्य, एके केचन, मकारोऽलाक्षणिको,
जल्पन्ति वदन्ति, अयमाशयः- एव भणने महदन्तरायो भवति, किं विशिष्टा ?
कुम्रहग्रहग्रहिताः कुबोधपिशाचस्वोक्ता । जिणप्रतिमानाम्, सर्वज्ञप्रतिकृतीनाम्,
पुष्पादिभिः कुसुमवासादिभिः, [पूजा], कर्तव्या विधेया । वस्त्रादिकैः वसनाल
ङ्गारादिभिर्नो नैव, पुनर्येन तत् द्रव्यभक्षणे वस्त्रादिवित्ताऽऽदाने, कोऽप्यनिर्दिष्ट-
नामा, पतिष्यति गमिष्यति, भयान्तरूपे ससारविषमाऽवटे, अस्मन्निमित्तम्
अस्मत्कारणम्, इति मत्या अनेन बोधेन, इति गाथाद्वयार्थः ॥

एतन्निराकरणार्थं गाथाद्वयेन आह—

आगममगुत्तित्तो इय बोहो जेण सुविहियजणो वि ।

चहु मन्त्रइ मइदकय वत्थाईपूयणं वहहा ॥ १८९ ॥

सन्कारवत्तिपाठ वयणेण सो उ वत्थमाइहि ।

भणिओ तो तक्करणं तहाय ववहारउत्तं च ॥ १०० ॥

व्याख्या—आगममार्गोत्तीर्णं, सिद्धान्तपदवीभ्रष्ट, इत्येवम्, षाडो मतम्, येन सुविहितजनोऽपि सुसाधुलोकोऽपि, न केवलमयः, इत्यपेरर्थ, बहु मन्यन्ते अनुमोदते श्राद्धकृतम्—श्रावकविहितम्, वस्त्रादिपूजनं वसनालङ्काराग्रभ्यर्चनम्, बहुधा—अनेकधा, 'सत्कारमत्ययम्' इत्यादिवचनेन, स पुनः सत्कारो वस्त्रादिभिः, प्रकार' पूर्ववत् भणित उक्त. । तथा चोक्तम्—

सल्लाईएहिं पूया सक्कारो परमउत्थमाईहि ।

अन्ने चि वज्झओ इह दुहा चि दन्वत्थओ एम्मा ॥

ततस्तत्करणं सत्कारविधानम्, तथा पर व्यवहारोक्त च—छेदमन्यभणितम्, इति गायार्थः ॥

तदेवाह—

लस्वणजुत्ता पडिमा पासईआ समत्त—लंकारा । —

परहायइ जह उ मण तह निज्जरमो विघाणाहि ॥ १०१ ॥

व्याख्या—लक्षणयुक्ता परिपूर्णाङ्गादिसहिता, मामादिका द्रष्टार-द्रष्टारं प्रति प्रमोदजनिका, समाप्तालङ्कारा नि शेषभूषणा, प्रहादयति सुखयति, यथा येन प्रकारेण, तथा तत्र प्रकारेण, निर्जरा कर्मज्ञासंलक्षणां ओ इति निपातः पादपूरणार्थः, विजानीहि बुध्यस्व । 'समा तालङ्कारा' भणनाद् भवन्मतव्यवच्छेद, इति गायार्थः ॥

सुत्रेणैव विहितपातना गायामाह—

किंच जह एव भीरु तुम्हे ता मा करेह चेहहरं ।

पडिमाओ पुय पि ह्नु होहिंति जओ इमे दोस्ता ॥ १०२ ॥

व्याख्या—किं च अभ्युच्चये यद्येवमित्यम्—'अस्मिन्निमित्त कर्मवन्धो मा भवतु' इति भीरवो भयालवाः, 'तुम्ह' इति यूयम्, ततो मा इति, निषये, कुरुत विषत्त, चैत्यगृहं जिनमन्दिरम् । प्रतिमा, जिनबिम्बानि, पूजापि सपत्नीम्, ह्नु

पूरणे, भविष्यन्ति-उत्पत्स्यन्ते, यतो-यस्माद्, अमी 'वक्ष्यमाणा', दोषा दूषयानि, इति गार्थः ॥

तानेवाह—

भज्जंज्ज च अचणेज्ज च ऋडं तो तुम्ह कम्मबंधो उ ।
तम्हा बुज्जह पुत्त पाव वा निययपरिणामा ॥ १९३ ॥

व्याख्या-विनाशयेद्, अपनयेद्-स्थानान्तरे कुर्याद्, वाशब्द' समुच्चया र्थः-उपलक्षणत्वाद् मत्सरादिक वा तदुपरि विदध्याद्, कोऽपि-एकः, ततः, तु-स्येति युष्माक भवताम्, कर्मग्रन्थ एव ज्ञानावरणीयाद्युप-लेप . तु'-एवकारार्थः, भवन्निमित्तत्वादिनि हृदयम् । तस्माद्, तुभ्यध्वं जानीत, पुण्य शुभकर्म, पापं-तद्विपरीतम्, वा शब्द' समुच्चये, निजरूपरिणामात् स्वाभिमायाद् । इति गार्थः ॥

परिणाममेव व्यक्तीकुर्वन्नाह—

दितस्स पुत्तमउल भक्खंतस्म य पुणो महापावं ।
कुसलेयरभावाओ एवं चिय जिणगिहाइसु वि ॥ १९४ ॥

व्याख्या-ददतः प्रयच्छतो भव्यस्य ' जिनाय वस्त्रादि ' इति शेष . पुण्य-शुभम्, अतुल्यम्-अनन्यसदृशम्, भक्षयतश्च-पुनरश्रतः, महापाप-गुरुकिल्बिषम्, कुशलेतरभावाद्-प्रधानाप्रधानान्त-करणाद्, एवम्-इत्थम्, जिनशृहादिष्वपि-सर्वज्ञमन्दिर-प्रतिमादिकरणादिषु, इति गार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जइ पुण तह कायव्वं जह दव्वं नेय होइ चेइहर ।
ता रुह सहल वयण ण्य मिद्धंतसुपसिद्धं ॥ १९५ ॥

व्याख्या-यदि पुनस्तथा कर्तव्यम्, यथा नैव भवति द्रव्य चैत्यगृहे, ततः कथं सकल-चरितार्थं वचनमेतद्-उपदेशपदपठितम्, अर्थतः सिद्धान्तसुप्तसिद्धम्? इति गार्थः ॥

तदेव गाथानयेणाह—

जिणपवयण-विद्धिकरं पभावणं नाण दसणगुणाणं । ।
रकयंतो जिणद्वयं परित्तसंसारिओ होइ ॥ १०६ ॥

जिणपयण-विद्धिकरं पभायण नाण-दसणगुणाण ।
चडिहतो जिणद्वयं तित्थयरत्ताइअं लहइ ॥ १०७ ॥

जिणपवयण-विद्धिकरं पभावणं नाण-दसणगुणाण ।
भरयंतो जिणद्वयं अणतसंसारिओ होइ ॥ १०८ ॥

सुगमा । अयमाशय -न मने जिनद्रव्याभावात् कथं रक्षण-वर्धन-भक्षण
संभवः ? तथा तत्रैव—

“चेइअद्वयं साहारणं च जो दृष्टं मोहियमईउ ।
धम्मं च सो न याणइ अहवा चद्धाउओ पुत्तिं ॥
चेइयद्वयविणासे तद्वयविणासणे दुत्तिहभेण ।
साह उविस्सवमाणो अणतसंसारिओ भणिओ ॥”

व्याख्या-नया पञ्चकल्प भणितम्-तया पुन पुंस्ववद्वानाणि स्वैत-दिर-
णाणि दुपय चउप्पयाई जइ भंड वा चेइयाणं लिंगत्या वा चेइयद्वयं राउल्लबले
ण खायति, रायभडाई वा अत्तिउदेज्जा, तथा तत्र नियमसपवत्तो वि साइ जइ
न मोपइ, वावारे वा न करेइ तथा तस्म सुद्धी न हवइ, आसायणा य भवइ ।
एतच्च कथं सार्थकम् ? किंच कूनकत्वाद् देवसुद्धभद्रे कालेन द्रव्याभारान् कथं
पुनस्तदुच्चारं कियते इति ॥

सुत्रसंग्रहात् गायामाह—

अन्नं चासुहतरयं कुणंतो वि हं सुत्ताउ भावाउ ।
पावइ पुत्ते सल्लुद्धरो व्व चीरस्स कित्तु सुह ॥ १०९ ॥

व्याख्या-अन्यच्च-अपर च, अशुभतरकथ-अनिशयानिष्टम्, कुवाण-
विदधान, हं पूरणे, शुभात्-प्रशस्ताद्, भावाद्-अत कारणात्, पाप्पोनि-पुण्य

शल्पोद्धरवत्-ध्रुवणकीलिकाऽपनेतुनरवत्, वीरस्य धरमतीर्थकरस्य, किं पुनः,
शुभं-प्रशस्तम्, अयमाशय-येन कीलिका भगवच्छ्रवणतो निष्कासिता तेन मह
ती व्यथोत्पादिना, येन क्षिप्त्वा तेन स्तोकरा, पर शुभेतराशयादेकस्य स्वर्गः,
अपरस्य नरकः फलम्, इति गाथार्थः ॥

इत्यमवस्थिते जीवोपदेशमाह—

सुपसत्थवत्थ-कणयाड्वत्थुवित्थाररेत्तिर पडिम ।

कारावसु देसंतो रे जिय । जट महसि मणडट्ठं ॥ २०० ॥

व्याख्या-सुप्रशस्तानि-अतिशयरम्याणि तानि च तानि वस्त्रकनकादिवस्तूनि
च-वसन-चामीकरालङ्कार-कर्पूरादिद्रव्याणि तेषां विस्तारः-प्रपञ्चस्तेन 'रेत्तिर'
इति देशीभाषया शोभमाना प्रतिमा जिनविम्ब कारय विधापय, दिशन्-धर्मकथां
कुर्वन्, रे जीव । भो आत्मन् । यदि महसि-वाञ्छसि मन इष्टं-चित्ताभिप्रेतम् ।
अयमाशय-जिनवस्त्रादिनिवारणे अन्नरायकर्मवशत अभीष्टलाभस्तव न भवि
ष्यति । इति गाथार्थः ॥

॥ इति जिनद्रव्योत्पादवर्णनोऽथमष्टाविंशोऽधिकारः ॥

अधुनैकोनविंशमाह—

अगीयत्त अवरे उ अत्तणो देमयति इय चिन्ता ।

सव्वावत्थासुं वि य पडिमिद्धमसुद्धमन्नाई ॥ २०१ ॥

व्याख्या-अगीतत्वं-सन्नार्थाकोविदत्वम्, अपरे-पुनरन्ये, आत्मन्-स्वस्य,
देशयन्ति-कथयन्ति, 'इय'ति " इतेरिय. " इत्यनेन इयादेशे रूपमिदम्, ततश्च
इति-पूर्वोक्तप्रकारेण वृथाणाः-प्रतिपादयन्तः, सर्वावस्थास्वपि,प्रतिपिद्ध-निवा-
रितम्, अशुद्धम्-आधाकर्मादिदूषितम्,अन्नादि-भोजनपानादि, इति गाथार्थः ॥

अस्यार्थस्य निवारणायमाह—

मयमेय न रमह माणसंमि गुरुगच्छुवुइडिसीलाण ।

सूरीण जं पयड ववहारस्तेरिस वयण ॥ २०२ ॥

न्याय्या-मनम्-अभिप्राय', एतत्-पूर्वोक्त । न रमते-न क्रीडति मानसे चित्ते ।
 केवाम ? गुरुगच्छद्विशीलानाम-आचार्य-नच्छिष्यसमृदायोपचयकारणस्य
 भावानाम्, मरीणा-प्रभूणाम्, यस्मात् प्रकट-गीतार्थचिन्तितम्, व्यवहारस्य-हेतु
 ग्रन्थस्य ईदृश-वक्ष्यमाणस्वरूपम्, वचनं-भणिति, इति गावार्थं ॥ १

नदेवाह—

॥

जायज्जीव गुरुणो शुद्धमसुद्धेण होह कायञ्च ।

उमहे तारस वासा अट्टारस भिस्त्रुणो याम्ना ॥ २०३ ॥

व्याख्या-मावज्जीव-माणधारणमर्यादा 'क्वचिद् रागादी' इति सर्वत्र
 योज्यम् गुरो-आचार्यस्य, शुद्धाशुद्धेन-एषणीयानेषणीयम् [मकारोऽल्लक्ष
 णिकः], भवति, कर्तव्य-विषय मतिजागरणमिति शेष । वृषमे-उपाध्याये
 द्वादश वर्षाणि-समा, अष्टादश त्री नवकी, भिक्षो-साधो, मासाः प्रतीताः ।
 तत पर यदि भव्यौ भवत ततो लष्टम्, न चेत्तत सवोध्यानशन कार्यते, न
 चेदिच्छा समस्ति तत शुद्धमेव दीयते न तशुद्धमिति सर्वज्ञमुद्रा । यदि तु दुर्विद-
 ग्ध एवं रदिष्यति-त्रियते एव यदि आचार्यादिगुणयुक्तो भवति, ततोऽसौ व्यव-
 हारगाथाभि सवोध् —

पोरुत्वरिणी आचार आणयणा तेणमा य गीयत्ये ।

जापरियमि उ ण्ण आहरणा हँति नायजा ॥ १ ॥

सत्यपरिन्ना उक्ताय-अहिगमो पिण्डउत्तरज्जाण ।

रुत्वे व असहो गावो जोहा सोही य पुरुरिणी ॥ २ ॥

पुष्करिण्य आचार आनयन स्तेनकाश्च गीतार्थं ।

आचार्ये तु पते दृष्टान्ता भवन्ति ज्ञानव्या ॥ १ ॥

शस्त्रपरिज्ञापद्वयायाधिगम पिण्डोत्तराध्ययने ।

वृक्षश्च वृषभगाव योधा शुद्धिश्च पुष्करिणी ॥ २ ॥

पुस्वरिणीओ पुर्वि जारिसियाओ न तारिमा इण्हि ।
तहवि य पुस्वरिणी हचन्ति कजाड कीरति ॥ ३ ॥

आयारपकप्पे उ नवमे पुव्वमि,आमि सोधी य ।
तत्तो चिय निज्जोहु इहाणिओ इण्हि किं न भवे ॥ ४ ॥

तालुग्घाडणि-ओसावणाइविज्जाहि तेणगा आमि ।
इण्हि ताओ न सती तहावि, कि तेणगा,न खलु ॥ ५ ॥

पुव्वि चोदसपुव्वी ण्हि जहन्नो परुप्पधारी उ ।
मज्झिमगकप्पधारी कि सो उ न होइ गीयत्थो ॥ ६ ॥

पुव्वि सत्थपरिन्ना अहीतपट्टियाड हो उवट्ठवणा ।
एण्हि, छज्जीवणिया कि सा उ न हो उवट्ठवणा ॥ ७ ॥

घोयंमि थंभचेरे पचमउद्देस आमगंधमि ।
सुत्तम्मि पिंडकप्पी इण्हि पिंडेसणाए उ ॥ ८ ॥

पुष्करिण्यः पूर्वं यादृश्यो न तादृश्य इदानीम् ।
तथापि च पुष्करिण्यो भवन्ति कार्याणि क्रियन्ते ॥ ३ ॥

आचारप्रकल्पश्च नवमे पूर्वं आसीत् शुद्धिश्च ।
तत्र एव निर्यूह इदानीत् इदानीं किं न भवेत् ॥ ४ ॥

तालोद्घाटन्यवस्त्रापिन्यादिविद्याभिः स्तेनका आसन् ।
इदानीं ताश्च न सन्ति तथापि किं स्तेनका न खलु ॥ ५ ॥

पूर्वं चतुर्दशपूर्वी इदानीं जघन्यः प्रकल्पधारी च ।
मध्यमक' कल्पधारी किं स तु न भवति गीतार्थः ॥ ६ ॥

पूर्वं शस्त्रपरिज्ञायामधीतपठितायामभूदुपस्थापना ।
इदानीं षड्जीवनिकाया किं सा न भवत्युपस्थापना ॥ ७ ॥

द्वितीये ब्रह्मचर्ये पञ्चमोद्देशे आमगन्धिनि ।
सूत्रे पिण्डकल्पी इह पुनः पिण्डैपणायं तु ॥ ८ ॥

आचारस्ताड उवरि उत्तरञ्जयणाओ आसि पुत्रि तु ।
दसवेयालिय उवरिं इयाणिं ते किं न होंती उ ॥ ७ ॥

मत्तगाइ तरुवर न सन्ति इण्हि न हुति किं रुग्वा ।
महजूहारिवदत्पिये पुंवि घसहा न पुण इण्हि ॥ १० ॥

पुंव कोट्टियद्धा जूहा विअ नदगोयमाईण ।
इण्हि न सति ताइ किं जूहा ते न संती ओ ॥ ११ ॥

साहस्मी मल्ला खल्लु महापाणा पुंवि आसि जोहा तु ।
तत्तुल्ला नत्थि ण्हि किं ते जोहा न संती ओ ॥ १२ ॥

पुंवि छम्मासेहिं परिहारेणं च आसी सोहीओ ।
सुद्धतवेण निव्वितियाइ इण्हि विसोही ओ ॥ १३ ॥

[आचाराङ्गस्य लोकाविजयनाग्नि द्वितीये अध्ययने, दशवर्षाभिधाने पञ्च-
मोद्देशे आमगाधिनि सूत्रे अघिते सति मापु पिण्डकल्पी भवति । इदानीं पुन द
शवर्षकालिकस्य पञ्चमपिण्डैपणाध्ययने अधीते मुनि पिण्डकल्पी भवति]

आचारस्योपरि उत्तराध्ययनानि आसन् पूर्व तु ।
दशवर्षकालिकस्योपरि इदानीं तानि किं न भवन्ति ॥ ७ ॥

मत्तगादितरुवरा न सति इदानीं न भवति किं वृक्षा ।
महापूषाधिपा दर्पिका पूर्व वृषभा न पुनरिदानीम् ॥ १० ॥

पूर्व कोटीवद्धा यूथा अपि च नन्दगोपादीनाम् ।
इदानीं न सन्ति ते किं यूथास्ते न भवन्ति ॥ ११ ॥

सहस्रमल्ला खल्लु महापाणा पूर्वमासन् गोधा ।
तत्तुल्या न सन्तीदानीं किं ते योधा न सन्ति ॥ १२ ॥

पूर्व पम्मासैः परिहारेण च आसीत् शुद्धिस्तु ।
शुद्धतपसा निर्विकृत्यादिना इदानीं विशोषिष्य ॥ १३ ॥

किं पुण एवं सोही जह पुव्विलासु पच्छिमासु च ।
 पुक्खरिणीसुं वत्था इयाणि सुज्झन्ति तह सोही ॥ १४ ॥
 एवं आघरिआइ चोदसपुव्वाइ आसि पुव्वि तु ।
 इण्हि जुगणुख्वा आघरिआ होति नायव्वा ॥ १५ ॥

नीरोगावस्थाया तर्हि किमित्याह—

नीरोगाणधि तह देसकालमासज्ज होइ गहणे च ।
 जम्हा निसीहगंथे पयडमिणं भणियमेवं तु ॥ २०४ ॥

व्याख्या—नीरोगाणामपि व्याधिरहिताना न केवल रोगिणामित्यर्थः,
 तथा अभ्युचये, देशकालमासाद्य-प्राप्य, ग्रहण स्वीकारोशुद्धाहारादेः, एवमित्य
 तत्र देशः ककडुकादिः कालो दुर्भिक्षादिः, यस्मान्निशीथग्रथे मकट भणितमुक्तम्,
 एव वक्ष्यमाणनीत्या, तुः पूरणे इति गार्थ ॥

तदेवाह—

सथरणमि अस्तुद्धं दोण्हं चि गिण्हितदितयाण हिय ।
 आउरदिहंतेण नं चैव हियं असंथरणे ॥२०५॥

प्रकटार्था, नवर संस्तरण तद्विपरीतमिति ॥

किंवेति सम्बन्धार्थः,

सविग्गभाविषाण लोद्धघदिहन्तभाविषाणं च ॥
 मोसूण खित्तकाले भावं च कर्त्ति सुद्धु उ ॥ २०६ ॥

व्याख्या—संविग्गभाविषाणानां गीतार्थवासितानां श्रावकाणामिति शेषः, ते-
 पा हि प्राय इय देशना-अशुद्ध न दातव्यमिति । लुब्धकहृद्यन्तभाविषाणानां शी-

किं पुनरेवं शुद्धिर्यथा पूर्वासु पश्चिमासु च ।
 पुक्खरिणीषु वस्त्राणीदानीं शुद्धयन्ति तथा शुद्धिः ॥ १४ ॥
 एवमाचार्यादयश्चतुर्दशपूर्व्यादय आसन् पूर्व तु ।
 इदानीं योग्यानुरूपा आचार्या भवन्ति ज्ञानव्याः ॥ १५ ॥

नदेवाह—

निच्छद्यओ पुण अप्पे वि जस्स वत्थुंमि जायण भावो ॥
तत्तो सो निज्जरओ जिणगोयमसीहआहरण ॥ २१३ ॥

व्याख्या—निश्चयतो—निश्चयमतात्, पुनरल्पेऽपि—हीनेऽपि, न कवल लप्टे इत्यपि
शब्दार्थः, वस्तुनि आचार्यादौ, यस्य भव्यस्य, वस्तुनि-उक्तरूप, जायते प्रादुर्भवति,
भावः प्रशस्तातःकरणम्, तत' स इति भावो निज्जरक' कर्महासकारकः । जिनः
गौतमः, सिंह', आहरणं दृष्टान्तः, इति गायार्थः ॥ भावार्थस्तु कथानकात् । तच्चेदं
“किल भगवता वीरेण गौतमस्वामी ग्रामं गच्छन्नेकदा भणितः—“गौतम ! त्वया
हालिको मार्गं गच्छता प्रव्राजनीय ।” ‘तथेति’प्रतिपद्य प्रणम्य च भगवन्तं गतो
गौतमो ग्रामे, दृष्ट्वा गच्छता श्वेतनिकटवर्ती हालिकः । ततो गौतमेन भणित—‘किं भो !
करोषि ?’ निजकर्मविषयं पुनरुवाच—तः—‘साम्प्रतं यस्व भणसि तदहं भगवन् ।
करोषि । गौतमेनोचं ‘धर्मं कुरुष्व’ इति । तेन च प्रोत्फुल्लवदनरूपलेन न्यगादि
‘एवमिति’ । ततः प्रव्राजितोऽनौ । ततः स्वकार्यं विहाय भगवत्सम्मुखमागच्छत-
स्वस्य शिक्षां दत्त्वा ‘एव च हं क्रमितव्यम्, एवविधश्चास्मदीयो भगवान् वीरो देवता
प्रतिपत्तव्यः’ इत्यादि, सर्व्वं तेन प्रतिपन्नम् यावदद्यापि भगवान् आसीत् दृष्टः । दृष्टे
च तस्मिन् रजोहरणं मुक्त्वा ‘यद्यप्येते गुरुस्ततो न किञ्चित्तव धर्मेण कार्यम्’ इति
भणित्वा च पलायितः । किल तस्य वामुदेरभवत्तत्पूर्व्ववैरात् पितृव्यसृजनीवसिंह-
पाटनरुणात् भगवन् पश्यन् कर्मबन्धः, गौतमं च पश्यन् तद्ग्रासं । गौतमश्च
भगवदपक्षपातं हीनः, छत्रस्थाऽतीर्थकरत्वादिहेतोः, भगवोऽथोत्तम' तीर्थकरत्वादि-
इतुभिरेव, इति सिद्धं हीनेऽपि शुभभावात् निश्चयनयेन लष्टत्वम् ॥

इत्थमपि यन्निन्दापयन्ति तत्किम् ? इत्याह—

लट्ठाणुट्ठाण सुदरण भावेण चिट्ठिठय ज तु ॥
निन्दारितयत्त नृण ताण रोसस्मं दुल्ललिय ॥ २१४ ॥

व्याख्या—लट्ठानुट्ठानं प्रशस्तक्रिया, सुदरेण प्रयत्नेन, भावेन चित्तेन, चेष्टित
विहितं यदुपवासादिकं, तं पूरणे, निन्दापयन्ति-दुष्टामिति त्याजयन्ति ‘थावका-

दीन्' इति शेषः, वन्दने निश्चित, तेषां निन्दाकारकाणां, रोषस्य, दुर्ललितं-विद्वृ-
म्भितम्, इति गाथार्थः ॥

लघुत्वमेव भावयन्नाह—

‘उपवासपोसहाई नैव को वि भावं विणा इह करेइ ॥

ता नो विहल सहल ताण समीवे वि ठियमेयं ॥ २१५ ॥

व्याख्या—उपवासपौषादि समयप्रतीतम्, नैव, कोऽपि कश्चिद्, भाव वि-
त्तोत्साहं, विना अन्तरेण, इह प्रवचने, करोति विदधाति धर्मार्थी श्राद्धादिरिति-
शेषः । तस्मात्, नो नैव, विफलं-धर्मकार्यहीन, किन्तु-सफल फलवत्, तेषां पार्श्व-
स्थादीनां, समीपेऽपि निकटेऽपि, न केवलं सूर्यतिसमीपे इत्यपि शब्दार्थः, स्थितं
प्रतिष्ठितमेतत्तपस्करणम्, इति गाथार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

अह विहल, तो ते कथ सावया कुणेतु धम्मत्थी ॥

पुणुत्तञ्जुत्तिओ ज ते वि हु जाथेति पासत्था ॥ २१६ ॥

व्याख्या—अथेति पराभिप्रायार्थः, विफल-फलरहित, तत्, ते निर्दिष्टनामानः,
कुत्र कस्मिन्, स्थाने इति शेषः, श्रावकाः—प्रतीताः, तमुपवासादिक, कुर्वन्तु
विदधत, धर्मार्थिनो वृषलम्पटाः, किमिति ? पूर्वोक्तयुक्तेः “सुत्तत्यपोरिसी नो
करेइ” इत्यादिकायाः, यस्मात्, तेऽपि, एव वाटिनः,—जायन्ते भवन्ति, पार्श्वस्थाः,
उपलक्षणत्वादवसन्नादयश्च, इति गाथार्थः ॥

॥ दूषणान्तरमाह—

अह्वेव वयतो हांतु सुदरा नियमईए ते साह ॥

जइ पुव्वकयं सयमचि पुणोचि पकुणंति जोगाई ॥ २१७ ॥

व्याख्या—अथेति प्रकारान्तर सूचनार्थः, एवं—पूर्वोक्तप्रकारण, वदन्तो-
द्भवाणां, भवन्तु-सन्तु, सुन्दरा-भव्या, निजमत्या स्वाभिप्रायेण, ते एव वदनशीलाः,
साधवो व्रतिनः, यदि पूर्वोक्त शीतलविहारविहितं स्वयमप्याऽऽत्मना, पुनरपि-भूयः,

प्रकुर्वन्ने-विदधति, योगादिकं योगोद्ब्रह्मनादिस्म, इति गायार्थः ॥

तमतावलम्बिना निर्मलता दर्शयन्नाह—

अहो पिच्छसु अघ्राण-विलसियं सावयाण केसिं चि ॥
पचम्पविरुद्धे वि हृ लग्गती ताण वयणम्मि ॥ २१८ ॥

व्याख्या—‘अहो’ इत्याश्चर्यं, प्रेक्षस्य-अवलोकय ‘मध्यम्यजन’ इति शेषः, अज्ञानविलसिनं-मूढतावेष्टित, श्रावकाणा मनीताना, केषाञ्चिद् न सर्वेषाम्, प्रत्यक्षविरुद्धेऽपि अध्यक्षसद्गते, हु पृरणे, लगन्ति-अवलम्बन्ते, तेषां प्रत्यक्षविरुद्धवादिना, वचसि वचने । इष्य निजतपोऽनुष्ठित शीलविहारित्य न निन्दन्ति, अयान् निन्दापयन्तीति प्रत्यक्षविरुद्धमिति गायार्थः ॥

इत्थ ज्ञाते जीवोपदेशमाह—

जत्थ व तत्थ च विट्ठिय सोहणभावेण भन्वणुट्ठाण ॥
मा निन्दावस्तु सङ्गहे तवाइय जीव उवणम्मो ॥ २१९ ॥

व्याख्या—यत्र वा तत्र वा पार्श्वस्थादिममीपे, विहितं-कृतं, शोभनभावेन-मद्य स्नान्त करणेन, भव्यानुष्ठान लष्टक्रिया, ‘मा’ इति निषेधे, निन्दापय-त्याजय, श्रावकान् आह्वान्, तपआदिकम्.-उपवासपौषादिक, जीव ! आत्मन् ! उपदेश शिक्षा, तव इतिशेषः, इति गायार्थः ॥

पार्श्वस्थादिममीपे कृततपोनिन्दापनविचारम्विशत्तमोऽधिकारः ॥

एकत्रिंशत्तममाह—

साजयजणस्स धम्मस्स फमया के वि पित्ति चेत्तरे ॥
पामत्थाईविट्ठिय नो सक्काराइयं कुज्जा ॥ २२० ॥

व्याख्या—श्रावकजनस्य, धर्मस्य दानादे, ‘फमय’त्ति देशीभाषाया भ्रशकाः, केष्येके, ब्रुवन्ते-भणन्ति, चैत्यगृहे-जिनमदने पार्श्वस्थावसथादिकृते, नो नैव, सत्का गदिक वस्त्राऽऽभरण-पूजादिकं, कुर्वाद् -विदध्याद्, इति गायार्थः ॥

अन्यच्च ते एव यद्ब्रुवन्ति तत् सोत्तर गायया प्राह—

ते वि द्रु तद्वाणाओ सद्र सन्तीए निगासणिज्जाओ ॥
नेयं पि सुविहित्याणं जुज्जइ वोत्तु जओ भणियं ॥ २२१ ॥

व्याख्या—तेऽपि पार्श्वस्यादयो, 'यैर्देवकुलानि कारितानि' इति शेषः,
आशातनाकारित्वात्तेषामित्याशयः, हुः तथैव, ततः स्थानाद्-देवकुलादेः,
सत्यां-विद्यमानाया, शक्त्यां-सामर्थ्ये, निष्कासनीया एव। न नैव, इदमपि पूर्वो-
क्तं, सुविहितानां साधूनां, युज्यते घटते, वक्तु भणितुम्, यतो भणितं-तदनन्त-
रगाथायां भणिष्यति, इति गार्थायः ॥

तद्देवार्थतो गाथापञ्चकेनाह—

*ववहारच्छेद्यगंये ओसन्नविहारिणीए वडणीए ॥
कारवियं चेहहरं तत्थ य तप्पेरियजणेहि ॥ २२२ ॥

विउले सत्कारम्मि सहिय वट्टंनयंमि एत्तो य ॥
विरहती तत्थ पवत्तिणीओ पत्ता तहि सा ओ ॥ २२३ ॥

अब्भुज्जमिच्छि भणिया अत्थि न वा कोइ एह चेहहर ॥
सुस्तूसयरो जंपइ नत्थिच्चिष भणई गुरुणीओ ॥ २२४ ॥

उज्जमिउ नो जुज्जइ अ विज्जमाणंमि तंमि तुह भइ ।
होइ अभत्ती जम्हा इय करणे चेहयाणंति ॥ २२५ ॥

+व्यवहारच्छेद्यग्रन्थे अवसन्नविहारिण्या त्रितिन्या ।

कारित चैत्यगृहं तत्र च तत्पेरितजनैः ॥ २२२ ॥

विपुले सत्कारे साधिके च वर्तमाने अनथ ।

विहरन्त्यस्तत्र प्रव्रतित्यः प्राप्तास्तत्र सा तु ॥ २२३ ॥

अभ्युद्यमे इति भणिता अस्ति नवा कोऽपि अत्र चैत्यगृहे ।

सुश्रूपापरः, जल्पति-नास्ति एव, भणन्ति गुरव्यः ॥ २२४ ॥

उग्रतुं न युज्यते च विद्यमाने तस्मिन् तव भद्रे ।

भवति।अभक्तिर्यस्मात् एतत्करणे चैत्यानामिति ॥ २२५ ॥

अहं पुण अविज्ञमानो (णे) सुम्भूसयरे उ उज्जमाविति ।
तो पच्छित्त भणियं पयडं घवहारगंधमि ॥ २२६ ॥

सुगमा, तथा व्यवहार भणितं—

अणुसंह उज्जमीतिइ विज्जते चेइयाण सारवण ।
पडिउज्जंते विज्जन्तण गरुया अभत्तीण ॥८॥ इति ॥

ननु तेषा तत्करणे पुण्य भवति वा न वा ? इत्याह—

होउ व मा होउ वत्ति य पुमं तत्कारयाण सज्जन्नु ।
जाणंति ते ववहारओ उ जम्हा इम वयणं ॥ २२७ ॥

सुबोधा ।

तदेवोक्तद्वयेनाह—

समयधिपत्ती सब्वा आणायज्जत्ति भवफला चेष ॥
तित्थयम्हेसेणवि न तत्तओ सा तदुद्देसा ॥ २२८ ॥

नया हेदग्रन्थपणितम्—

दुब्धिगघमलस्माधी तणु रण्ये मण्हाणिया ।
उभओ वाउवहे चेष ते णट्ठंति न चेइण ॥ २२९ ॥

सुगमप ।

श्रावकाणां पुनस्तत्र किमित्याह—

सइहाण पुणो चेइहर तु जह तह व होउ निप्पन्न ।
पइज्ज त फलय भयमेय आगमन्णुणं ॥ २३० ॥

१ अथ पुनरविद्यमाने भृश्रूपापरे तु उच्यमयन्ति ।

तत प्रायश्चित्त भणित प्रकट व्यवहारग्रन्थे ॥ २२५ ॥

२ अनुशास्त्रौ उच्यमयन्ति विद्यमाने चैत्याना सारके ।

प्रतिपद्यमाने विद्यमाने गुरव अभन्त्या ॥ ८ ॥

व्याख्या-श्रावकाणां-श्रायानां, पुनः, चैत्यगृहं-जिनसदनं, तः पूरणे,
यथा तथा वा-पार्श्वस्थादिकृतं श्रावकादिकृतं वा, भवतु, निष्पन्नं-तस्मिन् गतं,
पूज्यमानमर्च्यमानं, फलदमीप्सितकारि, मत्रमेवत् सम्मतप, इदं, आगमज्ञानां-सि-
द्धान्तविदासु, इति गार्थः ॥

इति विदिते आत्मनः शिक्षामाह—

रे जीव । जीववच्छह्य-कारओ तं सि जह फुडं ता मा ।
वारेसु सावयजणे इय पूयंते उ चेइहरे ॥ २३१ ॥

व्याख्या-रे जीव ।-भो आत्मन् । जीववात्सल्पकारको-भव्यप्राण्युपकार-
कर्ता, त्वमसि-भवसि, यदि, स्फुटं प्रकट, वतो, ' मा ' इति निषेधे, वारय नि
षेधय, श्रावकजनान् श्रावकलोकान्, इत्येवं, पूजयतो-अर्चयमानान्, तः पूर्ववत्,
चैत्यगृहान् जिनमन्दिरान्, इति गार्थः ॥

पार्श्वस्थकृतजिनभवने पूजाविचार एकत्रिंशत्तमोऽधिकारः ।

द्वात्रिंशमाह—

जो जहवायं न कुणइ इच्चाइ निदस्तिऊण अन्नेत्थ ।
सम्मत्तस्साभाव वयति भाइण सव्वाणं ॥ २३२ ॥

व्याख्या-यो यत्यादि, यथावाद-यथोक्त, न करोति-न विदधाति,
[इत्यादि] निदर्श्य-कथयित्वा, आदिग्रहणात् " मिच्छदिट्ठी तओ हृ को अ-
ओ ? व्हूदेइ य मिच्छत्त परस्स सक जणेमाणो " इति दृश्य सुबोध च । अन्ये
अपरै, अत्र-विचारप्रक्रमे, सम्यक्तत्वस्य-दर्शनस्य, अभावमसत्ता, चदन्ति- भण-
न्ति, साधुनां, सर्वेषां निश्शेषाणाम्, इति गार्थः ॥

अत्रोत्तरमाह—

एगत्तेण नेव जम्हा वचहार-निच्छयनयेहि ।
सव्वपि जिणमयं खलु निद्धिदं समयकेऊहि ॥ २३३ ॥

व्याख्या - एकान्तेन-निश्चयेन, नैवं-नेत्यम्, यस्माद्, व्यवहारनिश्चया

भ्या-प्रतीनाभ्या, सर्वमपि निःशेष जिनमत्र-सर्व्वज्ञागमः खलु निश्चये, निर्दिष्टं
कथित, समयकेतुभि-जिनागमोद्योतकै, इति गार्थार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जड पुण नेवं नेय होज्जा, तो कए णु सवलचारिन्ती ।
इगवीसद्व्याणेमु भणितो एवं दसाईसु ॥ २३४ ॥

व्याख्या—यदि पुनर्नव- नयविचारं विना, ज्ञेयमवगतव्य, भवेत्, तत्र
कथं कन प्रकारेण, 'नु' इति वितर्कं, शरलचारित्री कर्तुरशील, एकविंशतिस्था
नेषु-इति सख्यानियमितेषु, भणित.-उक्त, एव वक्ष्यमाणनीत्या, दशाधुनस्कन्धा-
वश्यकादिषु, इति गार्थार्थः ॥

तान्वेचार्थतः प्राह—

आउट्टियाए पाणाह-वायकत्ता तहा उ भुजतो ।
आहाकम्म कंदाइय च एमाइ इगवीस ॥ २३५ ॥

व्याख्या—आड्टिकया-जानन् अनापदि यत् सेवते । तथाचोक्त दशाधुन-
स्कंधचूर्णार्थ-“ आउट्टिया नाम जाणतो अणावइण ज सेवइ”त्ति, प्राणानिपा-
तकर्त्ता-जीवघानविघाता, तथाऽपरं, भुञ्जानो-अभ्यवहरन्, आधाकम्म-मनीत,
मूलादिक च-मूलफलादिक, एवमादि-इत्थं प्रभृति, एकविंशतिज्ञेयानि ' शबल-
स्थानानि, इति शेष' ।

तथा भगवत्या पुल्लाक-बकुश-प्रतिसेवनाइशीलाना मूलोत्तरगुणसेविना
चारित्र भणितम् । यद्यपि बकुशस्योत्तरगुणसेवित् तत्र भणित, तथाप्युत्तराध्ययन-
चूर्णार्थं तस्यापि मूलगुणसेवित भणितमास्ते, न च वेळानियम. कृतः, इति गार्थार्थः ॥

अस्यैव भावार्थमाह—

नाणे सइ चारित्त, नाण पुण होइ सम्मदिट्ठिम ।
तो नज्जइ समत्त जहवायमकुत्तवउ वि भवे ॥ २३६ ॥

व्याख्या-ज्ञाने-बोधरूपे, सति विद्यमाने, चारित्र-शीलम्, ज्ञानं, पुन-

रुक्तरूपं, भवति जायते, सम्यग्दृष्टेर्दर्शनवतः, ततो, ज्ञायते--बुध्यते, सम्यक्स्वरुक्तरूप, यथावाद प्रतिज्ञारूप, अकुर्वतोऽपि अविदधतोऽपि, न केवलं कुर्वत इत्यपि-शब्दार्थः, भवेज्जायेन, इति गायार्थः ॥

अभ्युद्यपर्यमाह—

तह मिरिह--नंदिसेणा ताण मया मिच्छदिद्विणो होंति ।
मोत्तूण तो त्तिभूमी एमाह जिणाणभंगाओ ॥ २३७ ॥

व्याख्या—तथा-अपर दूषणम्, मरीचिनन्दिषेणौ-प्रतीतौ, तेषामेवंवादिना, मताद्-बोधार्थ, मिथ्यादृष्टी, भवतो-जायेते । कस्मात्? मृत्त्वा परिहृत्य यदि प्रत्रज्या कर्त्तुं न शक्नोतीति शेषः, ततः, त्रिभूभिः प्रतीता, एवमादि जिनाज्ञाभङ्गात्-सर्व-ज्ञशासनलोपाद् वकारश्चात्र प्राकृतलक्षणेन लुप्तः, आदिशब्दात् “सुसावगतं च रतरागं ” इति गायार्थः ॥

ननु तौ मिथ्यादृष्टी भविष्यतः, इत्याह—

समत्त पुण ताण समधमि य देसियं तओ मुणह ।
सव्वत्थ नयमएणं सुत्ताण होड वक्खवाणं ॥ २३८ ॥

व्याख्या—सम्यक्त्र दर्शनं, पुनस्तयोर्मरीचि-नन्दिषेणयोः समये सिद्धान्ते, देशित कथित, ततस्तस्मात्, मृणत-जानीत, सर्वत्र सर्वस्मिन्, नयमतेन च नयामिमायेण, सूत्राणा-आगमवचसां, भवति-जायते, व्याख्यान-विवरणम्, तथाशावश्यकै—

“दसणपभखो-सावउ-चरित्तभट्टे य मदधम्मस्स ” । अयं गायार्थस्य तच्चूर्ण्या व्याख्यानम् “सावउ न सक्केइ विसयगिळ्ळो पवइउ, मो भणइ-दंसण पि ता मे होउ’त्ति, तस्स एम पवखो, चरित्तभट्टे वा, एवं चेव मदधम्मे वा । जो गहियं गहीय भंजइ, ” तथा आचारङ्गि-“से वेमि समणुअस्स वा अमणुअस्स वा खाइम म्पाइमं वा बत्थ वा पडिगह वा कवलं वा पायपुंछणं वा नो पाएज्जा, नो निमतेज्जा, नो कुज्जा वेयावदियं, पर आढायमाणोत्तिवेमि ॥ ” तत्र प्रथम-पदस्य व्याख्या-समनोज्ञा दृष्टितो लिङ्गत्वश्च, न त्वाहारादिभिः पार्श्वस्थादयः,

असमनोशास्तु शाक्यादयः । अस्य सूत्रस्य संवादो निशीयचूर्ण्यो तद्भाष्ये च बहुषु स्थानेषु विद्यते- सम्पत्त्यादीनि पार्श्वस्यादीनि विश्रन्ते इत्यर्थः । स तु प्रथमविस्तरभयात्त्रिद्विविधम् । तस्पादत्र नयैरेवोत्तरम्, न च “ नया न विश्रते इति वक्तव्यं, चतुर्थव्याख्याद्वाङ्मयानाम् । तथा चोक्तम्-उपरमो निक्षेपोऽनुगमो नया’ इति । परमिति श्रुत्वा न मृगयुष्णा चारित्रं प्रति मन्दआदर कायै, चारित्रं विना ज्ञानदर्शनयोर्मोक्ष प्रत्यनङ्गत्वाद्, इति गाथार्थं ॥

नयाभिप्रायमेव विशेषतः प्राह—

किञ्ची उत्सर्गस्य ववायस्य च किञ्चि किञ्चेत्थ ।
उभयस्य पुण किञ्ची मुञ्जती तेण मदमई ॥ २३० ॥

व्याख्या-किञ्चिद्-उत्सर्गश्रुत-सूत्रं वा, अपवादश्रुतं च किञ्चित्, किञ्चाभ्युद्यते, अत्र-जिनप्रवचने, उभयश्रुतमुत्सर्गपवादरूपं, पुनः, किञ्चिदेरुप, मृष्यन्ते-सन्दिग्धन्ते, तेन कारणेन, मन्दमय स्वरूपधिषणा । एषा च स्वरूपं नीतीयादनुसृतम्, इति गाथार्थं ॥

अपरं च सन्देहकारणमाह—

तह समपविद्ध वयण वयनि वयणाहं धरूपपाराहं ।
निंदाद्युद्धमेणं हवति तो जीव । मा मुञ्ज ॥ २४० ॥

व्याख्या-नया पर, समपविद्ध सिद्धान्तज्ञा, वचन-वाक्य, वदति जल्पति, वचनानि-सिद्धान्तवाक्यानि, बहुनकाराणि-नानामेदानि, निन्दास्तुतिमेदेन उपलक्षणत्वादुभयवचनादीनि, भवन्ति-जायन्ते, ततो जीव । आत्मन् । मा निषेधे, मुञ्ज-सन्देह कुरु । इति गाथार्थं ।

तान्येव विवृण्वन् निन्दावचन तावद्विवरीतुमाह—

सोशा ते जियलोण इमाण गाहाए निंदिओ नाणी ।
नाणगुणाभावाउ नउ सो अज्ञाणिणो हीणो ॥ २४१ ॥

व्याख्या-शोच्यास्ते जीवलोकेऽस्या गाथायां, शेषं तु-“ जिणवयणं, ते

नरा न याणंति, सोचाणविते सोद्या, जे नाऊणं वि न करिति.” इति दृश्य सुबोधम् । निन्दितो हीलितो ज्ञानी-सूत्रवान्, ज्ञानगुणाभावात्-विरतिलक्षणगुणाभावात्, न पुनर्नैव, स ज्ञानी, अज्ञानिनः-श्रुतविरुद्धात् सकाशात्, हीनस्तुच्छः, इति गार्थः ॥

किमित्याह—

नाणगुणो जे अहिओ अघ्ताणिणो नत्थि सो उ सो हीणो ।
एव ठियंमि नज्जइ निन्दाघयणं फुट्ठ चेव ॥ २४२ ॥

व्याख्या-ज्ञानगुणो यस्मादधिकोऽर्गल', अज्ञानिन-श्रुतविकल्पस्य, नास्ति-न विद्यते, स ज्ञानगुणः, तुः पूरणे, ततो, हीनः तुच्छो, ज्ञानिनोऽज्ञानी । एवं स्थिते इत्थं सति, ज्ञायते बुध्यते, निन्दावचन हीलावाक्यं, स्फुटं प्रकटमेतत्- 'मोघा ते जियलोए' इत्यादिकम्, एवं ह्यसौ निन्द्यते-येन उद्यमं न करोति, न पुनरज्ञानिन' स हीन', इति गार्थः ॥

स्तुतिवाक्यविवरणमाह—

‘ एको धि नमुक्कारो ’ इच्छादर्थं तु होइ शुद्धवयण ।
नहि एग नमोक्कारो संसारुत्तारण होइ ॥ २४३ ॥

व्याख्या-‘ एकोऽपि नमस्कारः ’ इत्यादिकं तु भवति स्तुतिवचन-स्वप्नवाक्यम्, आदिशब्दात् “ जिणवरवसहस्स बद्धमाणस्स, ससारसागराओ तारेइ नरं च नारि वा ” इति दृश्यम्, नहि-नैवैकनमस्कारात् प्रसिद्धात् ससारोत्तरण, भवति-जायते, इति गार्थः ॥

पराभिप्रायमाशङ्क्याह—

अह सेसावस्सयसजुपस्स सहलो कं नु तो एगो ।
अह एगो चिय साहइ तो किं मेसकिरियाण ॥ २४४ ॥

व्याख्या-अथ पराभिप्रायार्थः, श्रेयावश्यकसयुतस्य-समस्तानुष्ठानपरायणस्य, सफल-स्वकार्यकृत्, कथ-केन प्रकारेण, ‘नु’ इति चित्तर्के, ततो एकः,

अद्वितीयः, अथ एक एव साधयति निष्पादयति 'मोक्षं' इति शेषः, नन' किमिति मक्षे, न तु शेषक्रियया नमस्कार-व्यतिरिक्तानुष्ठानेन, एकनमस्कारेणैव मोक्षस्य सिद्धत्वाद् इति गायार्थः ॥

न केवलं नमस्कारस्येदं माहात्म्यं, किन्त्वपरपामपीत्याह—

सर्वे वि य सुहजोगा फलया कम्मवत्तयत्थ कीरता ।

अधिसेसेवि विसेसो नज्जइ धुइयपणमेव तु ॥ २४५ ॥

व्याख्या-सर्वेऽपि समस्ताः, न केवलं नमस्कार इत्यपि शब्दार्थः, भुभ-
योगाः-प्रशस्तव्यापाराः, फलदा-मोक्षसाधकाः, कम्मवत्तयत्थ पापाद्यपोहनिमित्तः,
क्रियमाणा विधीयमानाः, अविशेषेऽपि 'विशेषो नमस्कारो मोक्षदः इति ज्ञायते-
सुस्पते, स्तुतिवचन-स्तववाक्यम्, एव इत्य, ततस्तस्माद् " इति गायार्थः ॥

ननु किं नमस्कारा-मोक्षो न भवति ? इत्यस्योत्तरमर्थं जीवोपदेशमाह -

पारपरेण एगो वि होज्ज सस्सत्तारओ मो उ ।

एव ठियमि रे जीव । मुणस्सु जं यिति समयन्न ॥ २४६ ॥

व्याख्या-पारपरेण-परपरया, एकोऽपि भवेत्, सस्सत्तारक', स, -नम
स्कारः, ठ' पूरणे, एव स्थिते इत्य प्रतिष्ठिते, म्भतिवाक्ये, रे जीव । भो प्राणिन् ।
मुण- जानीहि, यद्गृह्वते समयहा -मिच्छा-तविद, एव भयनावयादीन्यपि बहु-
श्रुतसेवातोऽवगम्यानि, इति गायार्थः ॥

यो यथावाद् न करोति स मिध्यादृष्टि' इत्यादि वर्णनो' ध्वात्रि-
शोऽधिकारः ॥

अनहर्षाद्विशमाह—

वेसो वि अप्पमाण इच्छाहं दस्सिरुण चारित्ति ।

सन्व पि ह्नु करणीय इह लिशुषजीविणो च्छण्णो ॥ २४७ ॥

व्याख्या-'विषोप्यप्रमाणम्'-इत्यादि निदर्श्य-कथयित्वा, आदिग्रहणाद् "स-
जमपएसु वट्टमाणस्स, किं परिपत्तियत्त विस न मारेइ स्वज्ज'त' इति दृश्य,
वारयन्ति-निषेधयन्ति, सर्व्वमपि-समस्तमपि, करणीयं कर्त्तव्यम्, इह समये,

लिङ्गोपजीविनो-गुणशून्यस्य व्रतिनः साधोः, इति गाथार्थः ॥

उत्तरमाह—

तत्थवि एव बुज्जसु त पइ अप्पमाणमेव सो वेसो ।

जो निस्सक वट्ठइ असुहट्टाणेसु तेण जुओ ॥ २४८ ॥

व्याख्या-तत्रापि-वेषनिराकरणे, बुध्यस्व-जानीहि, तं प्रति-तमाश्रित्य, अ-
प्रमाणमेव-निष्फल . स वेषो-रजोहरणादिः, योऽनिर्दिष्टनामा, नि शब्दकं नि-
रपेक्षं, वर्तते, अशुभस्थानेषु साध्वयोग्येषु, तेन वेषेण, युतः सहितः, इति गाथार्थः॥

एतदेव भावयन्नाह—

दुग्गइगइण गच्छतयस्स न हु तस्स तेण माहारो ।

वचहारा अन्नेमि तस्सवि लिगं पमाणं तु ॥ २४९ ॥

व्याख्या-दुर्गतिगत्या-नरकादिकायां, गच्छतो-व्रजतः, न च, हुरवधारणे,
तेन वेषेण, तस्य लिङ्गोपजीविनः, साधार परित्राणम्, व्यवहारात् व्यवहारनयम-
तेन, (अन्येषा) तस्यापि-लिङ्गोपजीविनोपि, लिङ्ग वेषः, प्रमाणमेव, तुरवधा-
रणे, इति गाथार्थः ॥

व्यतिरेकमाह—

जइ न पमाण तो कए णु कप्पगधंमि एरिस्स वुत्तं ।

सुविहियजइण इयर पट्टच्च एयाण गाहाण ॥ २५० ॥

व्याख्या-यदि, नेति निषेधे, प्रमाण लिङ्गमिति शेषः, ततः, कथं, ' नु '
इति चित्तं, कल्पग्रन्थे-प्रतीते, ईदृग्-वस्यमाणम्, उक्त भणितं, सुविहितयनीनां
प्रधानसाधूनाम्, इतर लिङ्गोपजीविनं, प्रतीत्याश्रित्य, उपलक्षणत्वाद्धिशिष्ट चे-
त्यपि द्रष्टव्यम्, एतद्गाथया, इत्यर्थः ॥

तमेवाह—

लिगत्थस्स उ वज्जो त परिहरओ व भुजओ वावि ।

जुत्तस्स अजुत्तस्स व रसावणो एत्थ दिट्ठंतो ॥ २५१ ॥

व्याख्या-लिङ्गस्थस्य-रजोहरणादियत्, तुरवधारणे, स च न्यवहितो यो-
ज्यः, स चैवम्-वश्व एव-परिहरणीय आधाकर्माद्याहार शम्पातरः, तदाधाक-
र्मादिङ्, तस्य स्वयं परिहरतो-वर्जयत, भुञ्जानस्य-आसेवत, वापीति समुच्च-
ये, युक्तस्य वाऽयुक्तस्य वा वक्ष्यमाणनीत्या, वा समुच्चये, रसापण -कल्पपालह
ट, अत्र शृणान्त-इदोदाहरणम् । यथा हि-कस्मिँश्चिद्देशे कल्पपालहटस्योपरि
ध्वज क्रियते, ततस्त दृष्ट्वा सुरेभ्यः ब्राह्मणादयस्त वर्जयन्ति, एवमत्रापि रजो-
हरणादि ध्वजतुल्ययोज्यम्, इति गार्थः ॥

नामेव गाथा किञ्चिद्व्याख्यातुकाम आह—

वस्व्वाण ण्ङ्गं तत्थ उ ज्जुत्तस्स सजमगुणेहिं ।

अज्जुपस्स उ तेहिं विष इय लिगुयजीविणो भणिय ॥ २५२ ॥

व्याख्या-पारयान-विवरणम् एतस्या -पूर्वोक्तगाथाया, तत्र पुन कल्प-
प्रये, युक्तस्य-सहितस्य सपमगुणै -ज्ञान्यादिभि, अयुक्तस्य असहितस्य
तुः पूरणे तैरत्र ज्ञान्यादिभि, इति-इत्थ, लिङ्गोपजीविन साधुवेषधारकस्य,
भणितमुक्तम्, इति गार्थः ॥

व्यतिरकमाह—

जइ लिगमप्पमाण हविज्ज तो तस्स अबिरयम्मेव ।

सिज्जायरमि चित्ता आहाकम्मेव का जइणो ॥ २५३ ॥

व्याख्या-यदि, लिङ्गं वष, अपमाण-अकारण, भवेद्-जायेत, तत्, तस्य-
लिङ्गोपजीविनो, अबिरयस्येव मिथ्याहृष्टेरिव, शर्यातरे-वसतिदातरि, आधाकर्म्म-
णि वा-प्रतीते, वा समुच्चये, चिन्ता-तद्वत्तव्यरूपा, का ? न काचित् यती सा-
धो, इति गार्थः ॥

इति स्थिते जीवोपदेशमाह—

तम्हा म्व वेससु रे जिय ! धम्मत्थमप्पणो ण्व ।

सव्वाण सुत्ताण विसयविभागो हु हुन्नेओ ॥ २५४ ॥

व्याख्या--तस्मादेव- पूर्वोक्तक्रमेण, दिश कथय, र जीव ! -भो प्राणिन् ! ध

र्मार्थं वृषनिमित्तम्, आत्मनः- स्वस्य, एवमुक्तवत्, सर्वेषां--समस्तानां, सूत्राणां,
विषयविभागो यथावस्थितरूपो, दुःखोन्नेयः कृच्छ्रोद्भव्यः, इति गायार्थः ॥

वेपोऽप्रमाणमिति कथनविचारस्त्रयस्त्रिंशोऽधिकारः

इदानीं चतुस्त्रिंशमाह—

सुहिपसु य एमाहं वयणेसु असंजयाउ चितन्ने ।

पामत्थाहं त नो जम्हेचं विति समयन्नु ॥ २५५ ॥

व्याख्या—“ सुखितेषु च-सानवत्सु, ” एवमादिवचनेषु-इत्थं प्रभृतिभणितेषु,
आदिग्रहणाद्-“सुहिपसु य जा मे असजएसु अणुकपा । रागेण व दोसेण व त
निंदे त च गरिहामि ॥ ” तथा “अस्सजयाण पूया दस वि जणंतेण फालेण ”
इत्यादि च इत्थं सुषोर्धं च, असय[स्तास्तु व्रुते पार्श्वस्थादय. त] त्किमेपां दत्ते-
नेति । तत्परोक्त, नेति निषेधे, यस्माद्, एवमित्थं, व्रुवते-गदन्ति, समयज्ञाः-भागम
वेत्तार, इति गायार्थः ॥

तदेवाह—

अस्सजयाण परतित्थियाण कविलाहंयाण रागेण ।

सयणिज्जो वा अम्ह अम्हव्वयदेसिओ व इमे ॥ २५६ ॥

एयस्सिमिणा दत्तेण होह एयस्म चित्तसत्तावो ।

दोसेणेव दाण तेसि चिय जाणिम अत्थं ॥ २५७ ॥

व्याख्या-असयतानामिति कोर्थः ? परकीर्थिकाणाम्, तानेव नामत आह-
कपिलादीनां-साङ्ख्यब्राह्मणादीनाम्, रागेण-स्नेहेन, एतदेव भावयन्नाह-स्व-
जनो उन्धुरस्माकम्, ‘अम्हव्वयदेसिओव’त्ति देशीभाषया अस्मत्सदेशका., वा शब्दः
समुच्चयार्थ, अय शाक्यादिः, एव मत्या यद्दान तद्रागतो दान भण्यते । द्वेषत आह-
एतस्य- विवक्षितस्य शाक्यादेः अनेन अशनादिना दत्तेन-वितीर्णत, भवति-जायते,

एतस्य-मद्द्विष्टशाक्यादेश्चिन्नसंतापो-मात्सखेद , द्वेषेण-मत्सरेण, ण्यम्-इत्थं, दान
वितरण, 'भवति' इति क्रियाध्याहार, तयोरपि-रागद्वेषानयोः, जागीहि-अव
गच्छ, अम्-निर्दिष्टम्, अर्थमभिधेयम्, इति गार्थार्थ ॥

पराभिप्रायमाशङ्क्याह—

सजयबिबकम्बभूया पामत्थाहं असजया एत्थ ।

मच्चती नोअने, अह त नो, जेण सुत्तमिण ॥ २५८ ॥

व्याख्या-स्यतविपक्षभूता-व्रतिमनिपक्षसदृशा, पामत्थात्य-प्रतीता, असय
ता-असयतशब्दवाच्या, अत्र पूर्वोक्तवाक्येषु, भण्यन्ते, प्रोच्यन्ते, नो-नैव अन्ये-
शास्यादयः अथ पराभिप्रायार्थ । तत्परोक्त, नेति निषेधे, यस्मात्सूत्र-सिद्ध्या तवच
नमिदं वक्ष्यमाणम् इति गार्थार्थः ॥

तदेवार्थतः प्राह—

जीवेण अमजय-अचिरयएमाह्गुणजुओ भते ! ।

अण्हाइ पावकम्म हता अण्हाइ पडिवयण ॥ २५९ ॥

व्याख्या-जीवः-प्राणी, 'णं' इत्यलङ्कारे, असयतं सयमाभावात्, अचिरतः
प्रत्याख्यानभावात्, एवमादिगुणयुक्त-इत्थं प्रभृतिगुणसहित, 'भदन्त' इति
श्रीवीरामन्त्रणे, 'अण्हाइ'ति-आश्रवति, पापकम्म-ज्ञानावरणादि, 'हंता'
इति गौतमामंत्रणे, 'अण्हाइ'ति 'आश्रवति पापकम्म' इति प्रतिवचन-
मुत्तरम् । तथा च भगवन्तं प्रति गौतमो भगवत्पादावितिमाह—“जीवेणं भते
असजए अचिरए अपडिहयपच्चखायपावकम्मे पाव कम्म अण्हाइ ? हन्ता गो-
यमा ! जीवेणमित्यादि तदेव वाच्यमुत्तरम्, अतः स्थितमिह सामाचेनासयतो
जीवो भण्यते इति गार्थार्थः ।

व्यतिरेक सपादया गायया प्राह—

जइ पुण पामत्थाहं असंजया एत्थ हीति चिन्नेया ।

तो कए सम्मत्तस्स उ एस गुणो होज्ज सङ्खदाणं ॥ २६० ॥

दुःखिण्यजीवणरूपा.

व्याख्या—यदि, पुन, पार्श्वस्थादय, असंयता, अत्र—विचारे, भवन्ति, वि-
ज्ञेया, तत, कथं, सम्यक्त्वस्य, तुः पूरणे, एष—वक्ष्यमाणो, गुणो—निर्मलता, भ-
वेद्—जायेत, श्राद्धानां श्रावकाणाम् । किं लक्षणः ? इत्याह—(दुःखिण्यजीवानुकम्पा)
श्रावकेण हि दुःखिण्यजीवानामुपरि अनुकम्पा—दया विधेया, स कथं घटते ? यत्रसौ
तां निन्दति, इति सपादगाथायः ॥

एतच्च पराभिप्रायमभ्युपगम्योक्त 'पार्श्वस्थादयो दुःखिता' इति, परमार्थ
तस्तु दुःखिता एते न भवन्तीति द्वितीय पदमाह—

नय दुःखी एण किंतु अधाडं ।

व्याख्या—नच—नैव, दुःखिता' पीडिता', एते—पार्श्वस्थादय, किन्तु प्रत्युत्त-
रान्ये, अधादयः चक्षुर्विकलकाणकुण्डादय एव दुःखिनः, इति पदार्थः ॥

अभ्युच्चयार्थमुत्तरार्द्धमाह—

किंच निसीहे भणिया विरया तह सजया एण ॥ २६१ ॥

व्याख्या—किञ्च—अपर, निशीये—श्राद्धशिरोमणौ भणिता—गदिता' । वि-
रता संयताश्च, एते—पार्श्वस्थादयः, इत्युत्तरार्द्धार्थः ॥

तदेवार्थतः प्राह—

विरया पासत्थाडं इयरे पुण मिच्छदिद्विणो ह्योन्ति ।

विरयाविरया सट्ठहा इय सजयमाहणो वि भवे ॥ २६२ ॥

व्याख्या—विरता पार्श्वस्थादयः, इतरे अविरता मिथ्यादृष्टयो, भवन्ति,
विरताऽविरता' श्राद्धाः, इति संयतादयोऽपि भवेयुः, मकारोऽल्लक्षणिका तथाहि—
संयताः, पार्श्वस्थादयः, असंयता मिथ्यादृष्टयः, संयतासंयतास्तु श्रावकाः, इति ॥

तथा चोक्त निशीयभाष्ये—

विरण च अविरण वा विरयाविरण च तिविहते इत्थं ।

जं जं जुजह् जोग तद्वाणसधण कुणइ ॥ १ ॥

व्याख्या—“पामन्याईया विरया, अविरयसह्दो मिन्त्रादिद्वी वा अविरओ, गिहीवाणुधओ विरयाविरओ. तिरिह, तिरिगच्छाद्वो पय दइ” इत्यादि । तथा तत्रैव मार्गगमनाधिकार—“ असजयलिगीहि उ पुगिसागिईपदएहि ये दिवाए ” प्रथमपदस्य तच्छूर्णिव्याख्या—“असजया गिही अद्रुलिगो रा” लिङ्गमेवा विद्यते इति लिङ्गिनोऽन्यपाखण्डिन, इत्यर्थ । तस्मादन्वयव्यतिरकोक्तत्वात्, स्वमतऽसयनाः अप्र परोक्तमृतस्थानेन भण्यन्त, इति गाथार्थ ॥

एव विदिते मूत्रे जीवोपदेशमाह—

सुदरतर खु भणिय सन्व समभोदहिमि र जीव ! ।

मदमइगोयरगय दुन्नेय होइ किं बहुणा ॥ २६३ ॥

व्याख्या—सुन्दरतर—प्रधानतम, सुवांश्यालङ्कृतौ, भणितं—उक्तं सर्वं, सम योदधौ—सिद्धातजलधौ, र जीव ! भो आत्मन् ! मन्दमतिगोचरगतं स्वल्पशुद्धि-विषयीभूत, दुर्ज्ञेय दुर्ज्ञेय, भवति जायते, किमिति प्रश्ननिर्वचनार्थं, बहुना प्रभू-तेन भणितेन इति शेष, इति गाथार्थ ॥

पुनर्जीवोपदेशमाह—

तए देससु सससु तह तए त कुणसु सन्वणुवाण ।

जए समयन्नु जप्पति न उण ममईए उवणसो ॥ २६४ ॥

व्याख्या—तथा—तेन प्रकारेण, त्रिश—अथय धर्मम, तथा शस—श्लाघय ‘भव्य-मिदमनुष्ठान’ इति, तथा—त्व कुरु—विद्येहि, सर्वं समस्तमनुष्ठान—क्रियाम अनुष्वा-रोऽत्र लक्षो द्रष्टव्य, यथा—येन प्रकारेण समयज्ञा सिद्धातविदो जल्पन्ति—गद-न्ति, न पुनर्नेव स्वमत्या निजधिषणया, यत उक्तम्—

“अपरिच्छेयमृयनिहसस्स केवलमभिन्नमुत्तचारिस्स । सधुज्जमण विषय अन्नाणमवे बहु पइइ ॥” इत्यादि उपदेश शिक्षा तथैव ‘जीव’ इति शेष, इति गाथार्थ ॥

असयतशब्दविचारश्चतुस्त्रिंशोऽयमधिकारः ॥

इदानीं पञ्चत्रिंशदाह—

केड सकञ्जाविस्त्रा निरविक्त्रा अन्नअंतरायस्म ।

अन्नहठिपंपि सुत्त ममर्त्तण अन्नहा काउ ॥ २६५ ॥

वारेन्ति मुद्दसावय-जणे उ दिंते असुद्धमन्नाई ।

काऊण पाणिमह इच्चाइ उल्लवेऊण ॥ २६६ ॥

व्यारया-केपि-एके, स्वकार्यापक्षा-आत्मप्रयोजनसस्पृहाः, निरपेक्षा-निस्पृहाः, अन्यान्तरायम्य अपरविहनस्य, अन्यथाप्रकारेण स्थितमपि, सत्सूत्र-प्रकरणवचन स्वमत्या-निजधिपणया, अन्यया विपरीत, कृत्वा-विशय, वारयन्ति-निषेधयन्ति, मुग्ग-आवकजनान्, तु' पूरणे, ददतो यच्छतः, अशुद्ध आधारुर्मादि, । तदेवाह-अन्ना दि-पानप्रभृति, कृत्वा विधाय, प्राणिवध जीवहिंसाम्, इत्यादि-एव प्रभृति, उल्ल-प्य-कथयित्वा, आदिग्रहणाद् "दाण जो देइ धम्मसञ्जाए, दाहिकुण चंदण सो करइ इंगालपाणिज्ज" इति दृश्यम् । पराभिप्रायोऽयमस्य-यः किलैकेन्द्रियानुप सर्ज्य सावुभ्यो यच्छतस्तस्य बहुच्छेदश्चन्दनदाहतुल्याः, लाभश्च स्तोकोऽङ्गारमूल्यः, सदृश इति गाथार्थः ।

एतन्निराकरणार्थं गाथाद्वयमाह—

वक्त्राणाओ विस्सेसो नज्जइ सञ्जाणमेत्थ सुत्ताणं ।

अविरोहा समयन्नु भणति एयस्सिमो अत्थो ॥ २६७ ॥

वेडदियाइपाणे हणिऊणं एत्थ देइ जो टाणं ।

परसमये तस्सेयं चदणहगालुदाहरण ॥ २६८ ॥

व्यारया-व्याख्यानाद्-विवरणाद्, विशेषोऽर्थाविभागो, ज्ञायते-बुध्यते, म-र्त्तव्या-नि शेषाणाम्, अत्र-जिनमते, मूत्राणा-सिद्धान्तप्रचसां, अविरोधात्-मृ-त्राविप्रतिपत्त्या, समयज्ञाः-मिद्धान्तविदो, भणन्ति जल्पन्ति, एतस्य पृथोक्तवच-नस्य अर्थं-वक्ष्यमाणोऽर्थोऽभिप्रेयम् द्वीन्द्रियादिप्राणान् प्रतीनान्, इन्वा विनाश्य, अथ

ननु' कोऽत्र दृष्टान्तः' इत्युक्तिमत्पुक्तिसम्यद्गथाप्रयमाह—

खवगरिसिखीरीनाण्ण भणसि अह्गुणिजणे भवे ण्यं ।

गुणवतमगुणवंतं जाणइ नणु केवली सम्मं ॥ २७१ ॥

अहरुत्तरवासावास कज्जद्वियसाहुज्जुयलनाएण ।

इयराण पुण निच्छयववहारनएहि ववहरण ॥ २७२ ॥

निच्छयनएण हीणेवि सुद्धभावाउ निज्जराभागी ।

भणिओ पुवि ववहारओ वि लिंगपमाणाउ ॥ २७३ ॥

व्याख्या क्षपकपिंसिरिज्ञातेन- तपस्विपरमान्नोदाहरणेन, तच्च फिल फया-
च्छिद्गार्या अस्यचित् क्षपकपिंसाक्षपणपारणके तदर्थं क्षीरीं विधाय यथा-
ऽसौ न लक्षयति तथा दत्ता । क्षपकपिंसा च सृत्रोपयुक्तेनाशुभभावेन गृहीता ।
सुज्ञानस्य वा शुद्धभावेन केवलसुपन्नम्, ततो ज्ञात यथा मद्रथं कुनेति । तस्या
अगार्याः प्रभूतो लाभोऽल्पथ कर्ममन्धो भणितः, तस्माद्बहुलाभे स्तोत्रहान्या
कथं परोक्तदृष्टान्तकथनम् ? ।

पराभिप्रायमाशङ्क्याह-भणसि-जल्पसि, अथेति पराप्रकाशे, गुणिजने प्रधान-
प्राप्ते, भवदेव बहुलाभस्तोत्रहानिलक्षणं फलम् ।

आचार्यः प्राह-गुणवन्त-प्रधानसंयमिन, अगुणवन्त-तद्विपरीत जानानि-
बुध्यते, ननु-अहो पर., केवली-प्रत्यक्षज्ञानी, सम्यग्-अवैपरीत्येन ।

दृष्टान्तमाह-अधउत्तर वर्षावासकार्यस्थितसाधुयुगलज्ञातेन, तच्च प्रागेव 'तव-
विणयसूक्ष्मपूये'त्यादिगाथाया कथितम् । तत्र हि लोकेन गुणवान् क्षपकपिंस्वरुद्ध,
केवलान्ना त्वितर. कथित इति । इतराणा- छन्नस्थाना, पुनर्निश्चयव्यवहारनयाभ्या,
व्यवहरणं-आचार । नावेवाह-निश्चयनयेन निश्चयनयाभिप्रायेण, हीनेऽपि गुण-
तुच्छेपि, शुद्धभावात्-प्रशस्तान्त करणात्, निर्जराभागी कर्मज्ञासकारको भणित
उक्तः।पूर्वं पश्चात् 'निच्छयओ पुण अप्पेवी'त्यादि गाथाव्यवहारतोऽपि द्वितीयन
यमतेनापि लिङ्गप्रामाण्यात् शेषप्रतिष्ठातः पञ्चकल्पादिगाथात् इति गाथाप्रयार्थः ॥

अभ्युद्ययार्थमाह—

परिब्रमतेहिं सव्वजीवेहिं । गहियाणि य मुक्काणि य, अणतसो दव्वांलगाइ ॥^१
 द्रव्यलिङ्ग चान्नाग्राम्, यदभिन्नप्र-णीना तेषामेवानन्तद्रव्यलिङ्गसम्भवात् । भि
 न्नप्र-णीना तु, मकृन् सम्यक्त्वप्राप्तौ तत्प्रतिपातेऽप्यपाहंषुद्गलपरावर्त्ताद्दूर्ध्वं गो-
 क्षमाप्यागं अनन्तद्रव्यलिङ्गप्राप्त्यसम्भवात् । न केवल द्रव्यलिङ्गमफल श्रुतमपि
 प्रमादिनामफलमेरत्याह-चतुर्दशपूर्वधरा-श्रुतस्त्वलिनोऽपि चानन्तराये प्रतीते
 निवसन्ति-तिष्ठन्ति, पूर्वगतसूत्राभावे मृत्वेति शेष । पूर्वसूत्रे मति पुनर्नेति, यत्र
 उक्त-“उत्तवाओ लतंगम्मि, चोहसाविस्स होइ उ जहन्नो । उत्तकोसो स-
 व्वहे, सिद्धिगमो वा अकम्मस्स” इति गार्थार्थ ॥

सूत्रणव विहितसम्प-या गाथामाह—

किंचहिगारवसाउ धम्माणुदृठाणवित्ति मत्थेसु ।

वाहिपडिक्कियतुल्ला दोमगुणेहि य ममणुनेया ॥२८०॥

व्याख्या—किञ्चाभ्युत्थये, अधिकारवशास्त्रियोगिवशात् धर्मानुष्ठानवृ-
 त्तिः—वृत्तकरणवर्तन, शास्त्रेषु-ग्रन्थेषु, किञ्चिन्निष्ठा १ व्याधिप्रतिक्रियातुल्या-रोग-
 गनिराकरणसदृशा, दोषगुणाभ्यामपकारोपकाराभ्याम्, समनुक्षेया बोद्धव्या । य-
 थादि, कश्चिद्रोगी सद्विष्णु, कश्चिदमद्विष्णु, रोगश्च कश्चिदुक्तदोषोऽपरस्तु न
 तथा, इत्यादि विभाव्य यस्य यथा गुणो भवति, तस्य तथा चिकित्सा विधीयतेऽ-
 न्यथा तु दोष इति । एवमत्रापि साधो सर्वसाव्यप्रतिवृत्तम्या-यथा कृत्य, थावक
 स्थ त्वारम्भमवृत्तस्या-यथा इति । अतः स्थितमिह, थावकाणामेकेन्द्रियव्यापादनेपि
 मभूतो लाभोऽल्पश्च दोषः पात्रदाने, इति गार्थार्थ ॥

व्यतिरक्त्वाह—

एत्थ जह नो तो परिभणेज्ज कोहं इमपि पडिवयण ।

काउण य पाणिषह चेहंहरकारयस्मावि ॥ २८१ ॥

व्याख्या—एवमित्य, यदि, नो नैव, तत्र, प्रतिभणेत् प्रयात्, कोप्येव,
 इत्थमपि वक्ष्यमाणम्, प्रतिवचन-प्रत्युत्तर, कृत्वा-विधाय, पाणिषध-जीवोपमर्द्धम्,

चैत्रगृहकारकस्यापि-देवभवनकर्तुरपि, न केवल यनिदातुरित्यपि शब्दार्थः, इति गायार्थः ॥

एव भणनेपि पूर्वमतममुञ्चत स्वरूपमाह—

सञ्चारभपयदृस्स पुत्तमित्ताडकज्जनिरयस्म ।

इय जं जायड बोहो त नृण मोहविष्कुरिय ॥२८२॥

व्याख्या—सर्वारम्भप्रवृत्तस्य-निखिलव्यापाररतस्य, पुत्रमित्रादिकार्य-निरतस्य, तत्र पुत्रोऽङ्गरुहो, मित्रं सुहृद्, आदिशब्दाच्छेषस्वजनग्रहः, तेषां कार्यं प्रयोजनं-विवाहादि, रतस्यासक्तस्येति पूर्वोक्तप्रकारण, यस्माज्जायते भवति, बोधो मत, तस्मान्नुनं-निश्चित, मोहविष्कुरितम्-अज्ञानविजृम्भितम्, इति गायार्थः ॥

इत्थंचुद्धे जीवोपदेशमाह—

सञ्वाण सुत्ताण ज अचिरोहेण होइ चक्रखाणं ।

त कुणसु सया जेण जायड नो अतरायंति ॥२८३॥

व्याख्या—सर्वेषां-समस्तानां, सूत्राणां-सिद्धान्तोक्तवचसां, यद् अ-विरोधेन-अविप्रतिपत्त्या, भवति जायते, व्याख्यान-विवरण, तद्व्याख्यानं, कुरु-विधेहि, सदा-नित्य, येन-यस्मात्, जायते-भवति, नो-नैव, अन्तरायः—कर्म-विशेष, इति वाच्यसमाप्ती । अयमाशय -चन्दनाद्धारदृष्टान्तकथनतः स्वमते सूत्र-विरोधपरिभान्य मुग्धजनदानाकरणे प्रकट एवोक्तः कर्मग्रन्थः, इति गायार्थः ॥

प्राणिवधदानवर्णनं पञ्चत्रिंशोधिकारः ॥

साम्प्रत पइत्रिंशमाह—

इय दढ-कलिकाल—वसु-ल्लसतनाणामयाण साहूण ।

एयाण नत्थि चरणं सञ्वाण केइ जपत्ति ॥ २८४ ॥

व्याख्या—इति पूर्वोक्तप्रकारण, दढो-गाढश्चासौ कलिकालश्च दुःसमा-लक्षणस्तस्य वश-आयत्तना तेनोल्लमन्ति-विश्वाम्भमाणानि नानामवानि-बह्व-भिमाया येषां, साधूनां-यतीनां, एतेषां पूर्वोक्तानाम्, नास्ति न विद्यते, चरण-

चारित्र्यम्, सर्वेषां-सपत्नानां, केच्येक, जल्पन्ति गदन्ति, इति गाथार्थः ॥
तन्मतं निराकुर्यन् गाथामाह—

न कर्हिपि जे दीसइ सपुस लकवण चरितसस ।

एथेपि नेय जुज्जइ धम्मत्थीण जओ भणिय ॥२८५॥

व्याख्या—न-नैव, कुषापि कस्मिन्नपि, येन-यस्माद्, दृश्यतेऽवच्छाद्यते, सम्पूर्ण-त्रि शेष, लक्षणं-चिह्न, 'मगणुमारी सद्दो, पन्नवणिज्जो क्रियावरोवेव गुणरागी सक्कारमसगओ महयचाम्पित्ति " इत्यादि रूप चारित्रिणाः-शीलवत् । तदपि पूर्वोक्त नैव न च, युज्यते-घटने, भणितुमिति शेष । धम्मार्थिना-दृष्यप्रयोजनानां, यतो-यस्माद्भणितमुक्तमागमे इति शेष, इति गाथार्थः ॥

तदेवाह—

अइयारबहुलयाण संपइ काले न विज्जइ चरित्त ।

न न जओ सावेक्खाए ण्थ समाही विणिद्धिट्ठो ॥२८६॥

व्याख्या—अतिचारबहुलताया-मञ्जुरमालिंये, सम्पत्ति-वर्तमाने काले समयदिरूप, न-नैव, विद्यतेऽस्ति, चारित्र्य शील, तत्परोक्त, नेति-निपत्ते, यतो-यस्मात्सापेक्षस्मत्पुद्गोऽत्र-चारित्र्यसत्तायां परिणाम इति शेष, समाधिन्तर, विनिर्दिष्ट कथित, अयमाशय-यस्य पद्वीवरक्षणपरिणामो विद्यते, तस्य चारित्र्यमस्ति । तथा चोक्त निशीये-

“जा संजमया जीवेसु, ताव मूलगुणउत्तरगुणा य । इत्तरिय छयसयम, नियठवउता य पडिसेवी” अस्य व्याख्या मञ्जुष्यौष-“ भूयसु-छसु जीवनि काएसु, जाव समयया लब्धइ, ताव दोण्ह ति मूलत्तरगुणाण अणुसज्जणा, जाव मूलत्तरगुणा लब्धति ताव इत्तरिसामाशयसज्जमस्स छेओवद्धाणियस्स य अणुसज्जणा लब्धइ । जाव य दो सज्जमा लब्धति, ताव वउसनिपठो पडिसेवणा निपठो य अणुस जति ।” ताहा नो सुत्त पयत्रण न वा य चरिती, न वा मूलत्तरसे वाए सज्ज चारिचाउ भंसो भइ । मूले दो दिट्ठमा दिइउसगट य उत्तरगुणां वि

दसेयवा, उत्तर-महवदिदृ तो । एत्थवि-मूलगुणे भणंति य छुरवो-एकव्ययभंगे
सव्यञ्जयभगो, एस निच्छड । ववहारस्स पुणो जमेव एक्क भग्गं, एकभगे य
कमेण चारित्त गलड ” इत्यादि ।

यच्च पूर्वं चारित्र्य केषुचिदधिकारेषु भणितं, तत्प्रस्तावाद्भ्र त्तु मुख्यवृत्त्ये-
त्रि न पुनरुक्तशुद्धा कार्या । एवमेव अन्येष्वपि केषुचिदधिकारेष्वपौनरुक्त्य भाव-
नीयम्, इति गाथार्थः ॥

चारित्र्यसत्ताविचारण. षड्त्रिंशोधिकारः ॥

साम्प्रत पूर्वाक्तं निगमयन् सप्तत्रिंशमाह—

किं षट्ठणा जीव तुम पुब्बायरणासु रज्जसु ।

सयावि मा अहुणायरणासु अ सिद्धंते जेणिमं भणिया॥२८७॥

व्याख्या—किमिति-निर्वदे, बहुना-प्रभूतेन-जल्पितेनेति शेषः, जीवा-
त्मन् । त्व-भवान्, पूर्वाचरणासु-चिरन्तसामाचारीषु, रज्यस्त्रामिष्वङ्गं कुरु, स-
दापि-नित्यमेव, मेति निषेधे, अधुनाचरणासु-साम्प्रतसामाचारीषु । यत् ता स-
म्यन्त्रिचार्यमाणा विप्रवृत्ते, यथेय साधुचैत्येषु विद्यमानेषु स्थाने स्थाने नूतना पी-
षधशाला कारापणलक्षणा सामाचारी । तथाह-श्रावकः पौषधादिकं चतुर्षु स्था-
नेषु करोति, तद्यथा-चैत्यगृहे, साधुसमीपे, पौषधशालाया, स्वगृहे वा । तत्र चैत्ये
साधुसमीपे वा करोति, तथावश्यकचूर्ण्य विस्तरणेऽश्वरेतरयोः श्रावकयोरुपवर्णि-
त । यदा तु पौषधशालायां स्वगृहं वा करोति, तदा तदतिदेश कुर्वता भणितः
सैत्र विधिः, नवर तत्र गमन नास्ति । फोऽर्थः १ यथा गृहान्निर्गत्य चैत्ये साधुस-
मीपे वा गम्यते, तथाऽत्र नास्तीति । अतो ज्ञायते, भिन्नैवरूपा पौषधशाला ना-
स्ति, शृङ्गेकदेश एव सा भवति । यत्तु व्यवहारवाक्य “ रायसुयाहं पचवि पोस-
हसालाए समिलियत्ति” तदाचरित्वात्यमेकदा जातम्, प्रतीत च व्यवहारविदा ।
यत्तु कारणेन जातं भवतु वाऽऽचरणत्वं एवरूपा पौषधशाला । तथापि-व्यभि-
चरमि, भ्रमनि साधुचैत्ये पौषधशालायां गृहं वा पौषधादिः क्रियते । उभयो-

रपि मनयोरानवश्यकचूर्णिसत्कमिदमुक्तं—“ सत्त्वव विही, नवरि नत्थ गमण न
 तिथि ।” तथा “ असइ साहुचेइयाण पोसहसालाए सगिहे वि सामाइयं आवस्मयं
 वा करेइत्ति” अस्यार्थस्य साधनानि ऽह्नि भगवतीस्रवाणि विद्यन्ते, तत्रथा—“स-
 मणोवासगस्सण भते सामाइअकडस्स समणोवासए अच्छमाणस्स केइ भट अ
 वहरेज्जा ?” तथा—“समणो वासगस्सण भते सामाइयकडस्स समणोवामए अ
 च्छमाणस्स केइ जाय करेज्जा ?” तथा—‘ समणो वामगस्मण भते । सा
 माइयकडस्स समणोवासए अच्छमाणस्स, किं इरियावडिया किरिया कज्जइ ? म
 पराइया किरिया कज्जइ ?’ इत्यादिषु पुनर्भगवतीउत्तराणि वाच्यानि । तस्मा
 च्छमणचेत्ययोरभान पौषधशालादौ श्रावकादीना पौषधादिक कर्तुं युज्यते, तद
 करण च कनचित्कारणेन श्रद्धातु युज्यते, अन्यथेत्थ मकटसिद्धान्तवाचयानामक
 रणे स्फुटतरमागमविलेप कृतो भवति ।

यदि पुनरेव कश्चित्स्वाग्रही भणित्यति, यद्वन—न सति शोभना सा-
 ध्वादयस्तत कथं नत्समीपे करोमि पौषधादिक? स एव रात्र्यः—येऽप्यद्यकाला
 पक्षया विशिष्टसामाचारीकास्तेषां समीपे कार्यम्, तदभावेऽन्येषाम् । श्रावि-
 काभिरप्येव कार्यं साध्वीसमीपे । यदि त्वव वदति, न कोऽप्यस्ति साध्वादि. सो-
 ऽनया गायया बोद्धव्यः—

जो भणइ नत्थि धम्मो नय म्मासाइय न चेव य वयाइ ।

सो सव्वसधवज्जतो कायव्वो होइ सचेण ॥ २८८ ॥ इत्यादि ।

किं चाग्नाभि पूर्वं सम्यक्त्वज्ञानचारित्राण्यागमननै प्रसाधितानि, ते
 भ्योऽपि श्रद्धातव्य, भवभीतभित्तुणवच्च माधूनामपीपाथ । तस्मात् स्थितमिह-
 साधुचेत्यमत्ताया नूतनपौषधशालाकरणसामाचारी भणितयुक्तया विद्यन्ते, सिद्धान्ते-
 न्ते—आगमे, येनेत् वक्ष्यमाण भणितमुक्त श्रुतत्रैवलिना, इत्यर्थं ॥

तदेवाह—

आयरिधपरपरण आगय जो उ आणुपुब्बीण ।

कोवेइ जेधवाइ जमालिनासं स नत्तिसत्ति ॥ २८९ ॥

व्याख्या—आचार्यपरपरया—ग्रिसन्तानेनागनामायाता सामाचारी-
मिति शेष, यः पुनरनादृष्टनामा, आनुपूर्व्या क्रमेण, कोपयति -अथवा कुस्ते,
उरुग्राही-पण्डितमन्थो, जमालिनाश प्रतीत, स विकोपको, नद्दृश्यति-ससारे
यास्यतीति तात्पर्यम्, इति गाथार्थः ॥

अभ्युचयमाह—

धम्मत्थीण चरणुज्जयाण विन्नायममयसाराण ।
सामागरी नो चलट पुव्वसरीण उ कयाड ॥ २०० ॥

व्या० प्रकृतार्था—

पुनरत्रैव प्रमार्थिनामुपदेश प्रयच्छन्नपापदर्शनगर्भे गाथाद्वयमाह—

ज नत्थि आगममी न य आघरियं तु पुव्वसरीणि ।
समडंण सोहण पि ह देसनाण टम भणिय ॥ २०१ ॥

विगईकारणमी जो उ परुविज्ज अन्नहा धम्म ।
सो होज्ज अहाउदो तव्वयण नेय सोघच्च ॥ २०२ ॥

प्रतीतार्थे, नवरं—यथा—यथाउन्दत्वं भवति, तथा प्रथमेऽधिकार “ त
न पन्नवेड ” इत्यादिना भावितम्, इति ॥

अत्रापि जीवोपदेशमाह—

इयलोयपारलोइयसुहाण जट जीय । न सि अहिलामी ।
निउण निरुविउण ता जपट तुज्ज उवणसो ॥ २०३ ॥

सुयोधा ।

इत्याचरणवर्णन सप्तत्रिंशोऽधिकार ॥

अष्टात्रिंशमाह—

रे जीय किंच जेमि तण मुय इय मय चट्टपयार ।
तेमि पि सु जह मज्झन्थ मणे धरसु ॥ २०४ ॥

व्याख्या— रे जीव-भो आत्मन् ! किञ्चापरं, येषामनिर्दिष्टनाम्नाम्, स्व
 या-भयना, श्रुतमाकर्णितम्, इतीत्य, मनमभिप्राय', बहुप्रकारं-नानाभेद, तेषामपि
 न कवलम येषामित्यपि शब्दार्थ । गुणान्—ज्ञान्यादीन्, श्लाघय-वर्णय, यदि
 माध्यस्थ रागाद्यभावः, मनसि-चित्ते, धारयसि-धत्से, अन्यथा त-मतदूषणतो म
 त्सर एव स्फुट' स्याद्, इति गायार्थः ॥

तद्गुणश्लाघामेवाह -

धत्ता मुणीण किरिय कुणति धारंति मलिणवत्ये उ ।
 परिवज्जिअ-दव्वज्जण-ववहारा धारियारभा ॥ २९२ ॥

व्याख्या—ध-या -पुण्यभाज', ' एते प्रत्यक्षाः साधवो वर्तन्ते ' इति ।
 क्रियाध्याहार । यस्मिन्प्रियाह-मुनीना-साधूना, क्रिया-प्रत्युत्प्रेक्षणादिका, कुर्व
 ति-चेष्टते, धारयन्ति-पुनर्विदधति मलिनवस्त्रान्, तु पुनरर्थं योजित एव,
 परीति-सामस्त्येन वर्जितस्यक्तो द्रव्यार्जनाय यद्द्रविणार्थं व्यवहारो -वाणिज्या
 दिको यैस्ते, तथा वारितारम्भा निषिद्धगृहकरणादिपापक्रिया, इति गायार्थः ।

स्रक्कृतमम्बधा गायामाह—

अन्नेमिपि य सससु विमलगुणो जेण जीव तुह होह ।
 फलिय बुज्जलतरय पमोपकरणा उ सम्भन्त ॥ २९६ ॥

व्याख्या—अयेषामपि पूर्वव्यतिरिक्तानां, प्रशम श्लाघय, विमलगुणा
 ननिशायिगुणान् येन, जीव-प्राणिन् ! तव-भवतो, भवति जायते, स्फटिक
 इव-रत्नविशेष, मकार पूर्ववत्, उज्वलतरकमतिशयनिर्मल, प्रमोदकरणात्
 गुणवत्प्रतीत सम्यक्त्व दर्शनम्, इति गायार्थः ॥

विमलगुणप्रशंसामेव गायामाह—

जीवंतु चिर ण पवयणी परत्तिएक्ककयच्चित्ता ।
 जेहि पगत्तिव्व आगमसरस्स गाहत्तण पत्त ॥ २९७ ॥

एसो सो धम्मकही अणेयमगल्लियम्
 जस्स वयणारविंदे भमरव्व

एसो परवाह्गईदकुंभनिद्वलणकेसरिकिसोरो ।
सलह्जिञ्जइ सूरी दंसणस्स तिलउ महाभागो ॥ २९९ ॥

विष्णुरइ जस्स वयणमि भारइ नद्वियव्व कव्वंमि ।
ललियपयसारसिगारसुंदराकत्ति सो धन्नो ॥ ३०० ॥

एगंतरोधवासाइगुरूयनवतवियतणुयदेहस्स ।
एयस्स चेव जम्मो कम्म -महासत्तुम्वरस्स ॥ ३०१ ॥

परसमयविहाडणतक्कगथपरमत्थकहणसोडीरो ।
स कयत्थो जस्स महं वन्निजइ विउसलोएहि ॥ ३०२ ॥

एसो समत्थदसण—पभावणागुणमहंहि मज्जुत्तो ।
रयणायरोव्व रेहइ मयय अत्तव्वलियमाहप्पो ॥ ३०३ ॥

कापट्टुमव्व वियरत्ति जे उ सधस्स कप्पियत्थे उ ।
अणवरय ते धन्ना सुमावया दसणुद्धरणा ॥३०४॥

फिं बहूणा सव्वेस्सि जियाण मलहेसु गुणगुण ।
जीव तुज्ज वणसो एसो जइ मज्जत्थं पिय तुज्ज ॥३०५॥

व्याख्या प्रकटार्था, नवर प्रथमगायया आगमधरगुणो वर्णितः, द्विती
यया धर्मकथकस्य, तृतीयया चादिनाः, चतुर्थ्याः करे, पञ्चम्या तपस्विनाः, षष्ठ्या
तर्कग्रन्थव्याख्यातुः, सप्तम्या समस्तगुणवता, अष्टम्या श्रावकाणां, नवम्या समस्त-
जीवानां, नैमित्तिकविद्यासिद्धा साम्प्रतं प्रायो न संन्तीनि तद्गुणगाथा न कृताः॥

गुणस्तुतिविचारोष्टात्रिंशोऽधिकार ॥

साम्प्रतं प्रकरणसारमुपदेश दातुकाम आह—

तह कुणसु तहा चिट्ठसु तह धम्म पन्नवेसु रे जीव । ।

जह रायटासवेराण निग्गहो होइ नियमेण ॥३०६॥

स्फुटाऽभिषेपा, नवर चिट्टमुत्ति-तिष्ठ, ग्रामादौ निवासं विषेहि ॥

साम्प्रत प्रकरणमिदमुपसहरन् येषा यादृशादुपदेशादिद विहित, यया हेतु
तया यैर्यच्छिष्यैर्यन्नामरु प्रकरण यादृश यैश्च यादृशै, शोधितं, येषा च यादृशानां
सम्मतमिदमन्यैश्च यादृगिवधै, शोधनीयमित्यर्थावेदक गाथाचतुष्टयमाह—

इय सिरिसिद्धतमहोयहीण सिरिनेमिचदसूरीण ।

उवएमात्र मज्झत्थपाए सिरिदेवसूरीहि ॥३०७॥

सिरिधीरचंदसूरीण सिस्समित्तेहि विरइय ।

ण्य सिद्धतजुत्तिजुत्त जीवस्सणुमासण विमल ॥३०८॥

तह सयलागमपरमत्थ-कणपकसवहलद्धउचमेहि ।

सयलगुणरघणरोहणगिरीहि जिणदत्तसूरीहि ॥३०९॥

सोत्थियमेय अन्नेसि म्परिपवराण समघ किच ।

ज एत्थ अणागमिय त गीपत्था विसोहत्तु ॥३१०॥

व्याख्या—इति-प्रकरणसमाप्तौ, श्रीसिद्धा तमहोदधीना-शोधनागम
बृहत्समुद्राणा, श्रीनेमिचन्द्रसूरीणा एतन्नाम्ना श्रीमदुत्तराध्ययनलघुवृत्ति
धीरचरित रत्नचूडादिशास्त्रकर्तृणां बृहद्गच्छशिरोमणीना, निष्कलङ्क
सिद्धातव्याख्यानामृतप्रपादार्णामिति, यावदुपदेशात्-व्याख्यानशिक्षातो, म
ध्यस्थतया रागाद्यभावत्वत, श्रीदेवसूरिभि श्रीधीरचंदसूरीणा निजदेशना
वश्लब्धनिर्मलकीर्तिना, शिष्यमात्रैर्विनेयगणेषुद्रुणै, विरचित हृष्यम, एत-
दिदम् सिद्धातयुक्तियुक्त-राद्धातयुक्तिमहितम्, जीवस्यात्मनो भव्यस्य वानुशा-
सन धोऽकम्, विमल-निम्मलम् । तथेति किञ्च, सकलागमपरमार्थकनककप
पहलन्धोपमै -नि शेषसिद्धातवस्वचामीकरतत्परीक्षादक्षीपलमाप्तोपमानै, सक
लगुणग्नरोहणगिरिभिर्निखिलगुणग्राणिवयरोहणशैलैर्जिनदत्तसूरिभि एत

शामकैः सप्तनिगृहनिवासिभिरिति यावत्, शोधितं—निर्दोषं कृतम्, एतज्जीवानु-
शासनं, अन्येषां महेन्द्रसूरिप्रभुत्वानां सूरिप्रवराणामाचार्यवर्याणां सम्मतमभिप्रे-
तम्, । किञ्चापरम्—पदत्रयकरणे अनागमिकमुत्सृज्य, तद्गुणितार्था—मिथ्यान्तविदः,
शोधयन्तु—निर्मम्लीकुर्वन्तु, इति गाथा चतुष्टयार्थः ।

साम्प्रतमस्य प्रकरणस्य सोपमानं कार्यं दर्शयन्नाह—

सुहृदोहकमलसदाणं सूरधियं च मोहणं कुण्ड ।

पयरणमिणमो इयराणं न उणं पूयाणं वसहा वा ॥३११॥

व्या—प्रतीतार्था ।

एतत्प्रकरणपाठादौ भव्यानां यत्स्यात्, तद्गुणितार्थप्रवेणोपदेशगर्भमाह—

मञ्जुत्थभावणाणं पठति चिंतंति जे उ एयत्थ ।

ते रापदोसवेरीणं निग्गहं कुणह्मि हेलाए ॥३१२॥

तह कुगहरेणुमुक्क दसणरणं तु जायए विमलं ।

तन्निग्गहाउ दंसण-सुद्धीउ जायए धम्मो ॥३१३॥

धम्माउ मोक्खसोक्ख अखंडं जायए जणाणेतथ ।

जह एयत्थी तो पयरणे कुणहं सग्गाहं ॥३१४॥

एता अपि सुग्गाहाः ॥

साम्प्रतमस्य प्रकरणस्याशीर्वादमाह—

जाय जिणसाम्मणमिणं एयं जीवाणुसासनं ताव ।

न दउ लोए सिद्धत-जुत्तिसारं कुमयहरणं ॥३१५॥

व्या० प्रतीतार्था ॥

येनाभिप्रायेणेदं प्रकरणं कर्मा कृतं, समाविष्कुर्वन्नाह—

पंडत्तणाभिमाणेण विरइयं नेयं किंतु इयं बोहो ।

धम्मरपपुब्बसरीणं चिट्ठिए जति जइ जीवा ३१६॥

इयमपि तथैव ।

अधुना यावत्तोऽत्र मृत्युतः प्रकरणार्थाधिकारा यन्नामधेयास्तान् संगृह्य
गाथापञ्चकेन स्मृत्यर्थमाह-

विषयपट्टटा? पासत्थनमण२पडिअकमण३वदणं४न दी ५ ।
हाणनिसेहोदत्तहा माल७पडिम८अविलीअणुट्टाणं ९ ॥३१७॥

सिद्धवलि?०पदमपासत्थ?१चेइचिहि?२सूरि?३सघनिद च १४ ।
पासत्यवेत्त?५नाणइदनिद?६गुरुगच्छ?७चाग च १८ ॥३१८ ॥

यभाइपुय?९उरस्सगपदण२०वललीण२१अविलिगमण च २२ ।
मलनिद२३सडिदवअत्वाण२४सइदनमण२५च उलगग २६॥ ३१९ ॥

सजइकण२७जिणकुसुमपुय२८सुद्धगह च२९नअनिदा ३० ।
घइचेइ३१मिच्छ३२अपमाणवेस३३असजवा ३४ ॥३२०॥

पाणे३५चारित्तसत्त३६आयरण३७गुणयुइ३८एण हो ति ।

अडतीसा अहिगाराउ इममी जीवस्स गुणाणुसासणे विमले॥३११

एतदर्थंथ पूर्वोक्ताधिकारतो ज्ञेय ।

स्वमतिफलितमिदं प्रकरणमिति मृग्यमतेस्सन्देहः स्यात्तन्निराकरणार्थमाह-

समईए एत्य नो किंपि किन्तु ज दिदठ कप्पववहार ।

पचकप्पे निसीहे दसासुण पयरणांसु । ३२२॥

व्याख्या-स्वमत्या-निजधिपणया, प्रकरणे, नो-नैव, किंपि श्लोक,
किन्तु-नवरप, यप दृष्टमवलोकित, कपु? इत्याह-कटप-व्यवहारे एतन्नामधेयं य-
दये, पचकटपनिशीये एतदभिधानेदमन्थयुग्मे, दशाश्रुते-दशाश्रुतस्कन्धनाम
श्रुदग्रन्थे, प्रकरणादिपु-पञ्चाशत्कोपदेशमालाष्टकादिपु आदिशब्दादाचारा
१२३-३३-३३ तद्व्यपिनमिति शेष, इति गार्थार्थ ॥

प्रकारान्तरेण निजनाम कथयन् प्रकरणसङ्ख्या चाह-

देसवसुसूररीसाहिसाईवन्नकहियनामेहि ।

पयरणमिणमो रइय तेवीसात्तिसिसयगाहं ॥ ३२३ ॥

व्याख्या-देस, वसु, सूर, रीसा हिसालक्षणा ये शब्दाः, तेषु ये आदि वर्णाः-प्रथमाक्षराणि, तैः कथित-प्रतिपादितं, नामाभिव्येयं येषां ते तथा तैः, प्राकृतभाषया देवसूरीहं इत्यर्थः । प्रकरणं ग्रन्थसद्वर्धम्, इदं प्रत्यक्षं, च इति निपात-पूरणार्थो, रचितं-प्रयित, कियत्प्रमाण ? (३२३) त्रयोविंशत्यधिकत्रिंशत्प्रमाणमिति गार्थार्थः ॥

क नगरादौ विरचिनमित्याह-

अणहिल्लवाडनयरे जयसिंहनरेसग्मि चिञ्जते ।

दोहद्विसहस्रिहिसि वासदृठी-सूर-नवमीण ॥

व्याख्या-अणहिल्लपाटनगरे-श्रीगुडर्जरराजधान्या, जयसिंहनरेश्वरे-श्रीकर्णदेवराजसूनौ, विद्यमाने सति, दोहदिनामथावरुवसतिस्थितेः, द्वापष्टे सवत्सरे, एकदशशतोपरिष्ठादिति शेषः, सूरुणादित्यवारेण, नवमी तिथिलक्षणा, तस्या रचितमिति पूर्वगाथोक्तक्रियासम्बन्धाद्, इति गार्थार्थः ॥

ॐ ॥ समाप्तेयं जीवानुशासनवृत्ति ॥ ॐ

एतस्य वृत्तिकरणे, पुण्य यदुपार्जित मयका ॥

तेन सुखितोऽस्तु भव्यलोकः कुप्राहवियोगतो नित्यम् ॥१॥

मासेनकेनेय, सरस्वतीतोपत. कृता वृत्तिः ।

अणहिल्लपाटनगरे, विजयिनि जयसिंहनृपे ॥२॥

दोहटिवसतिवासै, श्रेष्टिश्रीजासकस्य ६.
 तदुपष्टम्भादपरं च ध्राविकायाः वसुन्धर्याः
 वीरादिपुत्रमातुर्नित्यं जिनसाधुपूजनरतायाः
 श्रीदेवसूरिभिरसौ, भव्यजने जातः . ७९
 श्रीमद्भिनेमिचन्द्राख्यसूरिभिः शोधितादृतेः
 वृत्तिरेपातिगम्भीरसिद्धसिद्धान्तपारमैः ॥५॥

ग्रन्थाय श्लोक २२००

